

Republika e Kosovës
Republika Kosova - Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government

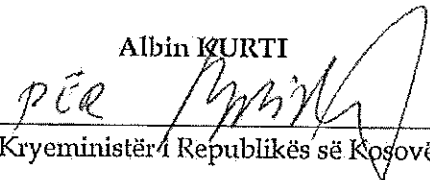
Nr. 20/253
Datë: 21.03.2025

Në mbështetje të nenit 92, paragrafi 4, dhe të nenit 93, paragrafi 4. të Kushtetutës së Republikës së Kosovës, nenit 8 të Ligjit Nr. 08/L-117 për Qeverinë e Republikës së Kosovës, nenit 18 të Ligjit Nr.08/L-250, për Ndryshime Klimatike, në pajtim me nenin 65 dhe 78 të Rregullores Nr. 17/2024 të Punës së Qeverisë së Republikës së Kosovës, Qeveria e Republikës së Kosovës, në mbledhjen e mbajtur më 21 mars 2025, merr këtë:

V E N D I M

1. Miratohet Kontributi Kombëtar i Përcaktuar i Kosovës.
2. Obligohet Ministria e Mjedisit, Planifikimit Hapësinor dhe Infrastrukturës, për zbatimin e këtij dokumenti.
3. Vendimi hyn në fuqi ditën e publikimit në Gazetën Zyrtare të Republikës së Kosovës.

Albin KURTI

për
Kryeministër i Republikës së Kosovës

Iu dërgohet:

- Zëvendëskryeministrave
- Të gjitha ministrave (ministrave)
- Sekretarit të Përgjithshëm të ZKM-së
- Arkivit të Qeverisë

Republika e Kosovës
Republika Kosova - Republic of Kosovo
Oeveria - Vlada - Government

Kontributi i Përcaktuar Kombëtar vullnetar

Kontributet e para dhe vullnetare të Kosovës, të përcaktuara në nivel kombëtar (KPK)

Ky publikim është mbështetur nga Programi i Kombeve të Bashkuara për Zhvillim (UNDP) në Kosovë përmes projektit “Premtimi për Klimën”

Përmbajtja e këtij publikimi është përgjegjësi vetëm e Ministrisë së Mjedisit, Planifikimit Hapësinor dhe Infrastrukturës dhe nuk pasqyron domosdoshmërisht pikëPM jet e Programit për Zhvillim të Kombeve të Bashkuara.

Kontributet e para dhe vullnetare të Kosovës, të përcaktuara në nivel kombëtar (KPK)

Përmbledhje Ekzekutive

Duke prezantuar KPK -në e saj të parë dhe vullnetare, Kosova po thekson përkushtimin e saj të plotë për të kontribuar në përpjekjet rajonale dhe globale në luftimin e ndryshimeve klimatike, duke miratuar politika efikase për të uljen e emetimeve,, si dhe duke rritur elasticitetin ndaj rreziqeve klimatike. Ky raport ofron një përshkrim të detajuar të ambicieve të politikës klimatike të Kosovës, në fushat e zbutjes dhe përshtatjes ndaj ndryshimeve klimatike, duke paraqitur politikat dhe masat në të dyja fushat në sfondin e kontekstit gjeografik dhe social të vendit.

Angazhimet e Kosovës ndaj Agjendës së Gjelbër për Ballkanin Perëndimor dhe Udhërrëfyesit të Dekarbonizimit të Komunitetit të Energjisë, vendosin terrenin për ambiciet e vendit, kur bëhet fjalë për zbutjen e ndryshimeve klimatike. Korniza legislative për arritjen e këtyre angazhimeve është përshkruar në disa ligje, duke përfshirë **Ligjin për Ndryshimet Klimatike** të miratuar së fundmi. Politikat dhe masat konkrete drejt zbatimit të këtyre angazhimeve përshkruhen në strategjitë sektoriale si `Strategjia e Ndryshimeve Klimatike` ose `Strategjia e Energjisë`, duke përfshirë më së shumti fazën e pjeshme të daljes nga prodhimi i energjisë elektrike me bazë linjiti, si dhe promovimin në shkallë të gjerë të burimeve të ripërtëritshme të energjisë, për shembull, ankandet.

Kjo KPK vullnetare ofron një përshkrim gjithëpërfshirës të këtyre politikave dhe masave, duke përfshirë politikat dhe masat në të gjithë sektorët e ekonomisë, që nga energjia, menaxhimi i mbeturinave, e deri tek bujqësia dhe pylltaria. Së bashku me politikat dhe masat shtesë të bazuara në Planin Kombëtar të Kosovës për Energjinë dhe Klimën (PKEK), analiza e paraqitur në këtë KPK tregon se Kosova ka potencial për të reduktuar emetimet e saj **deri në 42%¹ deri në vitin 2030, krahasuar me nivelet e vitit 2016, e kushtëzuar me qasjen në financimin e klimës. Sa i përket qëllimit të vendosur në PKEK, të pakushtëzuara për qasje në financat shumëpalëshe për klimën, Kosova ka një objektivi të reduktojë deri në 16.3% emetimet e GHG (gazrave serrë), veçanërisht duke e ulur atë ndër 8.95 Mt CO₂-, deri në vitin 2030, në krahasim me nivelin e 2016-ës.**

Për sa i përket **përshtatjes ndaj ndryshimeve klimatike**, KPK-ja shfaq nevojën urgjente për ndërtimin e qëndrueshmërisë, pasi Kosova tashmë është e prekur nga rreziqe të shumta klimatike, efektet e të cilave do të intensifikohen në të ardhmen. Hapat e parë në këtë drejtim janë ndërmarrë në disa strategji sektoriale si `Strategjia e Ndryshimeve Klimatike` apo `Strategjia e Bujqësisë` që përmbajnë politika përshtatëse, të cilat përbëjnë bazën për pjesën adaptuese të kësaj KPK. Masat kryesore në këtë drejtim përfshijnë promovimin dhe ripyllëzimin e infrastrukturës së gjelbër, por edhe masat e ndërgjegjësimit, si zbatimi i

---

¹ Masat e përshkuara në këtë dokument janë pjesë e një Kontributi të Përcaktuar Kombëtar (NDC) vullnetar dhe janë të kushtëzuara. Përveç atyre që janë miratuar në nivel të qeverisë apo parlamentit përmes strategjive sektoriale, këto masa nuk janë përkushtime për të cilat Kosova merr obligime ligjore dhe nuk janë buxhetuar nga niveli qendror. Prandaj, objektivi për reduktimin e emetimeve me 42% në NDC është i varur nga qasja e Kosovës në fondet multilaterale për klimë. Nëse nuk kemi përfshirje të Kosovës në fondet multilaterale për klimën dhe mekanizma tjerë ndërkombëtar, atëherë nuk synojmë të ulim emetimet përtej nivelit të përcaktuar në strategji sektoriale dhe rrjedhimisht në Planin për Energji dhe Klimë (PKEK). Në kuadër të PKEK-së, dokument i cili duhet draftohet sepse Kosova ka obligim ligjor ndaj Traktatit të Energjisë, Kosova synon të ulë emetimet vjetore të gazrave serrë (GHG) me 16.3% krahasuar me nivelet e vitit 2016, duke mbajtur emetimet ndër 8.95 Mt CO₂-eq.

një sistemi të paralajmërimit të nxehtësisë. Përveç kësaj, Ligji për Ndryshimet Klimatike vendos bazën për zhvillimin e një Strategjie të dedikuar për `Përshtatjen ndaj ndryshimeve klimatike`, e cila do të eksplorohet më tej.

Kjo KPK përshkruan ambicidet dhe potencialin e rëndësishëm të Kosovës kur bëhet fjalë për zbutjen e ndryshimeve klimatike, si dhe shtigjet për veprimet e politikave drejt masave të nevojshme urgjente, për përshtatjen ndaj ndryshimeve klimatike për të ndërtuar elasticitet. Realizimi i këtij potenciali është, megjithatë, i kushtëzuar nga mundësia për të pasur qasje në mjetet e nevojshme financiare, të cilat vlerësohen të jenë rreth 2.9 miliardë euro, për nevoja të PM buluara investimi deri në vitin 2030, vetëm për politikat e zbutjes. Në këtë drejtim, KPK-ja gjithashtu thekson pozitën unike të Kosovës pasi vendi aktualisht nuk është anëtar i UNFCCC (*Konventa Kornizë e Kombeve të Bashkuara për Ndryshimet Klimatike*), duke e lënë atë pa qasje në shumë mekanizma të rëndësishëm ndërkombëtarë të financimit të klimës. Kjo nënvizon nevojën për të eksploruar rrugë të reja për marrjen e burimeve financiare të nevojshme për realizimin e potencialit të përshkruar në këtë KPK.

Përmbajtja

1.	Hyrje	
2.	Konteksti dhe karakteristikat e vendit	
2.1	<i>Kushtet gjeografike dhe klimatike</i>	2
2.2	<i>Kushtet socio-ekonomike</i>	3
2.3	<i>Angazhimet e politikave klimatike</i>	5
2.4	<i>Qasja në mekanizmat ndërkombëtarë për financimin e klimës</i>	7
2.5	<i>Procesi i zhvillimit të KPK-së dhe përfshirja e palëve të interesuara</i>	8
3.	Zbutja e ndryshimeve klimatike	
3.1	<i>Angazhimet për zbutjen: Dokumentet kryesore strategjike dhe legislative dhe objektivat e reduktimit të emetimeve</i>	9
3.2	<i>Tendencat historike të emetimeve</i>	13
3.3	<i>Parashikimet e gazrave serrë (GHG)</i>	17
3.3.1	<i>Projektimi i skenarit</i>	17
3.3.2	<i>Korniza e modelimit</i>	17
3.3.3	<i>Supozimet kryesore</i>	18
3.4	<i>Rrugët e parashikuara të emetimeve</i>	20
3.5	<i>Projeksionet e gazrave serrë për sektorin e energjisë</i>	22
3.5.1	<i>Projektet kryesore në zbatim</i>	22
3.5.2	<i>Situata aktuale: parashikimet sektoriale dhe masat kryesore të planifikuara</i>	24
3.5.3	<i>Nevojat financiare</i>	29
3.6	<i>Projeksionet e gazrave serrë për sektorin jo energjetik</i>	31
3.6.1	<i>Projektet kryesore në zbatim</i>	31
3.6.2	<i>Situata aktuale: parashikimet sektoriale dhe masat kryesore të planifikuara</i>	35
3.6.3	<i>Nevojat financiare</i>	42
4.	Përshtatja ndaj ndryshimeve klimatike	
4.1	<i>Historiku gjeografik</i>	43
4.2	<i>Paraqitja e sektorëve të fokusit</i>	46
4.2.1	<i>Sektori i Bujqësisë, Pylltarisë dhe Përdorimet e tjera të Tokës (BPPT) (orig.AFOLU)</i>	46
4.2.2	<i>Popullsia dhe vendbanimet</i>	50
4.3	<i>Rreziqet dhe cenueshmëria e ndryshimeve klimatike</i>	52
4.3.1	<i>Parashikimet klimatike</i>	52
4.3.2	<i>Rreziqet, ndikimet dhe cenueshmëria e ndryshimeve klimatike</i>	54
4.4	<i>Ndikime negative tek gratë, fëmijët dhe grupet e marginalizuara</i>	63

4.5	<i>Përshatja: Dokumentet dhe objektivat kryesore strategjike</i>	65
4.6	<i>Përshatja: Politikat dhe masat</i>	71
4.6.1	<i>Masat ekzistuese</i>	71
4.6.2	<i>Rrugët për masat në të ardhmen</i>	77
5.	Mjetet e zbatimit	
5.1	<i>Aspektet institucionale</i>	78
5.2	<i>Transferimet e teknologjisë</i>	79
5.3	<i>Nevojat financiare</i>	80
5.4	<i>Monitorimi dhe raportimi</i>	81
6.	Perspektiva	
7.	Shtojca I: Vështrim i përgjithshëm i masave zbutëse	
8.	Shtojca II: Përcaktimi i prioriteteve të politikave dhe masave	

Lista e shkurtesave

BPPT <i>(orig.AFOLU)</i>	Bujqësia, Pylltaria dhe Përdorimi tjetër i Tokës
BSZ <i>(orig.BAU)</i>	Biznes si zakonisht
MMK <i>(orig.BCM)</i>	Miliardë metra kub
SREB <i>(orig.BESS)</i>	Sistemi i ruajtjes së energjisë së baterisë
SNR <i>(orig.BRS)</i>	Strategjia e Ndërtimit dhe Rinovimit

CEFTA	Marrëveshja e Tregtisë së Lirë të Evropës Qendrore
CH ₄	Metani
CO ₂	Dioksidi i karbonit
NQ (orig.DH)	Ngrohja Qendrore
BERZH (orig.EBRD)	Banka Evropiane për Rindërtim dhe Zhvillim
BEI (orig.EIB)	Banka Evropiane e Investimeve
IPN (orig.EPC)	Inxhinieri, Prokurim dhe Ndërtim
BE (orig.EU)	Bashkimi Evropian
OUB (orig.FAO)	Organizata e Ushqimit dhe Bujqësisë
IHD (orig.FDI)	Investimet e Huaja Direkte
PPT (orig.FOLU)	Pylltaria dhe përdorimet e tjera të tokës
PBB (orig.GDP)	Prodhimi i Brendshëm Bruto
FGM (orig.GEF)	Fondi Global i Mjedisit
VNBGJ (orig.GEIA)	Vlerësimet dhe Ndikimit në Barazinë Gjinore
GHG	Gazrat serrë
Ha	Hektarë
HFC	Hidrofluorokarburet
IZHBLET (orig.IAMO)	Instituti i Zhvillimit Bujqësor Leibniz në ekonomitë në tranzicion
KUNKS (orig.IMCCS)	Këshilli Ushtarak Ndërkombëtar për Klimën dhe Sigurinë
FMN (orig.IMF)	Fondi Monetar Ndërkombëtar
PIPP (orig.IPPU)	Proceset industriale dhe përdorimi i produktit
ASK (orig.KAS)	Agjencia e Statistikave të Kosovës
KKNK (orig.KCCC)	Këshilli i Kosovës për Ndryshimet Klimatike
KEK	Bashkëpunimi Energjetik i Kosovës

AMMK (orig.KEPA)	Agjencia për Mbrojtjen e Mjedisit të Kosovës
KfW	Institucion krediti për rindërtim
ktCO ₂ eq	Kiloton ekuivalent të dioksidit të karbonit
PAEU (orig.LEAP)	Platforma e analizës së emetimeve të ulëta
MBPZHR (MAFRD)	Ministria e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural
KSM (orig.MCC)	Korporata e Sfidës së Mijëvjeçarit
MMK (orig.MCM)	Milion Metra Kub
ME	Ministria e Ekonomisë
MMPHI (orig.MESPI)	Ministria e Mjedisit, Planifikimit Hapësinor dhe Infrastrukturës
MST (orig.MIET)	Ministria e Sipërmarrjes dhe Tregtisë
SMRV (orig.MRV)	Sistemi i Monitorimit, Raportimit dhe Verifikimit
NMVM (orig.MSME)	Ndërmarrjet mikro, të vogla dhe të mesme
MNK (orig.MSW)	Mbeturinat e Ngurta Komunale
MtCO ₂ eq	Miliona ton ekuivalent të dioksidit të karbonit
MW	Megavat
MWh	Megavat orë
N ₂ O	Oksidi i azotit
KPK (orig.NDC)	Kontributet e përcaktuara në nivel kombëtar
PKEK (orig.NECP)	Plani Kombëtar i Energjisë dhe Klimës
PV	Fotovoltaikët
PPP	Partneriteti Publik Privat
BRE (orig.RES)	Burimet e Ripërtërishme të Energjisë
NK (orig.SC)	Nën-komisioni
SNKA (orig.SCCA)	Skenari i ndryshimeve klimatike A

SNKB (orig.SCCB)	Skenari i ndryshimeve klimatike B
OZHQ (orig.SDGs)	Objektivat e Zhvillimit të Qëndrueshëm
SZHIMB (orig.SIDBS)	Strategjia për Zhvillimin Industrial dhe Mbështetjen e Biznesit
TWh	Teravat orë
SBSH (orig.UAA)	Sipërfaqja Bujqësore e Shfrytëzuar
KB (orig.UN)	Kombet e Bashkuara
UNDP	Programi i Kombeve të Bashkuara për Zhvillim
KKKBNK (orig.UNFCCC C)	Konventa Kornizë e Kombeve të Bashkuara për Ndryshimet Klimatike
USAID	Agjencia Amerikane për Zhvillim Ndërkombëtar
MMSH (orig.WAM)	Me Masa Shtesë
BB (orig.WB)	Banka Botërore
KIBP (orig.WBIF)	Korniza e Investimeve për Ballkanin Perëndimor

1. Parathënie

Republika e Kosovës (në tekstin e mëtejshëm: Kosova) është plotësisht e përkushtuar për të kontribuar në përpjekjet rajonale dhe globale në luftimin e ndryshimeve klimatike, duke miratuar politika efektive për frenimin e emetimeve dhe rritjen e elasticitetit ndaj rreziqeve klimatike. Duke u përkushtuar ndaj Agjendës së Gjellbër për Ballkanin Perëndimor, Kosova është e përkushtuar të përcaktojë një rrugë drejt një ekonomie neutrale ndaj karbonit. Si palë nënshkruese e Traktatit të Komunitetit të Energjisë dhe duke miratuar Udhërrëfyesin e Dekarbonizimit nga Këshilli Ministror i Komunitetit të Energjisë në nëntor 2021, Kosova ka treguar gatishmëri për të harmonizuar legjislacionin dhe politikat e saj me palët evropiane, për të arritur këtë qëllim.

Kjo ambicie bëhet konkrete në draftin e Planit Kombëtar të Energjisë dhe Klimës (NECP) që Kosova ia dorëzoi Sekretariatit të Komunitetit të Energjisë në vitin 2023. Një version përfundimtar pritet para fundit të vitit 2024. NECP përmbledh politikat e dekarbonizimit të përcaktuara në dokumentet strategjike kyçe si p.sh. Strategjia për Ndryshimet Klimatike dhe strategjitë sektoriale, duke treguar qartë se si Kosova po planifikon të arrijë ambiciet e përcaktuara.

Përderisa Kosova nuk është ende një palë nënshkruese e UNFCCC ose Marrëveshjes së Parisit, Kosova ka vendosur të paraqesë vullnetarisht një Kontribut të Përcaktuar Kombëtar (KPK) për të shfaqur angazhimet dhe kontributet e saj drejt përpjekjeve rajonale dhe globale të dekarbonizimit, si dhe një trajektore më të qëndrueshme. Si e tillë, kjo KPK vullnetare do t'i bëjë më transparente kontributet e Kosovës drejt arritjes së objektivave të përcaktuara për vitin 2030, duke e pozicionuar kështu vendin si një aktor të përgjegjshëm global në luftën kundër ndryshimeve klimatike.

Për këtë qëllim, KPK-ja vullnetare do të prezantojë planin e politikave të Kosovës në dy fusha kryesore: politikat për zbutjen e ndryshimeve klimatike, që synojnë zvogëlimin e emetimeve të gazrave serrë, që lidhen me aktivitetet njerëzore dhe ekonomike në vend, si dhe përshtatjen ndaj ndryshimeve klimatike, duke synuar reduktimin e dëmeve të mundshme që vijnë nga ndryshimet klimatike. Duke vepruar kështu, KPK-ja siguron gjithëpërfshirjen e nevojshme për të punuar në mënyrë efektive në dekarbonizimin dhe qëndrueshmërinë, duke marrë parasysh qasjet e përgjegjshme ndaj gjinisë, detyrimet për të drejtat e njeriut (përfshirë të drejtat e fëmijëve) dhe veprimet klimatike pozitive për paqen, për të adresuar rreziqet në rritje të sigurisë kombëtare të klimës, ndryshimin në kohezionin social dhe stabilitetin socio-ekonomik.

Siç do të bëhet e qartë, korniza legjislative dhe dokumentet strategjike të Kosovës tashmë përmbajnë një gamë të gjerë të masave dhe politikave. Politikat shtesë do ta ndihmojnë vendin që t'i reduktojë emetimet deri në 42%² deri në vitin 2030, krahasuar me nivelet e

² Masat e përshkruara në këtë dokument janë pjesë e një Kontributi të Përcaktuar Kombëtar (NDC) vullnetar dhe janë të kushtëzuara. Përveç atyre që janë miratuar në nivel të qeverisë apo parlamentit përmes strategjive sektoriale, këto masa nuk janë përkushtime për të cilat Kosova merr obligime ligjore dhe nuk janë buxhetuar nga niveli qendror. Prandaj, objektivi për reduktimin e emetimeve me 42% në NDC është i varur nga qasja e Kosovës në fondet multilaterale për klimë.

vitit 2016, duke ndërtuar në të njëjtën kohë qëndrueshmërinë e nevojshme për të përballuar rreziqet klimatike.

Këto ambicie paraqiten në sfondin e kontekstit specifik në të cilin ndodhet Kosova. Kjo përfshin jo vetëm sfondin gjeografik dhe socio-ekonomik të vendit, por edhe situatën e tij të vështirë kur bëhet fjalë për financimin e klimës. Mos të qenit anëtare e UNFCCC-së e përjashton Kosovën nga shumë fonde kyçe për financimin e ambicioneve të politikës së saj klimatike. Vetëm për pjesën e masave zbutëse, ende nuk janë siguruar rreth 2.9 miliardë euro nga totali i nevojave të vlerësuara prej 4.9 miliardë euro deri në vitin 2030, duke e bërë të nevojshme kërkimin e rrugëve të reja për sigurimin e fondeve të nevojshme për të realizuar ambiciet e përshkruara në këtë KPK.

Ky raport i KPK-së është i strukturuar si më poshtë: **Kapitulli 2** përshkruan rrethanat kombëtare që formojnë sfondin për zhvillimin e kësaj KPK-je vullnetare. **Kapitulli 3** paraqet fushën e masave zbutëse, duke përshkruar politikat e planifikuara dhe potencialin e tyre për reduktimin e emetimeve. Fusha e përshtatjes është paraqitur në **Kapitullin 4**, duke u fokusuar në bujqësinë, pylltarinë dhe përdorimet e tjera të tokës (AFOLU) dhe sektorët e popullsisë dhe vendbanimeve, kur bëhet fjalë për rreziqet klimatike dhe masat e përshtatjes. Faktorët kryesorë të suksesit për zbatimin e ambicioneve të përshkruara në këtë KPK vullnetare janë paraqitur në **Kapitullin 5**, duke përshkruar gjithashtu sfidën e qasjes në financimin e klimës. **Kapitulli 6** përfundon duke ofruar një vështrim në trajektoren e mëtejshme të politikës klimatike të Kosovës bazuar në këtë KPK vullnetare.

2. Konteksti dhe karakteristikat e vendit

Ky kapitull ofron bazën për KPK-në vullnetare aktuale, duke paraqitur rrethanat kombëtare në të cilat janë zhvilluar dhe do të zbatohen ambiciet e paraqitura këtu. Kjo përfshin, më së shumti, kushtet gjeografike dhe klimatike (2.1.), kushtet socio-ekonomike (2.2.), angazhimet e politikave klimatike (2.3.), qasjen në financimin e klimës (2.4.) dhe procesin e zhvillimit të KPK-së (2.5.).

2.1 Kushtet gjeografike dhe klimatike

Kosova është shteti më i ri i pavarur në Evropë. Vendi shtrihet pa dalje në det në qendër të Gadishullit Ballkanik (në Evropën Juglindore), i kufizuar nga Shqipëria, Mali i Zi, Serbia dhe Maqedonia e Veriut. Kosova është e rrethuar me male: Malet e Sharrit të vendosura në jug dhe juglindje; vargmalet e Bjeshkëve të Nemuna (Bjeshkëve të Nemuna, pjesë e Alpeve Shqiptare) në perëndim; dhe malet e Kopaonikut në veri.

Me një sipërfaqe prej 10,905.25 km², Kosova ka një territor relativisht të vogël, i cili dallohet për relievën e përkulur dhe topografinë karakteristike, i përbërë nga male të larta

Nëse nuk kemi përfshirje të Kosovës në fondet multilaterale për klimën dhe mekanizma tjerë ndërkombëtar, atëherë nuk synojmë të ulim emetimet përtej nivelit të përcaktuar në strategji sektoriale dhe rrjedhimisht në Planin për Energji dhe Klimë (PKEK). Në kuadër të PKEK-së, dokument i cili duhet draftohet sepse Kosova ka obligim ligjor ndaj Traktatit të Energjisë, Kosova synon të ulë emetimet vjetore të gazrave serrë (GHG) me 16.3% krahasuar me nivelet e vitit 2016, duke mbajtur emetimet në 8.95 Mt CO₂-eq.

periferike nga njëra anë, të cilat ndryshojnë sipas shtrirjes, ekspozimit dhe formës së tyre³. Nga ana tjetër, vendi karakterizohet nga zona kodrinore, fusha malore dhe gropa, si dhe lugina të përshkuara nga rrjedhat ujore, të cilat kanë ndikuar në formimin e rrjetit hidrografik dhe zhvillimin e botës bimore.

Resurset ujore në Kosovë janë të kufizuara⁴. Vendi është i ndarë në katër pellgje lumore: Drini, Ibri, Morava e Binçës dhe Lepenci⁵. Lumenjtë kryesorë në Kosovë janë Drini, që rrjedh në drejtim të detit Adriatik; Ibri në Veri. Sitnica, një degë e Ibrit, është lumi më i gjatë që shtrihet tërësisht brenda Kosovës. Disa liqene të vegjël akullnajorë natyrorë gjenden në malet e larta, por liqenet më të rëndësishëm artificialë të Kosovës janë: Liqeni i Ujamnit (380 milionë m³); Liqeni i Radoniqit (113 milionë m³); Liqeni i Batllavës (40 milion m³) dhe liqeni i Badovcit (26 milion m³).⁶

Për sa i përket biodiversitetit, Kosova dallohet për florën, faunën dhe vegjetacionin e pasur, si dhe për praninë e specieve relikte, endemike dhe të tjera të rëndësishme.⁷

Klima e Kosovës është kryesisht kontinentale, duke rezultuar me verë të ngrohtë dhe dimër të ftohtë me ndikime mesdhetare dhe alpine. Temperaturat në vend variojnë nga +30°C në verë deri në -10°C në dimër. Megjithatë, për shkak të ngritjeve të pabarabarta në disa pjesë të vendit, ka ndryshime të temperaturës dhe shpërndarjes së reshjeve. Temperatura mesatare vjetore (2001-2020) ishte 11,3°C, me një reshje mesatare prej 54,8 mm⁸.

Figura 1: Reshjet totale vjetore dhe temperatura mesatare vjetore

³ Ministria e Mjedisit dhe Planifikimit Hapësinor, Instituti për Planifikim Hapësinor (2010), Plani Hapësinor i Kosovës Strategjia e Zhvillimit Hapësinor 2010-2020.

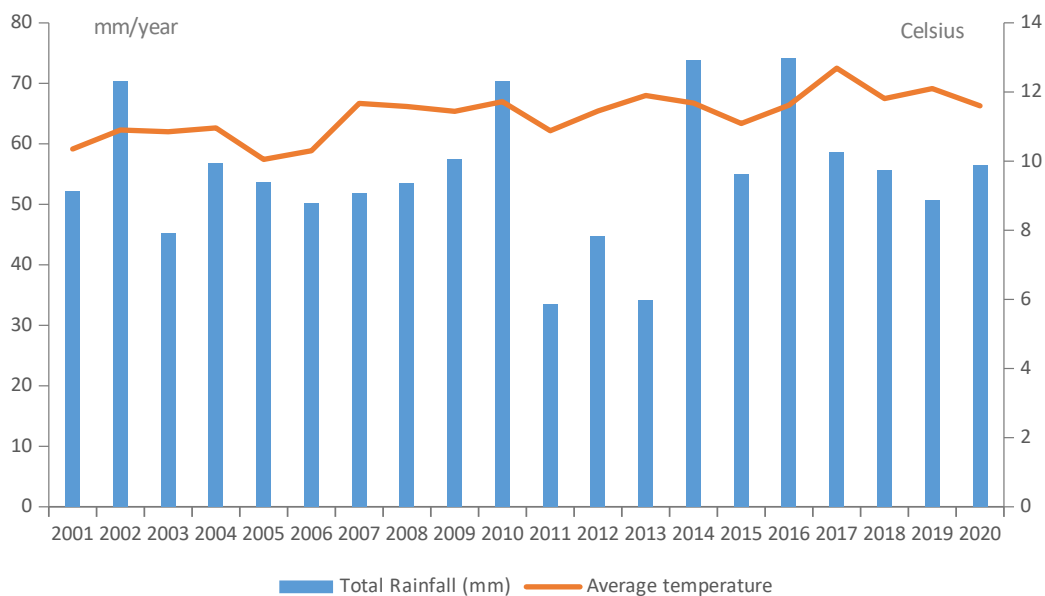
⁴ Banka Botërore, Perspektiva për Sigurinë e Ujit në Kosovë: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/496071548849630510/Water-Security-Outlook-for-Kosovo.pdf>

⁵ Agjencia për Mbrojtjen e Mjedisit të Kosovës (2020), Raporti mbi Gjendjen e Ujit në Kosovë.

⁶ Rishikimi I Strategjisë Shtetërore Për Ujëra 2023-2027 Dhe Plani I Veprimit 2023-2025

⁷ USAID (2018), Analiza e biodiversitetit të Kosovës.

⁸ IHMK, Të dhënat meteorologjike, mesatare mujore 2001-2020

Burimi: Agjencia për Mbrojtjen e Mjedisit e Kosovës (AMMK) 2020

Ndryshimet klimatike parashikohet të ndikojnë në këto kushte në Kosovë, me ndikime që tashmë po ndjehen sot. Edhe në një skenar ku temperaturat mesatare globale vetëm pak i tejkalojnë objektivat e Marrëveshjes së Parisit, temperaturat mesatare të sipërfaqes në Kosovë parashikohen të rriten për dy gradë në krahasim me shekullin e kaluar. Në rastin e rritjeve më të mëdha, temperaturat mesatare vlerësohet të rriten deri në 6.5°C. Deri në fund të shekullit, kjo rritje e temperaturës do të sillte disa efekte negative në rajon, si shfaqja e ditëve të nxehta në lartësitë më të larta, një rritje me 20-30 ditë të nxehta në lartësitë më të ulëta, 2-5 valë të nxehta të tjera në vit, me një kohëzgjatje të zgjatur prej 5-15 ditësh. Përveç rritjes së pritshme të temperaturave, modelet e reshjeve po ndikohen edhe nga ndryshimet klimatike, me uljen e vlerësuar të niveleve të reshjeve që variojnë nga -6% në -23%⁹.

2.2 Kushtet socio-ekonomike

Kosova është një vend me të ardhura të mesme të larta, i cili ka përjetuar rritje të fortë ekonomike gjatë dekadës së fundit, me një rritje prej afro 50% të të ardhurave për kokë banori dhe një ulje prej 35% të shkallës së varfërisë. Shkalla e papunësisë në vitin 2023 ishte 11.5% me gratë dhe të rinjtë e moshës 15-24 vjeç të prekur më së shumti nga papunësia¹⁰. Në të njëjtën kohë, shkalla e pjesëmarrjes në fuqinë punëtore ishte 38.6%¹¹.

Popullsia e Kosovës është më e reja në Evropë. 66.1% e popullsisë është ndërmjet 15 dhe 64 vjeç dhe jetëgjatësia mesatare në Kosovë vlerësohet të jetë 76.7 vjet. Në vitin 2023 shtimi natyror ka qenë pozitiv, pasi numri i lindjeve ka tejkaluar numrin e vdekjeve me 4248. Megjithatë, në përgjithësi, popullsia është në një tendencë në rënie për shkak të tendencave të vazhdueshme të emigrimit, si dhe një rënie të shkallës së lindjeve.

⁹ Portali i njohurive të Bankës Botërore për Ndryshimet Klimatike.

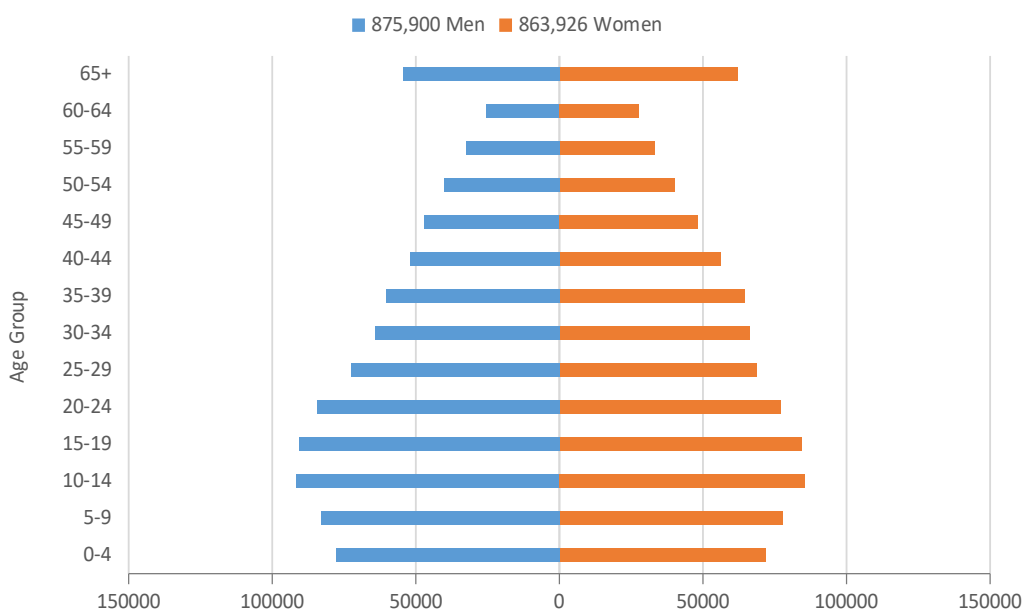
<https://climateknowledgeportal.worldbank.org/>.

¹⁰ Agjencia e Statistikave të Kosovës, Treguesit Kryesorë

¹¹ Agjencia e Statistikave të Kosovës, Rezultatet e Anketës së Fuqisë Punëtore (AFP), 2022

Me një popullsi prej rreth 1.8 milionë¹² banorësh dhe me një dendësi prej rreth 162.70 banorë për km², Kosova është relativisht e populluar dendur. Krahasuar me dendësinë mesatare të vendeve të tjera të rajonit, Kosova është e populluar dy herë më e dendur. Vendi ka përjetuar një prirje të fortë urbanizimi: Ndërsa përqindja e popullsisë që jetonte në zonat rurale ishte 62% në vitin 2011, zonat urbane janë rritur shumë në dekadën e fundit me më pak se 45% të popullsisë që jeton në zonat rurale sot. Qyteti më i madh është kryeqyteti Prishtina, ku banojnë rreth 200,000 banorë. Qytetet tjera kryesore përfshijnë Prizrenin, Gjilanin, Pejën dhe Mitrovicën. Që nga viti 2017, dendësia e popullsisë në Kosovë është në një trend në rënie, duke reflektuar shkallën e lartë të emigrimit që po përjeton vendi dhe po shfaqet në një diasporë kosovare në rritje.

Figura 2: Popullsia e Kosovës në 2011

Burimi: Agjencia e Statistikave të Kosovës (ASK) 2011

Që nga viti 1999, Kosova është transformuar nga një ekonomi centraliste dhe e kontrolluar, në një ekonomi të tregut të lirë. Kosova është anëtare e CEFTA-s, FMN-së dhe Bankës Botërore. Gjatë viteve të fundit, Kosova ka kaluar me sukses nga një model i rritjes i bazuar në varësinë e lartë nga flukset hyrëse të ndihmës së huaj, duke tejkaluar vendet homologe me të ardhura të ngjashme për kokë banori, falë një zgjerimi të vazhdueshëm të konsumit dhe investimeve, me një shtysë të fortë nga flukset hyrëse të diasporës, investimet publike në infrastrukturë dhe thellimin financiar, në kushtet e një sistemi të qëndrueshëm fiskal dhe një mjedis me inflacion të ulët.

Sektorët kryesorë ekonomikë të Kosovës për vitin 2023 ishin: shërbimet (tregtia dhe TI), industria dhe ndërtimi. Për vitin 2024, Kosova parasheh një rritje prej 4.2% të aktivitetit ekonomik të vendit, si rezultat i kërkesës së brendshme – konsumit dhe investimeve – si

¹² Ky numër bazohet në regjistrimin e fundit mbarëkombëtar të kryer në vitin 2011. Aktualisht po kryhet një regjistrim i ri, ku vlerësimet e para tregojnë një rënie të popullsisë që nga viti 2011.

dhe eksporteve. Kontributi ekonomik i sektorit të bujqësisë ka qenë lehtësisht në rritje gjatë vitit të kaluar, në vitin 2022, pesha e sektorit në PBB ishte 7.4%¹³.

Për vitin 2023, PBB për për kokë banori vlerësohet në 5,519 euro. Inflacioni, i cili arriti kulmin në 11.6% në 2022, ra në 5% në 2023 dhe pritet të vazhdojë të bjerë në 2024. Ndër nxitësit kryesorë të rritjes në vitin 2023 ishin investimet publike dhe konsumi public, si dhe ai privat, ky i fundit i nxitur gjithashtu nga hyrjet e forta të remitancave në Kosovë. Në vitin 2023, flukset hyrëse të remitancave arritën në 1.3 miliardë euro, pra 14% të PBB-së¹⁴. Flukset hyrëse të IHD-ve shënojnë gjithashtu një nivel të lartë rekord, duke arritur në 9% të PBB-së në vitin 2023. Aktivitetet e pasurive të paluajtshme dhe leasing-ut janë përfituesit më të mëdhenj të IHD-ve, të ndjekura nga shërbimet financiare dhe energjia. Megjithatë, mbeten sfida, që lidhen për shembull me disbalancën e madhe ndërmjet importeve dhe eksporteve të mallrave dhe deficitit të llogarisë aktuale. Përveç kësaj, mungesa e njohjes formale nga disa vende dhe organizata ndërkombëtare paraqet barriera për të bërë biznes.

Perspektiva evropiane e Kosovës formëson trajektoren dhe kontekstin e saj të zhvillimit. Në këtë drejtim, Marrëveshja e Stabilizim Asociimit (MSA) ndërmjet BE-së dhe Kosovës është nënshkruar në Strasburg në tetor 2015 dhe ka hyrë në fuqi më 1 prill 2016. Gjatë vitit 2016, strukturat e përbashkëta institucionale të MSA-së ndërmjet BE-së dhe Kosovës janë themeluar për të monitoruar zbatimin e tij. Strukturat përkatëse për diskutimin e temave rreth mbrojtjes së mjedisit dhe ndryshimeve klimatike është Nënkomiteti (NK) për Mjedisin, Ndryshimet Klimatike, Energjinë, Transportin dhe Zhvillimin Rajonal. Konkluzionet e takimit të 8-të të NK, midis shumë konkluzioneve të dakorduara bashkërisht, përfshijnë masa të ndryshme të ndryshimit të klimës, për të harmonizuar më tej me legjislacionin dhe politikat e ndryshimeve klimatike me ato të Bashkimit Evropian. Kosova zyrtarisht e dorëzoi kërkesën e saj për anëtarësim në BE në dhjetor 2022.

2.3 Angazhimet e politikave klimatike

Kosova është fuqimisht e përkushtuar për të kontribuar në luftën globale kundër ndryshimeve klimatike, ndër të tjera si nënshkruese e Deklaratës së Sofjes për Axhendën e Gjelbër, e cila përafrohet Kosovën dhe vendet e tjera të Ballkanit Perëndimor me Marrëveshjen e Gjelbër të BE-së. Me nënshkrimin e Deklaratës së Sofjes për Axhendën e Gjelbër për Ballkanin Perëndimor, Kosova (dhe vendet e tjera të Ballkanit Perëndimor) është zotuar për një sërë veprimesh siç janë skemat mbështetëse të burimeve të ripërtëritshme të bazuara në treg.

Edhe pse Kosova nuk është nënshkruese e Agjendës 2030 dhe Objektivave të Zhvillimit të Qëndrueshëm në Asamblenë e Përgjithshme të OKB-së, për shkak të statusit të saj si jo-anëtare, Kosova mori vendimin t'i bashkohet përpjekjeve globale për të përqafuar zhvillimin e qëndrueshëm dhe OZHQ -të. Zbatimi i Agjendës 2030 dhe OZHQ-ve, i cili ka qenë vullnetar në këtë kontekst, sigurohet përmes miratimit nga Kuvendi i Kosovës në janar 2018 të një rezolute parlamentare që miraton OZHQ -të.¹⁵

¹³ MBPZHR (2023). Raporti i Gjelbër.

https://www.mbpzhr-ks.net/repository/docs/Green_Report_2023.pdf.

¹⁴ Banka Qendrore e Kosovës, Seritë Kohore, Prurjet e Remitancave sipas kanalit.

Përveç kësaj, si anëtare e Komunitetit të Energjisë, Kosovës i kërkohet të transpozojë legjislacionin bazë të BE-së për klimën, energjinë dhe mjedisin, si dhe të zbatojë objektivat e `Paketës së Energjisë së Pastër` të miratuar nga `Këshilli Ministror i Komunitetit të Energjisë`. `Komuniteti i Energjisë` është një organizatë ndërkombëtare që bashkon BE-në dhe një numër vendesh fqinje jo-anëtare të BE-së, për të krijuar një treg të integruar rajonal të energjisë, mbi bazën e një kornize ligjërish të detyrueshme. Objektivat e Komunitetit të Energjisë përfshijnë krijimin e një rruge drejt arritjes së neutralitetit klimatik deri në vitin 2050 dhe uljen e varësisë nga lëndët djegëse fosile në një afat më të shkurtër. Kështu, si nënshkruese e traktatit, deri në vitin 2030, ambiciet e politikës klimatike të Kosovës përfshijnë: reduktimin e emetimeve me 16.3% krahasuar me vitin 2016¹⁶; tranzicionin e sektorit të energjisë nga një sistem me bazë shumë të linjtit, në të paktën 32% të konsumit final bruto të energjisë nga burimet e ripërtëritshme; zbatimin i masave ambicioze zbutëse në sektorë kyç si sektori i energjisë elektrike, sektori i ndërtesave (ndërtesat rezidenciale, publike dhe komerciale), bujqësia, pylltaria dhe përdorime të tjera të tokës (AFOLU) dhe mbeturinat.

Për këtë qëllim, Kosova ka zhvilluar politika ambicioze klimatike, në dokumentet kryesore strategjike:

- » Si gur themel për veprimin e politikave në hapësirën e masave të zbutjes dhe përshtatjes, Kosova hartoi dhe miratoi **Strategjinë e saj Kombëtare për Ndryshimet Klimatike 2019-2028**.
- » **Strategjia e Energjisë 2022 – 2031** angazhohet për gjetjen e potencialeve për heqjen graduale të qymyrit; arritjen e një objektivi më të lartë për burimet e energjisë së ripërtëritshme; sigurimi i një tranzicioni të drejtë dhe të përballueshëm; përfshirja e inovacionit dhe teknologjisë dhe forcimi i elasticitetit kibernetik në sektorin e energjisë.
- » **Ligji i parë i Kosovës për Ndryshimet Klimatike (08/L-250 i miratuar në janar 2024)** synon të përmirësojë mbrojtjen e mjedisit përmes parandalimit dhe kontrollit të emetimeve të gazrave serrë nga një gamë e gjerë e burimeve industriale, transportuese, bujqësore dhe të tjera. Përveç kësaj, Ligji për Ndryshimet Klimatike parashikon gjithashtu dispozitën legjislative për mandatin e Këshillit të Kosovës për Ndryshimet Klimatike (KKNK) dhe sekretariatit teknik të tij, si mjet për forcimin e aranzhimeve institucionale të Kosovës për adresimin e ndryshimeve klimatike. KKNK është themeluar me mbështetjen e UNDP-së dhe është gjithashtu iniciator i procesit për zhvillimin e KPK-së vullnetare.

Të gjitha këto dokumente të rëndësishme strategjike përbëjnë bazën për **Planin Kombëtar të Energjisë dhe Klimës (PKEK)** dhe për këto **Kontribute Vullnetare, të Përcaktuara Kombëtare (KPK)**, të cilat janë hartuar paralelisht dhe në koordinim të ngushtë.

¹⁵ Kuvendi i Kosovës, Rezoluta për miratimin e Objektive të Zhvillimit të Qëndrueshëm (No.06-R-001)

¹⁶ Viti 2016 është viti bazë i përdorur për Kosovën në llogaritjen e shifrës së reduktimit të përqindjes në Vendimin Nr. 2022/02/MC-EnC të Këshillit Ministror të Komunitetit të Energjisë (shihni SHTOJCA XIV OBJETIVAT PËR EMETIMET NETO TË GAZRAVE SERË NË 2030 dhe shënimet përkatëse 1 dhe 3 në f. 6 të dokumentit të Vendimit).

PKEK-u është i detyrueshëm në kontekstin e anëtarësimit të Kosovës në Komunitetin e Energjisë. Si një dokument ndërsektorial, PKEK përshkruan politikat dhe masat e nevojshme në të gjithë sektorët e ekonomisë, për të arritur objektivat e energjisë dhe klimës, si dhe ofron një kornizë për zbatimin e objektivave 2030 të përcaktuara nga Këshilli Ministror. Kosova ka dorëzuar draftin e PKEK-ut për periudhën 2025-2030 në korrik 2023 dhe versioni përfundimtar pritet deri në fund të vitit 2024.

Për dallim nga PKEK-u, Kosova nuk është e obliguar të zhvillojë një KPK pasi nuk është palë nënshkruese e Konventës Kornizë të Kombeve të Bashkuara për Ndryshimet Klimatike (UNFCCC) dhe Marrëveshjes së Parisit. Megjithatë, Kosova ka vendosur të zhvillojë vullnetarisht një KPK për të shfaqur ambiciet dhe vendosmërinë e saj për të kontribuar në luftën globale kundër ndryshimeve klimatike (shih seksionin 2.5.). KPK-ja vullnetare e paraqitur në këtë dokument është e lidhur ngushtë me PKEK-un (shih gjithashtu kapitullin 3) dhe në këtë mënyrë me të gjitha dokumentet përkatëse strategjike sektoriale të Kosovës.

2.4 Qasja në mekanizmat ndërkombëtarë për financimin e klimës

Ambiciet e përcaktuara në dokumentet kyçe strategjike dhe legjislative të Kosovës dhe të pasqyruara në këtë KPK, kërkojnë riburime të konsiderueshme financiare për zbatimin e suksesshëm dhe në kohë. Vetëm për politikat e zbutjes, nevojat financiare të PM buluara vlerësohen në 2.9 miliardë euro deri në vitin 2030 (shih Kapitullin 3).

Në blerjen e këtyre burimeve financiare, Kosova ka qenë e suksesshme në sigurimin e fondeve nga donatorët ndërkombëtarë. Disa shembuj të spikatur përfshijnë:

- **Financimi i përgjithshëm i BE-së** për sektorin e energjisë dhe mjedisit nga viti 2014 deri në 2023 kaloi 370 milionë euro (220 milionë euro për projektet energjetike dhe 150 milionë euro për projektet mjedisore)¹⁷. Projektet energjetike të mbështetura përfshijnë si në vijim: rehabilitimin e rrjetit të ngrohjes qendrore në Prishtinë, ndërtimin e një termocentrali të bazuar në biomasë në Gjakovë, mbështetjen e Fondit të Kosovës për Eficiencë të Energjisë. Projektet mjedisore të mbështetura ishin: skemat e menaxhimit të mbeturinave, objekti infrastrukturor për deponimin e mbeturinave në Kosovë, ndërtimi i impiantit për trajtimin e ujërave për kompaninë rajonale të ujësjellësit "Prishtina".
- **Korniza e Investimeve për Ballkanin Perëndimor (WBIF)** ka mbështetur Kosovën me 297 milionë euro grante, nga të cilat 180.8 milionë euro janë ndarë për transport të qëndrueshëm, 79 milionë euro për energji të pastër dhe 31.5 milionë euro për mjedis dhe klimën (pjesa tjetër për kapital njerëzor, për të ardhmen e dixhitale dhe konkurrencen në sektorin privat).
- **Fondi Monetar Ndërkombëtar (FMN)** përmes Marrëveshjeve për Rezistencën dhe Qëndrueshmërinë, vuri në dispozicion rreth 78 milionë euro për të mbështetur përpjekjet e Kosovës për zbutjen dhe përshtatjen e ndryshimeve klimatike, duke përfshirë prodhimin më të gjelbër të energjisë elektrike dhe përdorimin më efikas të energjisë.¹⁸

¹⁷ Infografikë e BE-së – Energji dhe Mjedis (2023).

¹⁸ Fondi Monetar Ndërkombëtar (16 Nëntor 2023), Njoftim për shtyp Nr.23/396

- **Banka Evropiane për Rindërtim dhe Zhvillim (BERZH)**, deri më sot, ka investuar mbi 660 milionë euro në Kosovë përmes 108 projekteve¹⁹. BERZH po zbaton projektin e Partneritetit Kosovë-Danimarkë për Tranzicionin e Gjelbër dhe të Drejtë të Energjisë, financuar nga fondet daneze prej 27.5 milionë euro.²⁰

Megjithatë, fakti që Kosova nuk është ende plotësisht e integruar në agjendën globale të klimës, kufizon qasjen e Kosovës në shumë nga mekanizmat kryesorë të financimit ndërkombëtar dhe mundësitë mbështetëse për projektet kombëtare ose rajonale, në kontekstin e zbutjes dhe përshtatjes ndaj ndryshimeve klimatike. Kjo përfshin, por nuk kufizohet në, mekanizmat e financimit të lidhur me UNFCCC, të tilla si Fondi Global i Mjedisit (GEF), Fondi i Gjelbër i Klimës (GCF) ose Fondi i Përshtatjes. Pra, Kosova është në një pozitë të pafavorshme krahasuar me vendet e tjera të rajonit dhe më gjerë. Për shembull, vetëm nga GEF, vendet e tjera të Ballkanit Perëndimor-6 (Shqipëria, Bosnja dhe Hercegovina, Mali i Zi, Maqedonia e Veriut dhe Serbia) kanë marrë rreth një miliardë euro në total fonde, për politikën klimatike që nga fillimi i fondit.

Iniciativa vullnetare e Kosovës për të zhvilluar një KPK tregon ndërgjegjësimin dhe rëndësinë që vendi i kushton të luajë rolin e tij në luftën globale kundër ndryshimeve klimatike. Megjithatë, prioritetet e saj konkurruese, buxheti i ulët dhe përjashtimi nga mekanizmat e rëndësishëm ndërkombëtarë të ndryshimeve klimatike, e bëjnë këtë tranzicion pak më të vështirë. Si e tillë, KPK-ja vullnetare mund të shërbejë si një vitrinë për ambiciet e Kosovës, për të trajtuar ndryshimet klimatike në mënyrë që të tërheqë financime, të cilat janë të domosdoshme për vendin.

2.5 Procesi i zhvillimit të KPK-së dhe përfshirja e palëve të interesuara

Me mbështetjen e Programit të Kombeve të Bashkuara për Zhvillim (UNDP), Kosova ka iniciuar procesin e hartimit të Kontributit Vullnetar të Përcaktuar Kombëtar (KPK). Kjo bëri të mundur që përfaqësuesit e Kosovës të paraqesin ambiciet kryesore të politikave në COP28 në Dubai në nëntor 2023, ku u morën reagime positive, për iniciativën, nga përfaqësues të vendeve të ndryshme.

Në janar 2024, Kosova miratoi Ligjin e saj të parë për Ndryshimet Klimatike, i cili rrit përkushtimin e Kosovës për të luftuar ndryshimet klimatike dhe vendos bazën legjislative për KPK-në (neni 18). Si e tillë, më 13 janar 2024, u themelua Grupi Punues i KPK-së nga Ministri i Mjedisit, Planifikimit Hapësinor dhe Infrastrukturës, me mandat për hartimin e metodologjisë dhe hartimin e KPK-së.

Grupi punues përbëhet prej përfaqësuesve nga ministritë e ndryshme dhe agjenci: Ministria e Mjedisit, Planifikimit Hapësinor dhe Infrastrukturës (MMPHI), Agjencia për Mbrojtjen e Mjedisit të Kosovës (AMMK), Ministria e Industrisë, Ndërmarrësisë dhe Tregtisë (MINT), Ministria e Ekonomisë (ME) dhe Ministria e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural (MBPZHR).

¹⁹ Banka Evropiane për Rindërtim dhe Zhvillim: <https://www.ebrd.com/news/2024/ebd-eu-and-japan-boost-residential-energysaving-investments-in-kosovo.html>.

²⁰ Partneriteti Kosovë-Danimarkë për Tranzicion të Gjelbër dhe të Drejtë të Energjisë

Përveç Grupit të Punës, KPK-ja vullnetare i është nënshtruar procesit të konsultimit publik, duke përfshirë publikimin e dokumentit për komente, si dhe prezantimin publik të draftit para palëve të interesuara dhe publikut të gjerë, përfshirë fëmijët dhe të rinjtë. Procesi i konsultimit me të rinjtë u organizua bashkërisht me UNICEF-in. Drafti gjithashtu i është paraqitur dhe diskutuar me Këshillin e Kosovës për Ndryshimet Klimatike (KKNK).

Gjatë gjithë procesit të zhvillimit të KPK-së, UNDP dhe `Berlin Economics` mbështetën Grupin e Punës me kërkimin dhe identifikimin e sektorëve prioritarë bazuar në disponueshmërinë e të dhënave, hartimin e dokumentit dhe finalizimin e dokumentit, pas përfshirjes së komenteve të palëve të interesuara, pas procesit të konsultimit.

3. Zbutja e ndryshimeve klimatike

Prezantimet kryesore:

1. Deri në vitin 2030, Kosova ka **potencial për të reduktuar emetimet deri në 42%²¹**, në krahasim me nivelet e vitit 2016, **e kushtëzuar nga qasja në financimin e klimës (skenari i KPK-së).**
2. Për zbatimin e politikave dhe masave shtesë të nevojshme për realizimin e këtij potenciali, **nevojat financiare shtesë vlerësohen në 2.9 miliardë euro.**
3. Politikat dhe masat ekzistuese për të cilat financimi tashmë është siguruar (**skenari BAU**) janë **përafuar, por jo mjaftueshëm** për të përmbushur objektivat e Kosovës për dekarbonizimin e vitit 2030.

3.1 Angazhimet për zbutjen: Dokumentet kryesore strategjike dhe legislative dhe objektivat e reduktimit të emetimeve

Si palë nënshkruese e Traktatit të Komunitetit të Energjisë dhe duke miratuar Udhërrëfyesin e Dekarbonizimit nga Këshilli Ministror i Komunitetit të Energjisë në nëntor 2021, Kosova ka treguar gatishmëri për të harmonizuar legjislacionin, angazhimet dhe politikat e saj për klimën, me palët evropiane dhe globale. Më 15 dhjetor 2022, Këshilli Ministror i Komunitetit të Energjisë miratoi Vendimin 2022/02/MC-EnC, i cili përshkruan objektivat e energjisë dhe klimës 2030, për Palët Kontraktuese. Sipas Udhërrëfyesit të Dekarbonizimit, Kosova ka mandat të arrijë një reduktim prej -16.3% të emetimeve neto të gazrave serrë deri në vitin 2030, krahasuar me nivelet e vitit 2016. Në terma absolutë, kjo përkthehet në kufizimin e emetimeve në 8.95 MtCO₂ deri në vitin 2030. Për më tepër, sipas Vendimit të Këshillit Ministror të Komunitetit të Energjisë 2022/02/MC-EnC, Kosova ka mandat të kufizojë konsumin e saj final të energjisë për vitin 2030 në 1.8 Mtoe dhe konsumin e energjisë primare deri në 2.7 Mtoe. Këto angazhime në tërësi nënvizojnë përkushtimin e Kosovës për të luftuar ndryshimet klimatike dhe përafrimin me përpjekjet ndërkombëtare, për të nxitur një të ardhme të qëndrueshme.

Tabela 1: Komuniteti i Energjisë 2030, Synimet për Kosovën

²¹ Masat e përshkuara në këtë dokument janë pjesë e një Kontributi të Përcaktuar Kombëtar (NDC) vullnetar dhe janë të kushtëzuara. Përveç atyre që janë miratuar në nivel të qeverisë apo parlamentit përmes strategjive sektoriale, këto masa nuk janë përkushtime për të cilat Kosova merr obligime ligjore dhe nuk janë buxhetuar nga niveli qendror. Prandaj, objektivi për reduktimin e emetimeve me 42% në NDC është i varur nga qasja e Kosovës në fondet multilaterale për klimën. Nëse nuk kemi përfshirje të Kosovës në fondet multilaterale për klimën dhe mekanizma tjerë ndërkombëtar, atëherë nuk synojmë të ulim emetimet përtej nivelit të përcaktuar në strategji sektoriale dhe rrjedhimisht në Planin për Energji dhe Klimë (PKEK). Në kuadër të PKEK-së, dokument i cili duhet draftohet sepse Kosova ka obligim ligjor ndaj Traktatit të Energjisë, Kosova synon të ulë emetimet vjetore të gazrave serrë (GHG) me 16.3% krahasuar me nivelet e vitit 2016, duke mbajtur emetimet në 8.95 Mt CO₂-eq.

	Objektivat EnC 2030 për Kosovën
Reduktimi i emetimeve të GS (krahasuar me nivelet e vitit 2016)	-16.3% / to 8.95 MtCO ₂ eq
Pjesa e energjisë së ripërtëritshme në konsumin bruto të energjisë finale	32%
Konsumi i energjisë primare	2.7 Mtoe
Konsumi final i energjisë	1.8 Mtoe

Kosova ka përforcuar kujdesin e saj mjedisor u zotuar për mbështetje për **Betimin Global të Metanit**. Ky angazhim ndërkombëtar, i krijuar për të frenuar emetimet e metanit, thekson përkushtimin e Kosovës për të trajtuar ndryshimet klimatike në shkallë globale. Premtimi synon të reduktojë kolektivisht emetimet globale të metanit me 30% deri në vitin 2030, në krahasim me nivelet e vitit 2020.²²

Për më tepër, Kosova ka miratuar gjithashtu **Betimin global për burimet e ripërtëritshme dhe efikasitetin e energjisë në COP28 dhe Deklaratën për Kapacitetin e Trefishtë të Energjisë Bërthamore deri në vitin 2050** në COP29, duke nënvizuar kështu përkushtimin e Kosovës për të kontribuar në qëllimin kolektiv të Marrëveshjes së Parisit. **Premtimi global për burimet e ripërtëritshme dhe efikasiteti i energjisë**, i miratuar nga 133 nënshkrues, synon të trefishojë kapacitetin global të energjisë së ripërtëritshme të instaluar, si dhe të dyfishojë masat e efikasitetit të energjisë deri në vitin 2030.²³

Në praktikë, Kosova në vitet e fundit ka krijuar një kornizë solide ligjore për të promovuar efikasitetin e energjisë dhe përpjekjet për dekarbonizimin në sektorë të ndryshëm. Miratimi i ligjeve të renditura më poshtë dëshmon vendosmërinë e Kosovës në promovimin e qëndrueshmërisë së sistemit të saj energjetik dhe përmbushjen e zotimeve të saj klimatike:

- » Ligji për Energjinë Termike Nr. 05/L -052;
- » Ligji për Energjinë Nr.05/L-081;
- » Ligji për Rregullatorin e Energjisë nr.05/L-084;
- » Ligji për Energjinë Elektrike Nr.05/L-085;
- » Ligji për Performancën Energjetike të Ndërtesave Nr. 05/L-101;
- » Ligjet për Eficiencën e Energjisë Nr.06/L –079, Nr.04/L –016;
- » Ligji për Promovimin e Burimeve të Ripërtëritshme të Energjisë Nr.08/L-258.

Përveç kësaj, Kosova synon të arrijë objektivat e saj klimatike, duke zbatuar një gamë të gjerë politikash dhe masash të parapara në disa dokumente kyçe strategjike dhe legjislative:

²² <https://www.globalmethanepledge.org>.

²³ <https://www.cop28.com/en/global-renewables-and-energy-efficiency-pledge>.

1. **Strategjia e Energjisë e Republikës së Kosovës 2022–2031** paraqet përkushtimin për të eksploruar potencialet për largimin e thëngjillit në faza, duke vendosur objektiva ambicioze për adoptimin e energjisë së ripërtëritshme. Për më tepër, strategjia ka prioritet sigurimin e një tranzicioni të drejtë dhe të përbalueshëm, duke mbrojtur dhe fuqizuar konsumatorët, duke promovuar inovacionin dhe ndërprerjen e teknologjisë në sistemin energjetik të Kosovës.
2. Një **draft fillestar i PKEK** i është dorëzuar Sekretariatit të Komunitetit të Energjisë, duke përcaktuar politikat dhe masat gjithëpërfshirëse për nxitjen e një sistemi energjie me nivel të ulët të karbonit, të integruar, rajonal dhe të sigurt. Një version përfundimtar për periudhën 2025-2030 pritet përpara fundit të vitit 2024. Një nga qëllimet kryesore të PKEK është hartimi i një udhërrëfyese politikash për të arritur objektivat e tij të dekarbonizimit.
3. Hartimi i **draftit të strategjisë Afatgjatë të Dekarbonizimit** është aktualisht në zhvillim e sipër. Dokumenti analizon shtigjet e mundshme që Kosova të arrijë neutralitetin klimatik të ekonomisë deri në vitin 2050, në përputhje me Deklaratën e Sofjes për `Axhendën e Gjelbër` për Ballkanin Perëndimor dhe nivelet e ambicieve të shteteve anëtare të BE-së.
4. Ligji për **ndryshimet klimatike**²⁴, i miratuar në vitin 2024, është një dëshmi e vendosmërisë së Kosovës për të kontribuar në përpjekjet globale për zbutjen e ndryshimeve klimatike. Qëllimi kryesor i ligjit është “të përcaktojë detyrat dhe përgjegjësitë e autoriteteve shtetërore në marrjen e masave që synojnë zbutjen e efekteve të ndryshimeve klimatike, koordinimin dhe monitorimin e rezultateve të tyre, si dhe përmbushjen e detyrimeve sipas marrëveshjeve ndërkombëtare të detyrueshme për Kosovën”²⁵. Me miratimin e Ligjit për Ndryshimet Klimatike, Kosova ka vendosur kornizën legjislative për zbatimin e Sistemit të Monitorimit, Raportimit dhe Verifikimit të gazeve serrë (MRV) dhe në këtë mënyrë ka specifikuar udhëzimet për procesin e përgatitjes së inventarit kombëtar të shkarkimeve, duke përfshirë sigurimin e cilësisë dhe procedurat e kontrollit, me synimin për të matur progresin kombëtar në zbutjen e ndryshimeve klimatike. Ligji për ndryshimet klimatike parashikon gjithashtu krijimin e Këshillit Kombëtar të Ndryshimeve Klimatike (KKNK), të përbërë nga Ministrat e Ministrive përgjegjëse, me qëllim zbutjen dhe përshtatjen ndaj ndryshimeve klimatike, si dhe një sekretariat teknik në mbështetje të këtij misioni.
5. **Strategjia e Ndryshimeve Klimatike 2019-2028** së bashku me Planin e Veprimit për 2019-2021, vendos një kornizë gjithëpërfshirëse për të adresuar ndikimet e ndryshimeve klimatike, duke u fokusuar në reduktimin e emetimeve të gazrave serrë dhe përshtatjen ndaj ndryshimeve klimatike. Strategjia identifikon sektorë të veçantë që kontribuojnë në emetimet e GS dhe ata të ndikuar nga ndryshimet klimatike, duke propozuar masa specifike sektoriale për zbutjen dhe përshtatjen. Ai gjithashtu përcakton objektivat për reduktimin e GS dhe përshtatjen ndaj ndryshimeve

²⁴ Republika e Kosovës (2023) – Ligji Nr. 08/L-250 për Ndryshimet Klimatike

²⁵ Republika e Kosovës (2023) – Ligji Nr. 08/L-250 për Ndryshimet Klimatike

klimatike, duke u fokusuar në ndërtimin e kapaciteteve kombëtare për të përmbushur detyrimet ndërkombëtare, promovimin e menaxhimit të qëndrueshëm të burimeve dhe rritjen e përfshirjes së sektorit publik dhe privat. Strategjia do të rishikohet dhe do të integrohet në Strategjinë e sapo zhvilluar për Përshtatjen ndaj Ndryshimeve Klimatike në 2025.

6. **Strategjia e Kosovës për Bujqësi dhe Zhvillim Rural 2022-2028** fokusohet në rritjen e konkurrencës dhe qëndrueshmërisë së sektorit agroushqimor, krahas menaxhimit të qëndrueshëm të burimeve natyrore, dhe nxitjes së bizneseve të zonave rurale për të përmirësuar punësimin dhe infrastrukturën sociale.
7. **Strategjia e Transportit Multimodal të Kosovës 2023-2030** synon të rrisë qëndrueshmërinë, integrimin dhe efikasitetin e sistemit të transportit, duke u përafuar me vizionin e BE-së me emetime zero dhe Agjendën e Gjelbër. Ai fokusohet në zhvillimin e infrastrukturës së fuqishme përgjatë transportit rrugor, hekurudhor dhe ajror, për të ofruar mundësi transporti pa probleme dhe miqësore me mjedisin.
8. Një **Strategji e re për Renovimin e Ndërtesave** është aktualisht në zhvillim e sipër, e cila përfshin një gamë të gjerë masash për eficiency e energjisë. Një objektiv kritik i strategjisë është të rinovojë 3% të ndërtesave publike në vit, me standarde moderne të eficiency së energjisë dhe me skema certifikimi. Objektivi është gjithashtu një element i kushtëzuar për Planin Kombëtar të Rritjes në zhvillim.
9. **Strategjia e Kosovës për Menaxhimin e Integruar të Mbeturinave (2024-2035) dhe Plani i Veprimit (2024-2026)** synojnë të zhvillojnë një qasje të qëndrueshme dhe të integruar për menaxhimin e mbeturinave, që mbron shëndetin publik dhe minimizon ndikimin mjedisor duke reduktuar emetimet e gazrave serrë.
10. **Politika dhe Strategjia për Zhvillimin e Pyjeve në Kosovë (2022-2030)** luan një rol jetik në strategjinë mjedisore të Kosovës, duke theksuar menaxhimin e qëndrueshëm të pyjeve dhe ruajtjen e biodiversitetit. Kjo strategji është krijuar për të përmirësuar shëndetin dhe produktivitetin e pyjeve, duke kontribuar ndjeshëm në përpjekjet për sekuestrimin e karbonit. Duke përmirësuar menaxhimin e pyjeve dhe duke rritur sipërfaqen e pyjeve të menaxhuara në mënyrë të qëndrueshme, strategjia synon të rrisë stabilitetin ekologjik të këtyre ekosistemeve dhe kapacitetin e tyre për të absorbuar CO₂, duke u përafuar me qëllimet e Kosovës për zbutjen e ndryshimeve klimatike.
11. **Strategjia për Zhvillimin Industrial dhe Mbështetjen e Biznesit (SZHIMB) 2030** fokusohet në nxitjen e zhvillimit industrial në Kosovë. Një fokus kryesor i strategjisë është zhvillimi industrial i gjelbër, që synon tranzicionin e sektorit të prodhimit drejt praktikave më të qëndrueshme dhe miqësore me mjedisin. Strategjia përkrah objektivat specifike, si lehtësimi i industrisë së gjelbër dhe maksimizimi i shtimit të vlerës së brendshme, për të promovuar strategji rrethore, përdorimin e energjisë së ripërtëritshme dhe shfrytëzimin efikas të burimeve. Përmes këtyre objektivave, strategjia synon të reduktojë emetimet e CO₂, të përmirësojë qarkullimin e burimeve

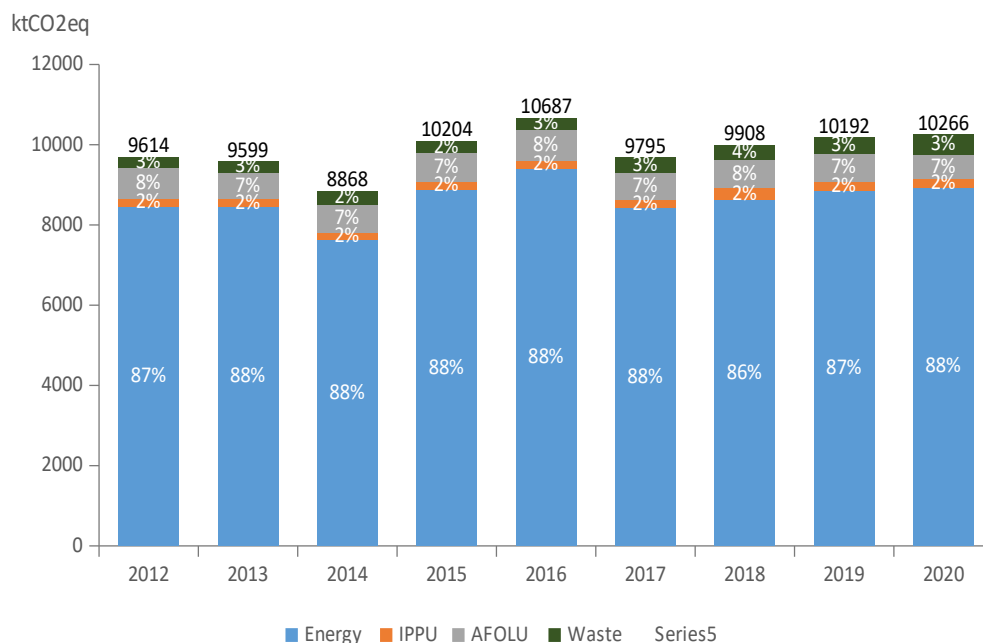

dhe të përmirësojë performancën e përgjithshme mjedisore të sektorit industrial të Kosovës.

3.2 Tendencat historike të emetimeve

Sipas të dhënave të fundit të inventarit të GES nga Agjencia për Mbrojtjen e Mjedisit të Kosovës (AMMK), Kosova ka emetuar 10,617 MtCO₂eq në vitin 2021.²⁶ Krahasuar me vitin 2011, emetimet e agreguara u rritën vetëm mesatarisht, për 4.12%.

Figura 3: Emetimet e vlerësuara sipas sektorëve (2012-2020)

Burimi: Përkufizimi i vitit bazë për vlerësimin e emetimeve të GS për Kosovën (2022)²⁷ dhe të dhënat e ofruara nga AMMK.

Sektori i energjisë është sektori më i madh i emetimeve në Kosovë. Sipas AMMK, në vitin 2021 sektori përbënte 87% të emetimeve të Kosovës, ndërsa sektorët e mbetur si proceset industriale dhe përdorimi i produkteve (IPPU), AFOLU dhe mbeturinat përbënin pjesën e mbetur prej 13% (përkatësisht 3%, 7%, 4%).²⁸ Emetimet e lidhura me furnizimin me energji rrjedhin kryesisht nga prodhimi i energjisë elektrike dhe nxehtësisë me bazë linjiti, e që janë burimet kryesore të emetimeve të gazrave serrë në Kosovë.

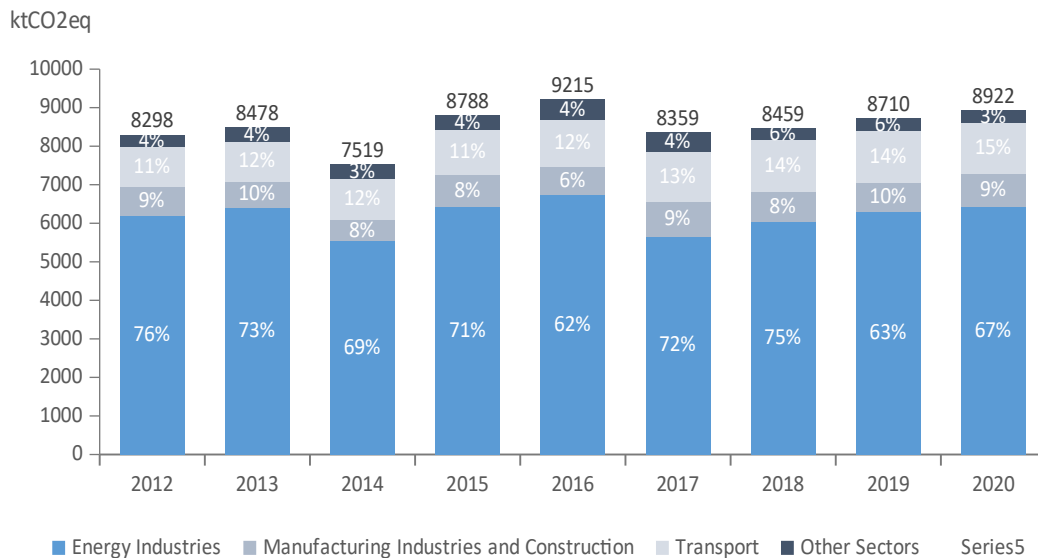
²⁶ Viti 2021 u zgjodh si vit referencë për shkak të plotësisë së të dhënave të disponueshme. Shifra nuk përfshin emetimet dhe largimet e gazrave serrë nga sektori i pyjeve, të cilat vlerësohen si një emetues neto negativ (Müller et al. (2023) - <https://www.german-economic-team.com/publikation/national-energy-and-climate-plan-necp-of-the-republic-of-kosovo-the-afolu-sector/>. "Plani Kombëtar i Energjisë dhe Klimës (NECP) i Republikës së Kosovës: Sektori AFOLU").

²⁷ Taseska – Gjorgievska (2022) – Definicioni i vitit bazë për vlerësimin e emetimeve të GHG për Kosovën

²⁸ Agjencia për Mbrojtjen e Mjedisit të Kosovës (2022) - Raporti Vjetor mbi Gjendjen e Mjedisit 2022.

Në fakt, përderisa në vitin 2021 sektorët e kërkesës për energji (Industritë e prodhimit dhe ndërtimit, transportit, dhe sektorë të tjerë²⁹) emetuan drejtpërdrejt 2,473 MtCO₂eq (27,6% të energjisë totale), furnizimi me energji elektrike dhe ngrohje qendrore arriti në 6,489 MtCO₂eq (72,4% të energjisë totale).

Figura 4: Tendencat e emetimeve nga sektori i energjisë (2012-2020)

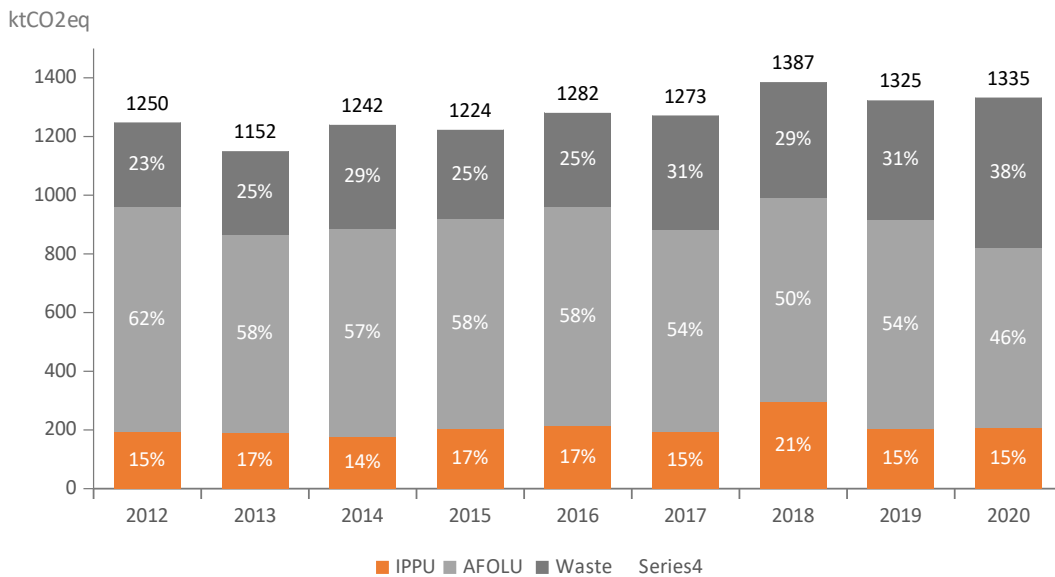

Burimi: Përkufizimi i vitit bazë për vlerësimin e emetimeve të GS për Kosovën (2022)²⁷ dhe të dhënat e ofruara nga AMMK.

Megjithatë, siç tregon Figura 4, emetimet nga sektori i energjisë arritën kulmin në vitin 2016 me 9.215MtCO₂eq dhe u rritën në përgjithësi me 1% në periudhën 2012-2020. Rritja duhet t'i atribuohet kryesisht rritjes së ekonomisë dhe popullsisë së Kosovës dhe vetëm pjesërisht e zbutur nga përfitimet e efikasitetit të energjisë.

Figura 5: Emetimet e vlerësuara nga sektori joenergjetik (2012-2020)

²⁹ Emisionet e energjisë nga "Sektoret e Tjerë" përfshijnë ndërtimet rezidenciale, ndërtimet e sektorit shërbimor (publik dhe privat), bujqësinë dhe pylltarinë.

Burimi: Përkufizimi i vitit bazë për vlerësimin e emetimeve të GS për Kosovën (2022)²⁷ dhe të dhënat e ofruara nga AKMM.

Ndërmjet viteve 2012 dhe 2020, emetimet nga sektori joenergjetik pësuan një rritje modeste në përgjithësi. Një ekzaminim më i afërt zbulon se emetimet nga sektori BBPPT u ulën me 3% gjatë kësaj periudhe, me 616 ktCO₂eq të emetuara në vitin 2020, në rënie nga nivelet e vitit 2012, me rreth 23% që i atribuohet kultivimit të bimëve dhe 77% i atribuohet blegtorisë. Ndërsa sektori i IPPU pati një rritje prej 6% në emetimet, kryesisht për shkak të rritjes së niveleve të aktivitetit në sektorin industrial, duke arritur në 205 ktCO₂eq në vitin 2020. Emetimet nga sektori i mbeturinave u rritën me 63% në të njëjtën periudhë kohore, duke arritur në 513 ktCO₂eq në vitin 2020, dhe duke ndikuar ndjeshëm në tendencat e përgjithshme të sektorit joenergjetik. Rritja e niveleve të emetimeve në sektorin e mbeturinave duhet t'i imponohet rritjes së niveleve të konsumit në kornizën kohore të analizuar dhe niveleve më të larta të prodhimit të mbeturinave të ngurta komunale.

Në vitin 2021, dioksidi i karbonit (CO₂) u dallua si gazi kryesor serrë, duke kontribuar ndjeshëm në emetimet kombëtare, duke zënë 88% të totalit. Në vijim ishin emetimet e metanit (CH₄) me 10%, që rrjedhin kryesisht nga sektori joenergjetik. Emetimet e mbetura i atribuohen çlirimit të oksidit të azotit (N₂O) dhe hidrofluorokarbureve (HFCs) në atmosferë, duke përmblodhur deri në 2% të emetimeve të përgjithshme (shih Figurën 6).

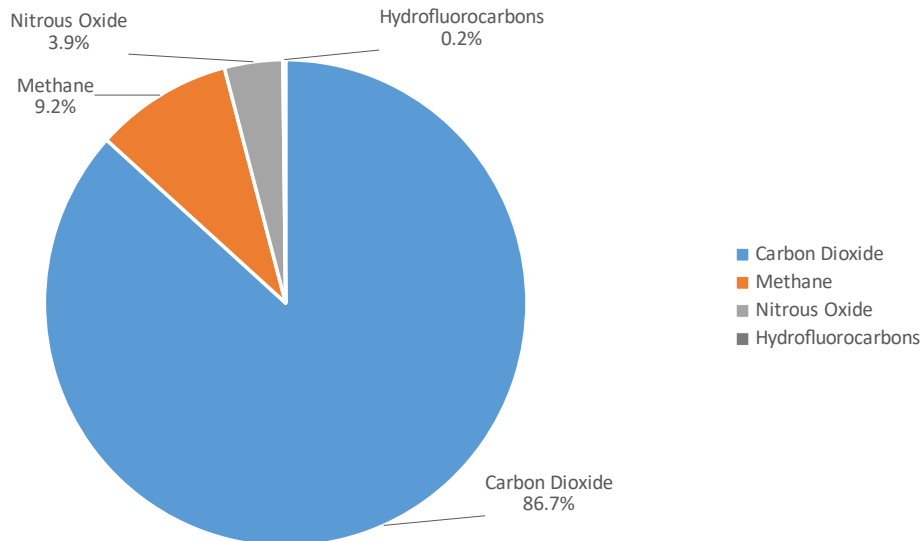
Prezantimet kryesore:

1. Niveli i emetimeve në Kosovë në vitin 2021³⁰ (viti bazë): **10.617 MtCO₂eq**;
2. Vetëm **rritje modeste** e emetimeve gjatë dekadës së fundit (2011 – 2021);

³⁰ Në kohën e publikimit të dokumentit, viti 2021 ishte viti i fundit për të cilin ishin të disponueshme të dhëna gjithëpërfshirëse.

3. Sektori i energjisë si emetuesi kryesor (87% e totalit të emetimeve), nga i cili peshën më të madhe e emeton sektori i furnizimit me energji (prodhimi i energjisë elektrike dhe ngrohja qendrore).

Figura 6: Ndarja e stokut të emetimeve të vitit 2021 në gaze të ndryshme serrë

Burimi: Përkufizimi i vitit bazë për vlerësimin e emetimeve të GS për Kosovën (2022)²⁷ dhe të dhënat e siguruar nga AMMK.

3.3 Parashikimet e Emetimeve te GS

Ky seksion ilustron zhvillimin e detajuar të inventarit kombëtar të EGS dhe ndikimin e përpjekjeve zbutëse të politikave dhe masave të Kosovës.

3.3.1 Projektimi i skenarit

Me qëllim të përcaktimit sasior të ndikimeve të politikave dhe masave, janë zhvilluar dy skenarë thelbësorë në kuadër të KPK-së së Kosovës:

- » **Skenari `Business-As-Usual (BAU)`** (*Biznes si zakonisht BSZ*)- shërben si një skenar bazë dhe përshkruan rrugët e emetimeve deri në vitin 2040 që rezultojnë nga zbatimi i politikave dhe masave, për të cilat janë të disponueshme burimet financiare. Masat e biznesit si zakonisht bazohen në dokumentet më të fundit strategjike dhe legjislative, si dhe planet e veprimit. Nivelet e përmbledhura të emetimeve në këtë skenar ndikohen nga shkalla natyrore e ndryshimit të faktorëve themelorë të emetimeve (p.sh. progresi teknologjik).
- » **Skenari i KPK-së** përmban projeksione të emetimeve që rezultojnë nga miratimi i masave zbutëse shtesë, të cilat kushtëzohen nga disponueshmëria e fondeve shtesë. Skenari i KPK-së është në përputhje me skenarin më të fundit “Me Masa Shtesë” (WAM) të zhvilluar si pjesë e Planit Kombëtar të Energjisë dhe Klimës (PKEK). Ky skenar përmban të gjitha politikat dhe masat e miratuara në dokumentet më të fundit legjislative dhe strategjike të sektorëve përkatës, si dhe politikat dhe masat shtesë të nevojshme për të arritur të gjitha objektivat e Paketës së Energjisë së Pastër të Komunitetit të Energjisë.

3.3.2 Kuadri i modelimit

Platforma e Analizës së Emetimeve të Ulëta (PAEU) përdoret për të projektuar rrugët e ardhshme të emetimeve të Kosovës. PAEU është një mjet i miratuar gjerësisht për ndërtimin e modeleve, duke ofruar një qasje miqësore për përdoruesit, për të vlerësuar rezultatet e integruara të energjisë dhe mjedisit nëpër skenarë të ndryshëm, ndërsa nxitësit kryesorë evoluojnë me kalimin e kohës. Modeli përdor vitin 2021³¹ si bazë dhe përmban projeksione vjetore të kërkesës për energji deri në vitin 2040. Emetimet që nuk lidhen me energjinë janë gjithashtu të përfshira në modelin PAEU.

Ana e furnizimit me energji, që përfshin prodhimin, transmetimin dhe shpërndarjen e energjisë elektrike dhe ngrohjes qendrore, është modeluar në një model optimizimi të dispeçimit tekniko-ekonomik të ndërtuar me porosi, bazuar në kuadrin e modelimit të sistemeve të energjisë me burim të hapur Calliope³², dhe është i lidhur me PAEU. Modeli i anës së ofertës përfaqëson ofertën dhe kërkesën për orë për ngrohje qendrore dhe

³¹ At the time of publication of the document, the year 2021 was the latest year for which comprehensive data was available.

³² Pfenninger, S., & Pickering, B. (2018). Calliope: një kornizë shumë shkallëshe e modelimit të sistemeve të energjisë. *Gazeta e softuerit me burim të hapur*, 3(29), 825.

energji elektrike, në të gjitha vendet e Evropës kontinentale, përfshirë Britaninë e Madhe dhe Irlandën.³³ Modelimi i furnizimit të Kosovës me energji, si pjesë e sistemit të integruar energjetik evropian, mundëson përfaqësimin e saktë të flukseve tregtare dhe ndërveprimet e politikave me vendet fqinje, si dhe me Bashkimin Evropian.

3.3.3 Supozimet kryesore

Për të izoluar efektet e politikave dhe masave dhe për të siguruar krahasueshmërinë mes skenarëve, si skenari `BAU` ashtu edhe ai i KPK-së ndajnë supozime kyçe për sa i përket të dhënave kryesore demografike dhe ekonomike, të cilat ndikojnë rrënjësisht në parashikimet e energjisë dhe emetimeve.

Treguesit ekonomikë janë parashikues të provuar të zhvillimit të kërkesës për energji në një vend. Në model, ekziston një lidhje midis niveleve të parashikuara të produktivitetit dhe kërkesës për energji, në sektorët si transporti i mallrave, industria, emetimet e proceseve industriale, etj.

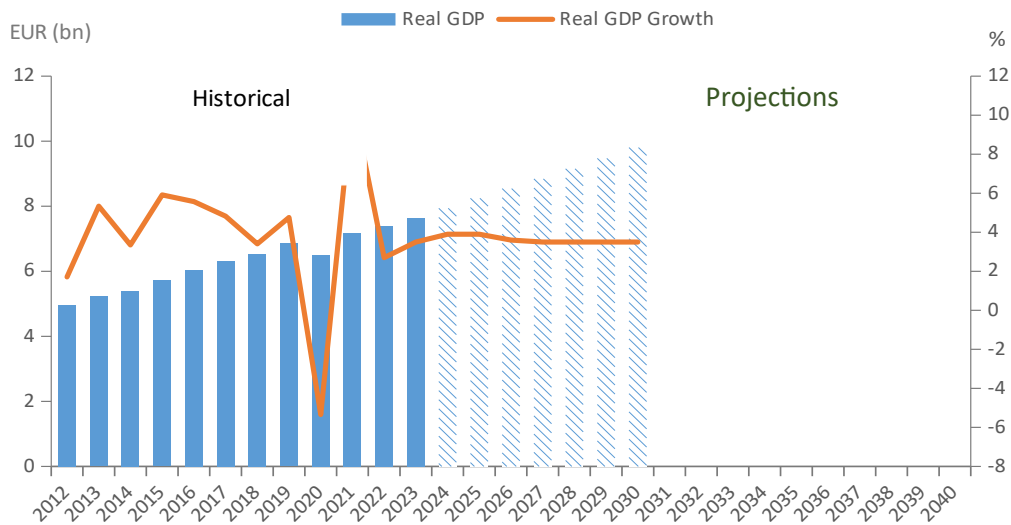
Të dhënat ekonomike të përdorura për modelin janë marrë nga Perspektiva Ekonomike Botërore e Fondit Monetar Ndërkombëtar që nga prilli 2023³⁴, parashikimi i të cilit shtrihet deri në vitin 2028. Serive kohore i shtohet një projeksion mesatar i normës së rritjes mbi parashikimin e FMN-së (2023-2028).

Siç tregon Figura 7, PBB-ja e Kosovës në vitin 2021 arriti në 7.2 miliardë euro, duke përjetuar një rritje reale prej 10.7% të nxitur nga rimëkëmbja pas pandemisë. Projeksionet tregojnë rritje të qëndrueshme mbi 3.5% në vit deri në vitin 2028, duke u stabilizuar më pas me një normë konstante prej 3.5% deri në vitin 2040, duke rezultuar në një PBB të parashikuar prej 13.83 miliardë euro deri në vitin 2040.

³³ Me përjashtim të Federatës Ruse dhe Bjellorusisë.

³⁴ IMF WEO April 2023 - <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2023/April/>

Figura 7: PBB reale dhe norma reale e rritjes PBB (GDP) 2012-2030

Shënim: Parashikimi i PBB-së reale nga viti 2024 me ngjyrë blu të prerë dhe parashikimi përkatës i rritjes së PBB-së reale në gri. Burimi: FMN `World Economic Outlook 2023`

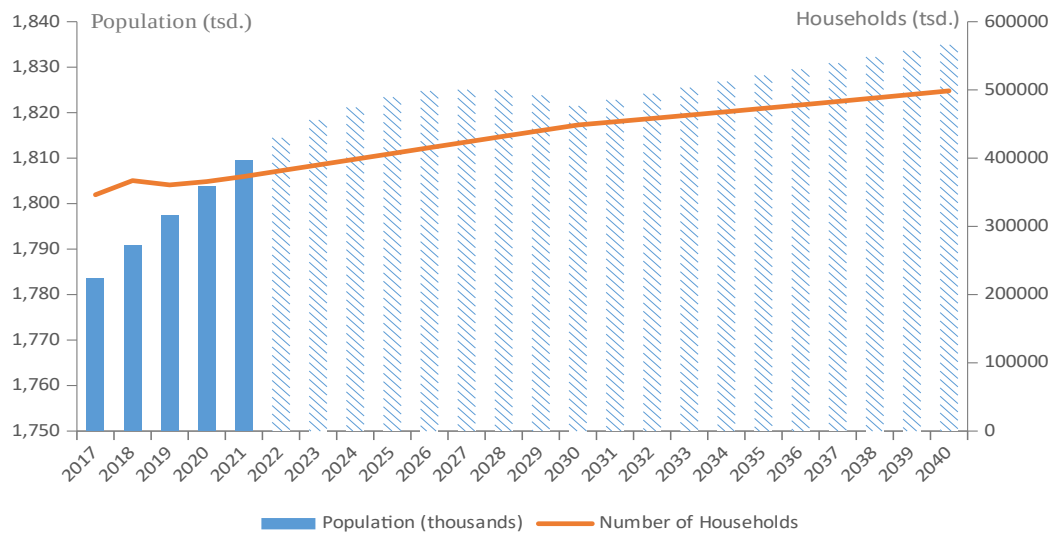
Përveç nxitësve ekonomikë, dinamika demografike luan një rol vendimtar në modelet e konsumit të energjisë dhe ka një rol qendror në parashikimin e evolucionit të rrugëve të emetimeve. Në model, të dhënat demografike janë të lidhura kryesisht me kërkesën për energji të sektorëve të banesave, transportit të pasagjerëve dhe mbeturinave. Në vitin 2021, vlerësohet se Kosova kishte 1.81 milionë banorë që jetonin në afërsisht 373,000 familje, mesatarisht 4.85 banorë për familje. Rreth 40% e popullsisë në vitin 2021 jetonte në zonat urbane dhe 60% në zonat rurale; 77.6% e të gjithë ngrohjes së hapësirave sigurohej nga biokarburantet e ngurta, kryesisht dru zjarri, 18.8% nga energjia elektrike dhe 3% nga ngrohja qendrore.³⁵ Duke shfrytëzuar të dhënat nga Projektioni i Popullsisë i Agjencisë Statistike të Kosovës (Variant i mesëm)³⁶ parashikohet një rritje prej 0,66% e popullsisë në periudhën 2021-2030, duke arritur në 1,82 milionë banorë në vitin 2030. Ndërmjet viteve 2030 dhe 2040, parashikohet një normë e përbërë e rritjes vjetore prej 0,074%, duke çuar në një popullsi që kalon 1,840 milionë me Fig 2. ilustron evolucionin e popullsisë dhe numri i familjeve.

³⁵ Aksionet për sa i përket konsumit final të energjisë, burimi: Eurostat.

³⁶ Agjencia e Statistikave të Kosovës - Projektioni i Popullsisë (Variant i mesëm), link: https://askdata.rks-gov.net/pxweb/en/ASKdata/ASKdata_Population_Estimate%2C%20projection%20and%20structure%20of%20population/

Figura 8: Projektioni i Popullsisë së Kosovës (2017-2040)

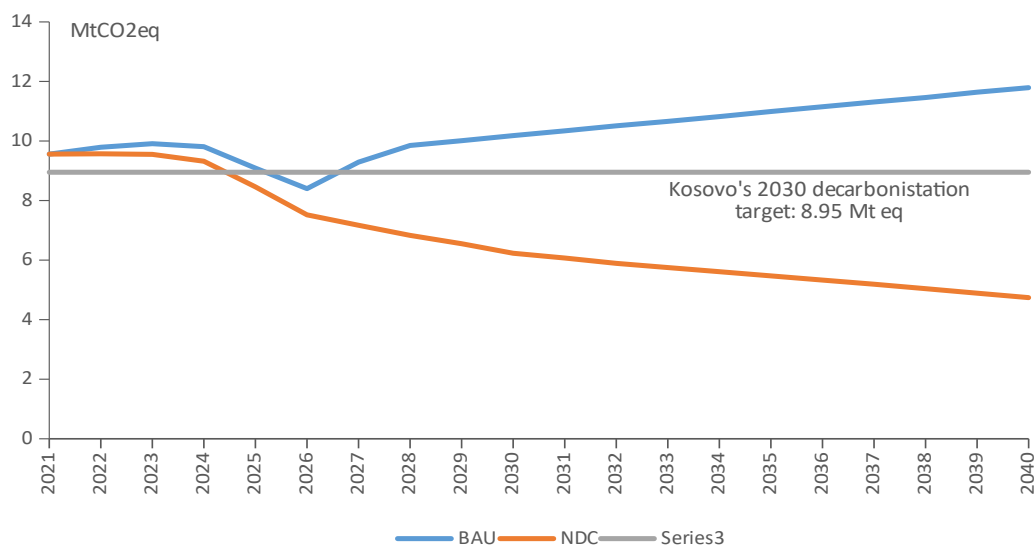

Burimi: Agjencia e Statistikave të Kosovës, Projektioni i Variantit të Mesëm dhe MMPHI

3.4 Rrugët e projektuara të emetimeve

Ky seksion ilustron zhvillimin e emetimeve të agreguara të GS në të dy skenarët BAU dhe KPK. Për më tepër, ai eksploron potencialin e përgjithshëm për reduktimin e emetimeve të GS-ve në Kosovë, i kushtëzuar me financimin e politikave dhe masave shtesë. Figura 9 ilustron zhvillimin e skenarëve BAU dhe KPK në funksion të përshtatshmërisë së tyre për të arritur objektivin e dekarbonizimit për vitin 2030.

Figura 9: Rrugët e projektuara të emetimeve, skenarët e KPK dhe BAU

Burimi: MMPHI

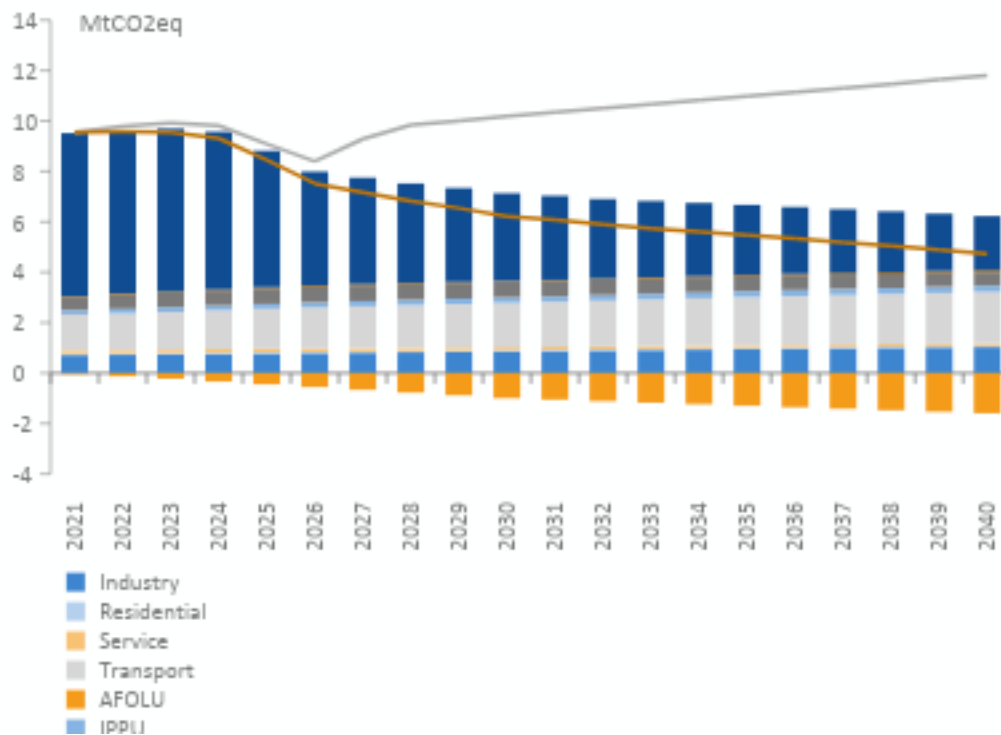
Rënia e mprehtë e emetimeve në të dyja skenarët në vitin 2026, i atribuohet prodhimit më të ulët të energjisë elektrike nga linjiti dhe rritjes së konsiderueshme të kapacitetit të energjisë së ripërtëritshme. Për më tepër, divergjenca midis dy skenarëve pas atij viti dëshmon potencialin zbutës të zbatimit të strategjive dhe masave shtesë që kërkojnë burime financiare shtesë.

Projeksionet në Figurën 9 tregojnë se në skenarin BAU, politikat dhe masat ekzistuese të mbështetura nga burime financiare, nuk do të jenë të mjaftueshme për të arritur objektivin e dekarbonizimit, me pragun që vlerësohet të tejkalohet që në vitin 2027. Në të kundërt, skenari i KPK-së, i mbështetur me politika dhe masa shtesë për të cilat kërkohet financim shtesë, do të arrijë një nivel emetimi prej 6225 ktCO₂eq në vitin 2030, duke ulur kështu emetimet me 42%³⁷ krahasuar me nivelet e vitit 2016 dhe duke përmbushur

³⁷ Masat e përshkruara në këtë dokument janë pjesë e një Kontributi të Përcaktuar Kombëtar (NDC) vullnetar dhe janë të kushtëzuara. Përveç atyre që janë miratuar në nivel të qeverisë apo parlamentit përmes strategjive sektoriale, këto masa nuk janë përkushtime për të cilat Kosova merr obligime ligjore dhe nuk janë buxhetuar nga niveli qendror. Prandaj, objektivi për reduktimin e emetimeve me 42% në NDC është i varur nga qasja e Kosovës në fondet multilaterale për klimë. Nëse nuk kemi përfshirje të Kosovës në fondet multilaterale për klimën dhe mekanizma tjerë ndërkombëtar, atëherë nuk synojmë të ulim emetimet përtej nivelit të përcaktuar në strategji sektoriale dhe rrjedhimisht në Planin për Energji dhe Klimë (PKEK). Në kuadër të PKEK-së,

objektivin e dekarbonizimit. Përveç kësaj, tendencat e vërejtura në skenarin e KPK-së demonstrojnë potencialin për të arritur një ekonomi neutrale ndaj klimës deri në vitin 2050. Krahasuar me skenarin BAU, skenari i KPK-së parashikon që Kosova mund të kursejë 3959 ktCO₂eq (ose 39%) në sektorë të ndryshëm deri në vitin 2030. Figura 10 ilustron rrugët e emetimeve në skenarin e KPK-së, të ndara sipas sektorëve dhe sasia e emetimeve të shmangura në krahasim me skenarin BAU (*Biznes si zakonisht*).

Figura 10: Skenari i KPK-së: Emetimet e GS-ve sipas sektorëve dhe të shmangura kundrejt Skenarit BAU

Burimi: MMPHI

Sipas rëndësisë, skenari i KPK-së parashikon që Kosova mund të arrijë reduktime të konsiderueshme të emetimeve në sektorët e prodhimit të energjisë elektrike, në AFOLU dhe në transport (në krahasim me skenarin BAU (BSZ), krahaso edhe Figurën 11).

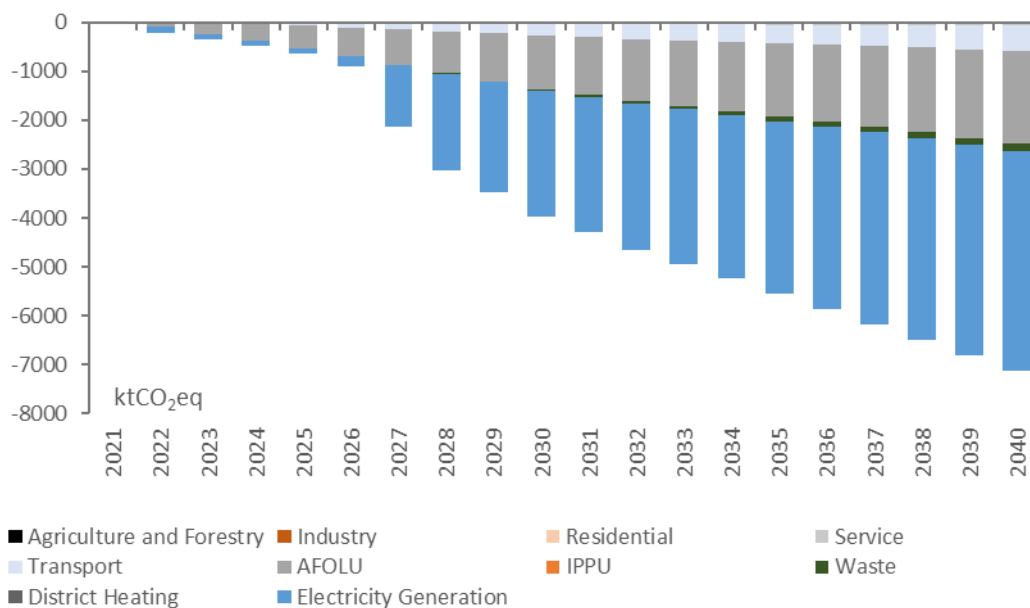
Zvogëlimi i emetimeve në sektorin e energjisë është falë një grupi të gjerë politikash dhe masash në skenarin e KPK-së, që synojnë promovimin e masave të efikasitetit të energjisë në sektorët e kërkesës për energji, si sektori i ndërtesave (rezidenciale, ndërtesa publike dhe komerciale) dhe sektori i transportit, si dhe një zgjerim ambicioz i teknologjive të energjisë së pastër në anën e furnizimit. Një përmbledhje më e detajuar e politikave dhe masave kryesore në sektorin e energjisë, do të paraqitet në një seksion të dedikuar në Kapitullin 3.5 si dhe në Shtojcën I.

dokument i cili duhet draftohet sepse Kosova ka obligim ligjor ndaj Traktatit të Energjisë, Kosova synon të ulë emetimet vjetore të gazrave serrë (GHG) me 16.3% krahasuar me nivelet e vitit 2016, duke mbajtur emetimet në 8.95 Mt CO₂-eq.

Politikat dhe masat shtesë në sektorin joenergjetik luajnë një rol të rëndësishëm në reduktimin e emetimeve në skenarin e KPK-së, të cilat çojnë në pakësime në sektorin e bujqësisë, si dhe në një rritje të potencialit sekuestrues në sektorin e pylltarisë dhe përdorimeve të tjera të tokës (FOLU), duke përfshirë politikat në lidhje me mbrojtjen dhe zgjerimin e pyjeve, si dhe menaxhimin e qëndrueshëm të burimit natyror në bujqësiSë fundi, një reduktim i vogël i emetimeve (në krahasim me skenarin BAU) parashikohet të arrihet në sektorin e mbetjeve falë krijimit të një rrjeti objektesh të integruara të menaxhimit të mbeturinave. Të dyja reduktimet sektoriale janë paraqitur më në detaje në një seksion në Kapitullin 3.6. Për politikat dhe masat konkrete, shihni Shtojcën I.

Një tablo gjithëpërfshirëse e potencialit të reduktimit të emetimeve të sektorëve të ndryshëm, ilustruhet në Figurën 11. Në përgjithësi, masat zbutëse në sektorin e kërkesës dhe furnizimit me energji elektrike, kontribuojnë me 65% të reduktimeve totale të emetimeve (kundrejt BAU) në vitin 2030, 28% do të arriheshin në sektorin AFOLU (BPPT), 6% në sektorin e transportit, dhe 1% në sektorin e mbeturinave, ndërkohë që sektorët e tjerë kontribuojnë në një peshë të vogël.

Figura 11: Diferenca në emetimet e EGS sipas sektorit (direkt), skenari KPK kundrejt BAU (BSZ)

Burimi: MMPHI

3.5 Projektet e gazrave serrë për sektorin e energjisë

3.5.1 Projektet kryesore në zbatim

Përkushtimi i Kosovës për zbutjen e ndryshimeve klimatike në sektorin e energjisë, reflektohet në masat konkrete që tashmë kanë filluar të zbatohen dhe janë reflektuar në projektet e emetimeve të skenarit BAU. **Ankandi i parë** për instalimin e PV diellore (Fotovoltaik solar) **100 MW** në tokë publike ka përfunduar me sukses më 29 mars 2024,

duke u mbyllur me 48,88 euro për MWh. Pasi të jetë funksionalizuar, kapaciteti i ri i instaluar do të kontribuojë në mënyrë thelbësore në zbutjen e emetimeve të gazrave serrë nga prodhimi i energjisë elektrike në Kosovë. Një ankand për 75 MW të kapacitetit të energjisë së erës, në një vend jo të specifikuar është planifikuar për në fund të vitit 2024, duke përfshirë një komponent të partneritetit publik-privat (PPP). Një ankand i dytë **PV diellor (Fotovoltik solar)** për 200 MW në tokë publike, si dhe një ankand i dytë dhe i tretë me erë për 75 MW (lokacion jo i specifikuar) dhe 180 MW (në tokë publike), pritet për vitin 2025.

Një projekt shtesë prej **100 MW PV solar (Fotovoltik solar)** në pronësi të Korporatës Energjetike të Kosovës (KEK), është planifikuar të nisë një tender për një kontratë inxhinierike, prokurimi dhe ndërtimi IPN (EPC) në tremujorin e dytë të vitit 2025. Projekti përfshin një studim fizibiliteti për një zgjatje të mundshme të projektit në vazhdim me mbi 100 MW. Ky projekt është paraparë të kontribuojë në mënyrë të konsiderueshme në përpjekjet e Kosovës për dekarbonizimin dhe të ofrojë një alternativë ndaj prodhimit të energjisë elektrike me lëndë djegëse fosile, duke nxitur rezistencën ndaj ndryshimeve klimatike dhe duke integruar zgjidhjet e energjisë së ripërtëritshme. Investimi është i bashkëfinancuar nga KEK-u, Korniza e Investimeve për Ballkanin Perëndimor (WBIF), Banka Evropiane e Investimeve (EIB) dhe Kreditanstalt für Wiederaufbau (KfW).

Për më tepër, një tender për një kontratë EPC (Inxhinieri, Prokurim dhe Ndërtim) për një projekt **50 MW për ngrohje qendrore diellore në Prishtinë**, është planifikuar në tremujorin e katërt të vitit 2024 si pjesë e projektit `Solar4Kosovo II`. Projekti përfshin kolektorë diellorë për prodhimin e energjisë termike, së bashku me ruajtjen sezonale të nxehtësisë, dhe pritet të futet në sistemet e ngrohjes qendrore të `NQ Termokos`. Kjo iniciativë e pozicionon Kosovën si vendin pionier në rajon për të adoptuar këtë teknologji për ngrohje qendrore dhe do të jetë një nga projektet më të mëdha të ngrohjes qendrore diellore në Evropë. Projekti është vendosur të lehtësojë shtimin e 38,000 konsumatorëve të rinj në sistemin e ngrohjes qendrore në Prishtinë dhe do të luajë një rol të rëndësishëm në dekarbonizimin e sektorit të ngrohjes. Investimi do të bashkëfinancohet nga KfW dhe WBIF. Përveç kësaj, një studim i vazhdueshëm i fizibilitetit nga WBIF eksploron mundësitë për **rehabilitimin dhe përmirësimin e kapaciteteve ekzistuese të ngrohjes qendrore** në Kosovë si dhe **ndërtimin e kapaciteteve të reja**, duke hedhur themelet për projektet e ardhshme në këtë drejtim.

Këto projekte të energjisë së ripërtëritshme ndihmojnë në uljen e konkurrencës për burimet natyrore dhe rritjen e elasticitetit ndaj ndikimeve klimatike. Për shembull, projekti 100 MW diellor PV ofron një zgjidhje të qëndrueshme të prodhimit të energjisë, që redukton presionin mbi burimet e karburantit fosil. Projekti 50 MW i ngrohjes qendrore diellore jo vetëm që redukton përdorimin e karburanteve konvencionale të ngrohjes, por gjithashtu përfshin ruajtjen sezonale të nxehtësisë, për të siguruar një furnizim të qëndrueshëm dhe efikas me energji.

Për më tepër, tenderët për kontratat IPN janë planifikuar gjithashtu për një **sistem të ruajtjes së energjisë së baterive 45 MW (90 MWh) (BESS)** në tremujorin e katërt të 2024

dhe një projekt shtesë 125 MW (250 MWh) BESS për tremujorin e tretë të 2025. Investimet e Sistemit të ruajtjes së energjisë së baterive (BESS) synojnë të mbështesin sigurinë energjetike të Kosovës dhe tranzicionin drejt një të ardhmeje më të pastër energjike, duke ofruar rezerva të restaurimit të frekuencave (aFRR, mFRR, aftësia e nisjes së zezë), arbitrazhi i energjisë dhe shërbime të tjera potenciale shtesë, të ruajtjes së energjisë (siç është mbështetja e tensionit) dhe mbështetet nga Korporata e Sfidës së Mijëvjeçarit (MCC). Sistemi i ruajtjes së energjisë së baterive (BESS) do të ofrojë fleksibilitetin e nevojshëm për Kosovën, për të mundësuar integrimin e burimit të energjisë shtesë të ripërtëritshme dhe përmirësimin e sigurisë së furnizimit. Të gjitha ankandet e planifikuara për energjinë e ripërtëritshme dhe tenderët për kontratat IPN nga institucionet publike, janë përmbledhur në “Planin e Investimeve të Energjisë së Ripërtëritshme në Kosovë 2023-2025” të publikuar nga Ministria e Ekonomisë e mbështetur nga USAID-i.

Paralelisht me investimet e planifikuara në energjinë e ripërtëritshme, **KEK-u planifikon një ndërprerje të pjesshme të prodhimit të energjisë elektrike me linjit** dhe një rinovim të kapaciteteve ekzistuese për të rritur besueshmërinë dhe për të zvogëluar ndikimin mjedisor të termocentraleve ekzistuese. Të dyja njësitet e termocentralit Kosova B janë planifikuar të rinovohen në vitin 2025/2026, së bashku me një projekt për përmirësimin mjedisor të financuar nga BE, i cili përfshin masa për reduktimin e pluhurit dhe NOx, me masat e SO2 të shtuara në vitin 2027. Përveç kësaj, një njësi e Kosovës A është planifikuar për rinovim në fund të vitit 2025, me një vendim nëse do të rinovohet ose do të hiqet një njësi e dytë, që do të merret më së voni deri në fund të vitit 2024. Njësia e tretë operative Kosova A do të mbyllet përgjithmonë pasi të ketë përfunduar rinovimi i njësive tjetër të linjitet. Njësia(t) e rinovuar A do të funksionojë në një modalitet rezervë strategjik nga viti 2031 e tutje, që do të thotë se këto njësi do të jenë të disponueshme në sezonin vendimtar të ngrohjes, me kërkesë më të lartë, ose gjatë rasteve të jashtëzakonshme siç janë goditjet e ardhshme të tregut të energjisë. Duke vepruar kështu, projekti integron rreziqet e sigurisë, që lidhen me klimën në planifikimin e energjisë, pasi funksionimi i njësive të rehabilituara në modalitetin e rezervës strategjike, siguron furnizimin me energji në kohë krize dhe ndihmon në parandalimin e paqëndrueshmërisë dhe konfliktit të mundshëm, për shkak të mungesës së energjisë. Përveç kësaj, duke kaluar në burime më të pastra të energjisë dhe duke përmirësuar kapacitetin ekzistues, projekti zbut ndikimet ndërkufitare si ndotja dhe konfliktet e burimeve dhe promovon një mjedis rajonal më elastik dhe më të sigurt. Përveç kësaj, reduktimi i emetimeve pas rehabilitimit dhe përmirësimeve mjedisore, duke përfshirë emetimet e gazrave serrë që përmbajnë grimca PM2.5 dhe PM10, do të ketë një efekt zbutës në nivelet aktualisht shumë të larta të ndotjes së ajrit në Kosovë. Kjo do të ndikojë pozitivisht në shëndet, veçanërisht për popullsinë vendase që jeton në afërsi të TEC-eve dhe për grupet vulnerabël si fëmijët, duke reduktuar kështu vdekjet e mundshme dhe humbjet ekonomike.

Për më tepër, nën **Paketën e Mbështetjes së Energjisë** të mbështetur nga një grant i BE-së prej 75 milionë euro, Qeveria ka prezantuar disa masa për të rritur efikasitetin e energjisë dhe për të reduktuar emetimet e GS, me fokus në mbështetjen e grupeve vulnerabël. Konkretisht, masa 3 e paketës alokon 20 milionë euro për përmirësimet e efikasitetit energjetik në ndërtesat e Banim t, duke ofruar subvencione për termoizolimimin e mureve të jashtme, termoizolimimin e çatisë dhe ndërrimin e dritareve dhe detyrë të

jashtme. Masa 4, e mbikëqyruar nga Ministria e Ekonomisë, siguron 10 milionë euro për familjet për të investuar në pajisjet me efikasitet energjetik, sistemet me ngrohje efikase, sistemet diellore për ngrohjen e ujit dhe panele PV (Fotovoltike solare). Së fundmi, ndërmarrjet mikro, të vogla dhe të mesme (NMVE) janë të nxitura të adoptojnë teknologji të kursimit të energjisë me një fond të dedikuar prej 5 milionë eurosh, duke promovuar në mënyrë indirekte eficientë e energjisë dhe dekarbonizimin. Investimet në PV diellore mbrapa njehsorit, vetëm nga familjet dhe bizneset nga këto masa mund të zvogëlojnë kërkesën për energji elektrike në rrjetet deri në 32.5 GWh në vit. Masat e mësipërme, pasi ato do të sigurojnë kursime të eficientës së energjisë, do të kontribuojnë në misionin e dekarbonizimit të Kosovës deri në atë masë që ato po e zhvendosin prodhimin e energjisë elektrike nga linjiti.

E fundit, por jo më pak e rëndësishme, Strategjia për Zhvillim Industrial dhe Mbështetjen e Biznesit 2030 dhe Plani i Veprimit përkatës, mbështesin **krijimin e parqeve industriale të gjelbra në Kosovë**, si dhe lehtësimin e një **ekonomie qarkore dhe të gjelbër** duke përfshirë një dritare për inovacionin e ekonomisë qarkore brenda Fondit të Inovacionit dhe një program për investime në teknologjinë e gjelbër të industrisë së prodhimit.

Ndërsa projektet e mësipërme tashmë në zbatim, demonstrojnë veprimet proaktive të Kosovës për të investuar në energjinë e ripërtëritshme, efikasitetin e energjisë dhe masat e tjera ndërsektoriale të dekarbonizimit, Kosova do të ketë nevojë për burime shtesë, për të arritur qëllimet e saj klimatike, pasi kapitulli tjetër përshkruan më në detale, kontributin më intensivisht në përpjekjet globale për të zbutur ndryshimet klimatike.

3.5.2 Situata aktuale: parashikimet sektoriale dhe masat kryesore të planifikuara

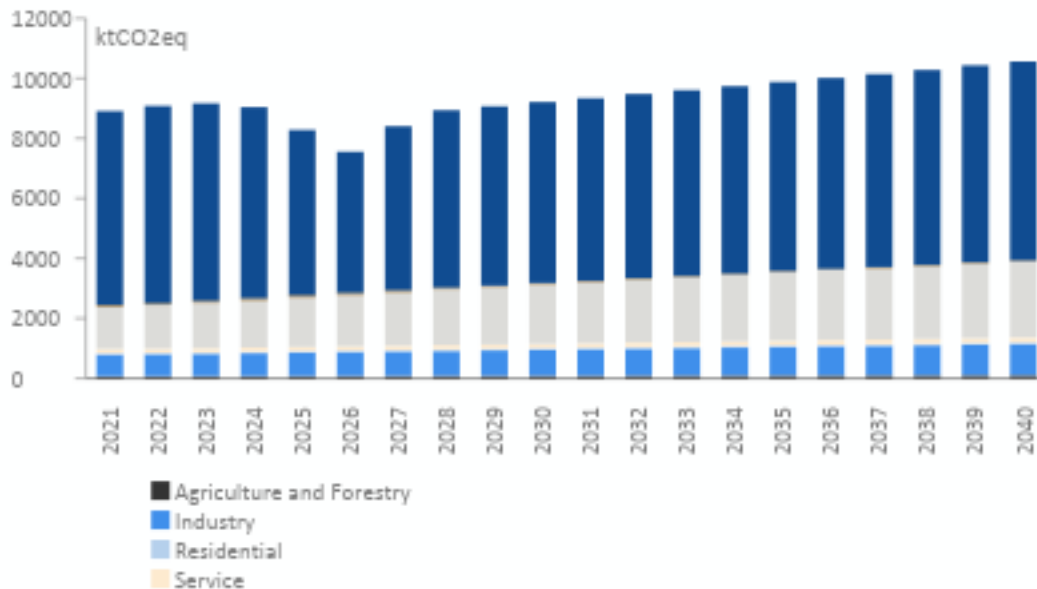
Emetimet historike të paraqitura në Kapitullin 3.2 ilustron se sektori i energjisë është deri tani ndotësi më i madh në Kosovë. Rrjedhimisht, shumica e përpjekjeve për zbutjen e ndryshimeve klimatike synojnë të reduktojnë intensitetin e GS në këtë sektor. Siç thekson seksioni i mëparshëm, disa masa janë duke u zhvilluar për të rritur efikasitetin e energjisë, për të rritur pjesën e energjisë së ripërtëritshme dhe për të promovuar dekarbonizimin në sektorin e energjisë, duke treguar përkushtimin e Kosovës për të luftuar ndryshimet klimatike.

Figura 12 paraqet trajektoren e parashikuar të emetimeve në sektorin e energjisë sipas skenarit BAU (BSZ) nga viti 2021 deri në vitin 2040. Grafiku tregon se, pavarësisht nga një përkulje gjatë periudhës 2024-2028 që rezulton nga masat tashmë në zbatim, do të vërehet një rritje e vazhdueshme në vitet në vijim. Kjo është për shkak të rritjes së kërkesës finale për energji nga sektorët e transportit, banesave dhe industrisë, pa vazhdimin e investimeve në energjinë e ripërtëritshme dhe eficientë e energjisë në skenarin BAU pas vitit 2027. Në skenarin BAU, si objektivat për konsumin përfundimtar dhe atë primar të energjisë, nuk do të arrihen deri në vitin 2030: këto vlera pritet të arrijnë përkatësisht 1999 dhe 2905 ktoe deri në atë vit.

Kjo nënkupton se Kosova mund të rrezikojë efektet pozitive nga masat tashmë në zbatim, siç janë ato të planifikuara në “Planin e Investimeve të Energjisë së Ripërtëritshme në Kosovë 2023-2025” dhe në Paketën e Mbështetjes së Energjisë, nëse në afat të mesëm

nuk ka shtesë financiare, burimet do të ndahen për të promovuar efijencën e energjisë dhe më pas dekarbonizimin e sistemit energjetik.

Figura 12: Emetimet e lidhura me energjinë sipas sektorëve (skenari BAU)

Burimi: MMPHI

Në përgjithësi, zhvillimi i emetimeve të lidhura me sektorin e energjisë, siç parashikohet në skenarin BAU do të komprometonte aftësinë e Kosovës për t'u bërë neutrale ndaj klimës deri në vitin 2050.

Ndryshe nga skenari BAU, skenari i KPK-së supozon një vazhdimësi të investimeve në energjinë e ripërtëritshme përtej afatit kohor të “Tubacioneve të gazsjellësit të Investimeve të Energjisë së Ripërtëritshme në Kosovë 2023-2025” dhe në përputhje me arritjen e objektivave të Strategjisë së Energjisë dhe PKEK, skenari WAM (Me Masa Shtesë). E rëndësishmja është se kjo përfshin instalimin e energjisë së erës 600 MW (270 MW më shumë se në skenarin BAU) dhe 700 MW PV diellore (380 MW më shumë se në skenarin BAU) deri në vitin 2031, duke përfshirë 200 MW për konsumatorë. Shih Tabelen 2 më poshtë mbi kapacitetet e instaluar të BRE-ve (Burimet e Ripërtëritshme të Energjisë) për prodhimin e energjisë elektrike deri në vitin 2030.

Zgjerimi i projektit të ngrohjes qendrore diellore në Prishtinë nga 50 MW në 70 MW, është paraparë edhe në skenarin e KPK-së. Për të arritur këto objektiva do të kërkohet një tubacion afatgjatë i ankandeve të energjisë së ripërtëritshme dhe/ose investimeve nga ndërmarrjet publike, të mbështetura me burime të mjaftueshme financiare.

Tabela 2: Kapaciteti i instaluar i BUR për prodhimin e energjisë elektrike në vitin 2030 sipas skenarit (MW).

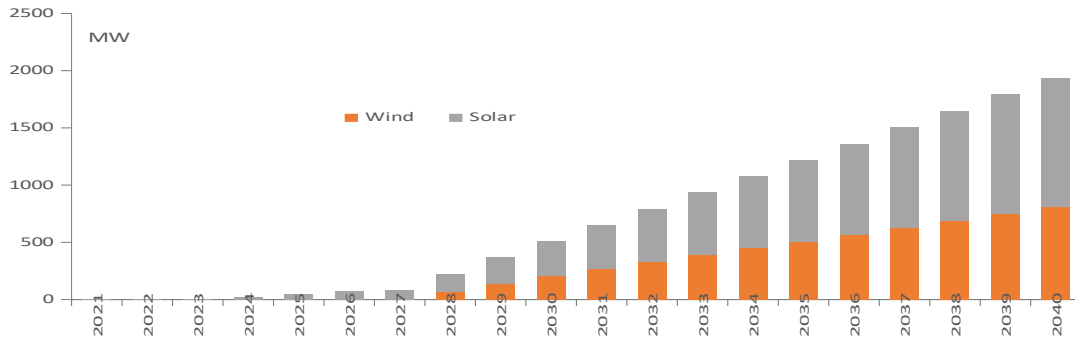
	BAU	NDC
Era	466	675
PV diellore	430	727

Hidro	128	132
Bateritë	170	170

Burimi: MMPHI

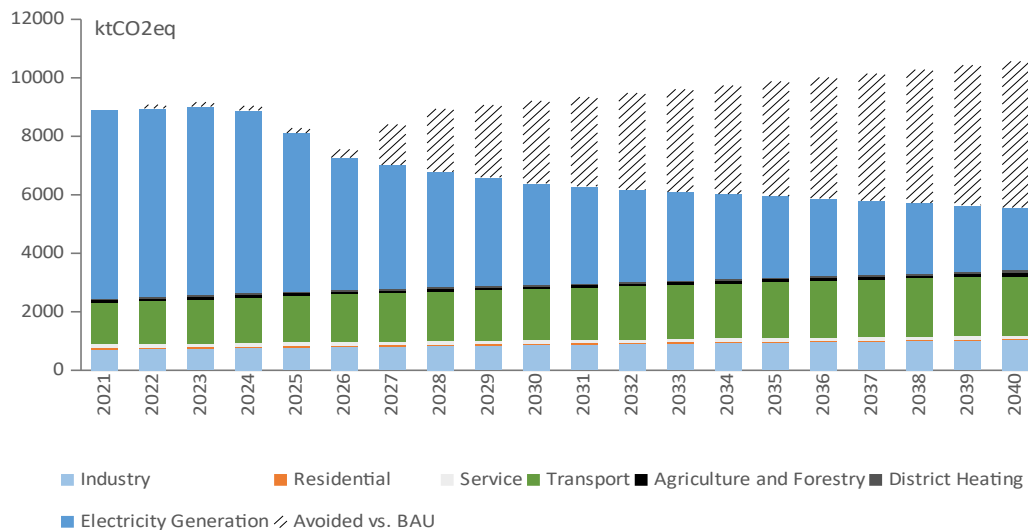
Figura 13: Kapaciteti shtesë diellor dhe i erës në sektorin e energjisë elektrike (Skenari KPK kundrejt BAU)

Burimi: MMPHI

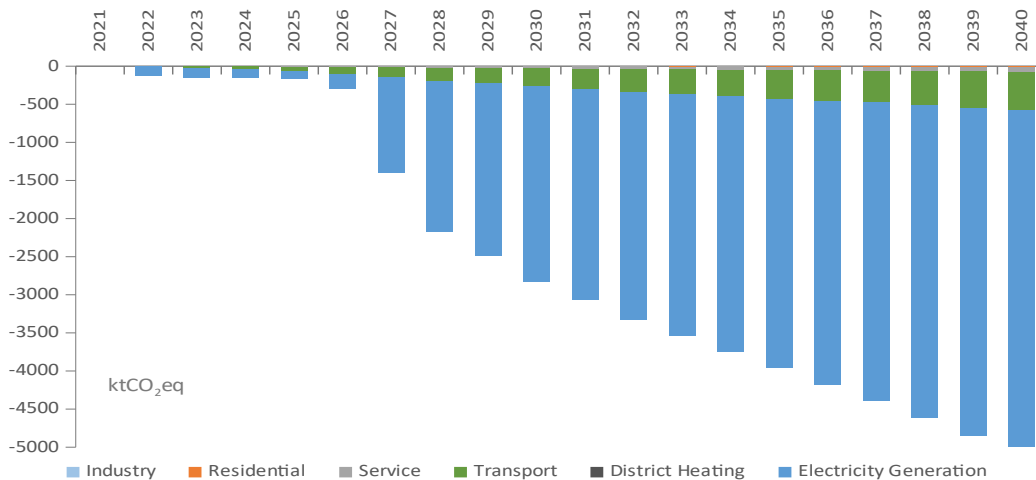
Së bashku me politikat shtesë që reduktojnë kërkesën për energji nga sektorët e Banim t, shërbimeve dhe transportit, këto politika do të reduktonin emetimet nga sektori i energjisë me 28% deri në vitin 2030 kundrejt 2021, me reduktime të konsiderueshme shtesë të emetimeve përtej skenarit BAU nga viti 2027 e tutje (shih Figura s 14 dhe 15 më poshtë).

Figura 14: Emetimet e lidhura me energjinë sipas sektorëve (Skenari i KPK-së) dhe të shmangura kundrejt skenarit BAU

Burimi: MMPHI

Figura 15: Dallimi në emetimet e lidhura me energjinë sipas sektorëve (drejtpërdrejt, skenari KPK kundër BAU)

Burimi: MMPHI

Kursimet e efijencës së energjisë në këtë skenar arrihen falë zbatimit të politikave dhe masave shtesë, në përputhje me Strategjinë e Energjisë dhe Direktivën e Efijencës së Energjisë. Masat vendimtare të politikës janë rinovimi i ndërtesave të Banim t përtej afatit kohor, të mbuluara nga Paketa e Mbështetjes së Energjisë, rinovimi i ndërtesave komerciale dhe publike, si dhe instalimi i pompave të nxehtësisë dhe sobave më efikase të biomasës në sektorin e Banim t (në përputhje me PKEK). Të gjitha këto masa politike do të lejojnë uljen e konsumit të energjisë në Kosovë dhe për rrjedhojë do të mbështesin dekarbonizimin në vend. Një listë më e detajuar e politikave dhe masave është dhënë në Tabelen 3.

Tabela 3: Politikat dhe masat kryesore të efijencës së energjisë në sektorin e Banim t dhe atë të shërbimeve

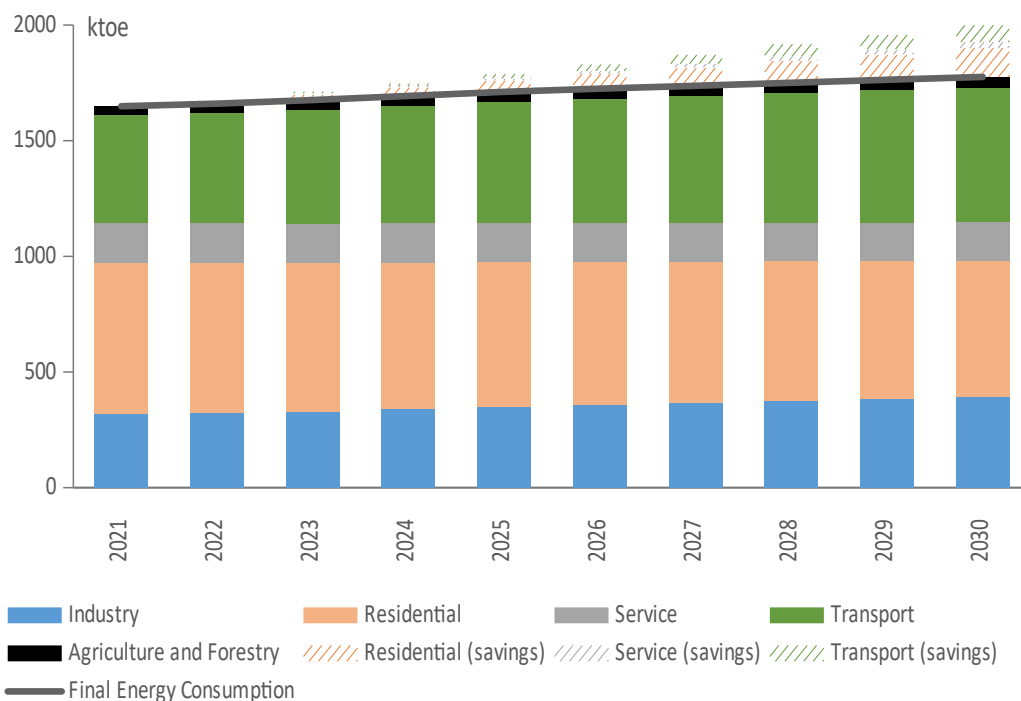
Masa Politike	Burimi	Kursimet Kumulative 2030 (ktoe)
Renovimi i ndërtesave të Banim t duke përfshirë instalimin e termocentraleve shtesë diellore	Strategjia e Energjisë (bazuar në draft BRE), PKEK	160
Futja e pompave të ngrohjes	PKEK	60.4
Stufa më efikase me biomasë	PKEK	24.4
Renovimi i objekteve tregtare	Strategjia e Energjisë (bazuar në draft BRE)	22.9
NZEB në 0.3% të stokut të ndërtesës	PKEK	10.5
Renovimi i godinave të qeverisë qendrore	Strategjia e Energjisë (bazuar në draft BRE)	5.6
Gjithsej		283.8

Burimi: MMPHI

Për më tepër, për sektorin e transportit, një depërtim më i lartë i lëndëve djegëse alternative për automjetet e lehta (përfshirë automjetet me bateri elektrike) së bashku me instalimin e një infrastrukture të shpërndarë të karikimit të shpejtë, si dhe investimet ambicioze në infrastrukturën hekurudhore, janë shtytësi kryesor dhe ndryshimi në krahasim me skenarin BAU.

Në përgjithësi, politikat dhe masat shtesë në skenarin e KPK-së lejojnë arritjen e objektivit të efikasitetit të energjisë për vitin 2030. Projektionet e skenarit të KPK-së tregojnë se konsumi final i energjisë në Kosovë do të ishte 1776 ktoe deri në vitin 2030, me një konsum të energjisë primare prej 2300 ktoe. Në total, krahasuar me skenarin BAU, masat shtesë të efikasitetit të energjisë në anën e kërkesës, do të çojnë në një reduktim prej 11% të kërkesës përfundimtare për energji (shih Figurën 16) dhe në një reduktim prej 21% të konsumit të energjisë primare deri në vitin 2030.

Figura 16: Kërkesa përfundimtare për energji dhe kursimet e energjisë sipas sektorëve (Skenari KPK kundrejt BAU)

Burimi: MMPHI

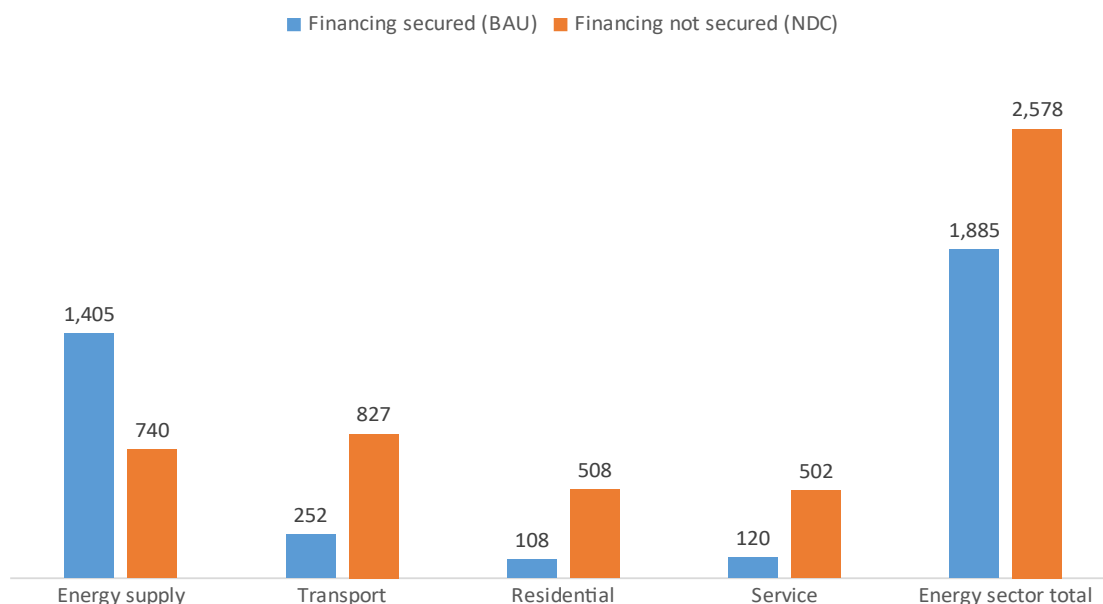
Financim shtesë do të kërkohet për të mobilizuar investime në rinovimin shtesë të ndërtesave, instalimin e pompave të nxehtësisë dhe sobave më efikase të biomasës, automjeteve me karburant alternativ, infrastrukturës me karikim të shpejtë dhe

investimeve në shkallë të gjerë në infrastrukturën hekurudhore³⁸ për të mundësuar këto kursime dhe reduktime përkatëse të emetimeve të GS.

3.5.3 Nevojat financiare

Edhe pse për sektorin e furnizimit me energji tashmë janë siguruar shumë financime për investime, ai mbetet sektori me shtesën e dytë më të madhe absolute për nevoja financiare. Nevojat më të mëdha financiare ekzistojnë në sektorin e transportit, kryesisht për investime në infrastrukturën hekurudhore. Gjithashtu, Nevojat e mëdha ekzistojnë për sektorin e Banim t dhe atë të shërbimeve, kryesisht për renovime me efikasitet energjetik të ndërtesave, si dhe investime në sistemet më efikase të ngrohjes. Nevojat financiare të sektorit rezidencial përfshijnë gjithashtu rreth 120 milionë euro për zbatimin e skemave të reja mbështetëse, të dedikuara për konsumatorët vulnerabël të energjisë.

Figura 17: Nevojat financiare sipas nënsektorit; financimi i siguruar/ kundrejt i pasiguar (EUR mn)

Burimi: MMPHI

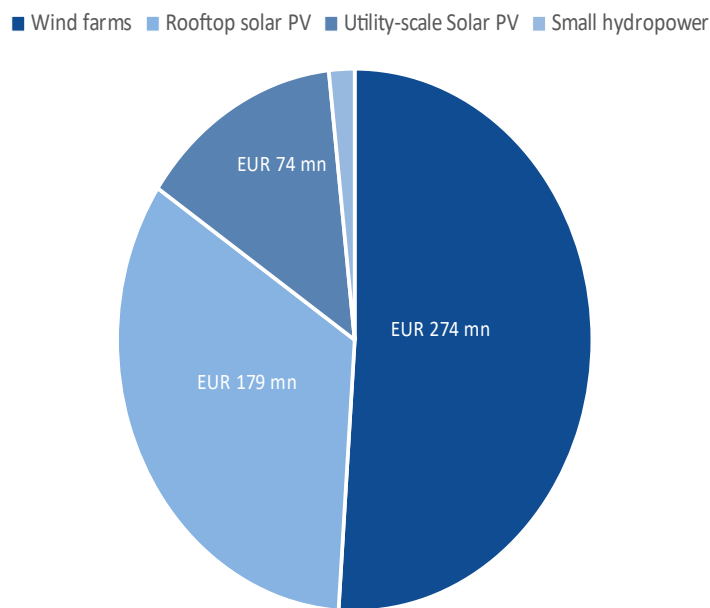
Duke u zmadhuar në sektorin e furnizimit me energji, rreth 570 milionë euro në totalin e investimeve kapitale deri në vitin 2030 kërkohen që kapacitetet e prodhimit të energjisë së ripërtëritshme të arrijnë objektivat e skenarit BAU. Gjithashtu, nevojiten 610 milionë euro deri në vitin 2030 për të arritur objektivat më ambicioze të skenarit të KPK-së. Figura 18 më poshtë paraqet një përmbledhje të detajuar të këtij investimi kapital shtesë, të nevojshëm për burimet e energjisë së ripërtëritshme (BER).

Është e qartë për të gjitha palët e interesuara, se jo e gjithë kostoja fillestare e investimit do të duhet të sigurohet nga burime publike, pasi që investitorët privatë po hyjnë në

³⁸ Po ashtu, infrastruktura tjetër për transportin publik, çiklizmin dhe ecjen. Për një listë të detajuar masash, ju lutem shihni Shtojcën I.

sektor dhe po investojnë në ndërtimin e kapaciteteve të prodhimit të energjisë elektrike të ripërtëritshme. Shuma e nevojshme për mbështetjen publike do të varet nga vëllimet e ardhshme të ankandëve kundrejt pjesës së investimeve publike, oreksi i investitorëve, kushtet e financimit, çmimet e ardhshme të tregut me shumicë për energjinë elektrike, si dhe kostot e ardhshme të teknologjisë. Një pjesë e nevojave të investimeve të BAU-së tashmë janë siguruar, si nëpërmjet ankandit të parë të PV-ve diellore dhe financimit të siguruar për projektin 100 MW diellor të KEK-ut.

Figura 18: Nevojiten investime kapitale shtesë në BRE (për skenarin e KPK)

Burimi: MMPHI; Note: in 2022-EUR

Investime shtesë nevojiten gjithashtu në rrjetet e transmetimit dhe shpërndarjes së energjisë elektrike, për të rritur kapacitetin e energjisë së ripërtëritshme që mund të trajtojë rrjeti, për të zvogëluar humbjet e rrjetit dhe për të rritur elasticitetin e rrjetit. 105 milionë euro janë paraparë të shpenzohen për investime në rrjet deri në vitin 2027, me 63 milionë euro shtesë, të nevojshme deri në vitin 2030 sipas skenarit të KPK-së.

Krahas nevojave për investime në sektorin e energjisë elektrike, edhe sektori i ngrohjes qendrore kërkon investime shtesë, si për zgjerimin e rrjetit (47 milionë euro të siguruar tashmë, nevojat shtesë të pa llogaritura për momentin) ashtu edhe për rritjen e planifikuar të projektit të ngrohjes qendrore diellore në Prishtinë nga 50 MW në 70 MW, të parapara në skenarin e KPK-së. Ky zgjerim llogaritet të kushtojë 28 milionë euro.

Financim shtesë nevojitet gjithashtu në sektorët e kërkesës për energji. Rreth 49 milionë euro p.a. nevojiten për rinovimin e objekteve të Banim t, 79 mln euro p.a. për ndërtesa tregtare dhe 10 milionë euro p.a. për pushtetin qendror dhe ndërtesat e tjera publike në skenarin e KPK-së. Instalimi i pompave të nxehtësisë (6 milionë euro në vit) dhe i sobave

me biomasë më efikase (1 milionë euro në vit) kërkon gjithashtu burime financiare shtesë. Kostoja për promovimin e një pjese më të madhe të automjeteve me karburant alternativ (përfshirë automjetet me bateri elektrike) dhe hapjen e infrastrukturës së karikimit të shpejtë, duhet të vlerësohen më thellë për t'u llogaritur në mënyrë të besueshme, por është e qartë se burimet shtesë nevojiten edhe për këtë qëllim.

Në përgjithësi, ka nevojë për financim shtesë prej rreth 2.6 miliardë euro deri në vitin 2030, për të zbatuar masat e politikave të sektorit të energjisë sipas skenarit të KPK-së. Për një përmbledhje të detajuar të nevojave financiare për masën e politikës, referojuni Shtojcës I.

3.6 Projektionet e gazrave serrë për sektorin joenergjetik

3.6.1 Projektet kryesore në zbatim

Emetimet joenergjetike, veçanërisht nga sektorët AFOLU, menaxhimi i mbeturinave dhe IPPU, janë të një rëndësie vendimtare për strategjinë e Kosovës për zbutjen e klimës. Shpyllëzimi dhe aktivitetet bujqësore lëshojnë gazra të rëndësishme serrë si dioksidi i karbonit, metani dhe oksidi i azotit. Praktikrat e qëndrueshme në bujqësi dhe menaxhimi i mbeturinave, duke përfshirë kapjen dhe riciklimin e metanit, ofrojnë mënyra efektive për të reduktuar emetimet e këtyre GS-ve të fuqishme. Reduktimi i emetimeve në këta sektorë është thelbësor për të përmbushur objektivin e `Betimit Global të Metanit`. Disa strategji sektoriale synojnë të hapin rrugën për masat për zbutjen e ndryshimeve klimatike, me politikrat dhe masat përkatëse tashmë në zbatim dhe burimet financiare të mobilizuara.

1. **Politika dhe Strategjia për Zhvillimin e Pyjeve për 2022-2030** në Kosovë parashtron një kornizë gjithëpërfshirëse përmes katër objektivave strategjike, që synojnë rritjen dhe ruajtjen e resurseve pyjore të Kosovës. Objektivat strategjike të Strategjisë së Pyjeve, të cilat janë përmbledhur më poshtë, janë përkthyer në politika dhe masa të KPK-së.

Objektivi i parë thekson **përmirësimin e menaxhimit dhe administrimit të pyjeve** për të nxitur prodhimin e drurit dhe zbatimin e sistemeve të avancuara të monitorimit për rreziqet e dëmtuesve dhe sëmundjeve. Kjo nismë është thelbësore për **ruajtjen e pyjeve produktive**, të larmishëm dhe elastik që kontribuojnë në sekuestrimin e karbonit dhe zbutjen e ndryshimeve klimatike. Objektivi i dytë përqendrohet në mbrojtjen e burimeve pyjore, duke krijuar një kornizë ligjore të fortë për administrimin dhe shfrytëzimin më të mirë të tokës pyjore. Kjo përfshin konsolidimin e tokave pyjore dhe zhvillimin e një sistemi për parandalimin e zjarreve në pyje. Duke identifikuar prerjet e paligjshme për qëllime komerciale si një nga nxitësit kryesorë të degradimit të pyjeve, strategjia vendos parandalimin në qendër të këtij objekti, duke plotësuar zbatimin më të rreptë të ligjit me zhvillimin rural, zhdukjen e varfërisë dhe programet sociale të pylltarisë.

Objektiva të tjera specifike kanë të bëjnë me parandalimin e copëtimit të pyjeve dhe zjarreve në pyje. Prandaj, ky objektivi synon të ruajë shëndetin dhe biodiversitetin e pyjeve, e që është thelbësore për të ndihmuar në përshtatjen ndaj ndryshimeve klimatike dhe ruajtjen e kapacitetit të tyre të ruajtjes së karbonit. Masat mbrojtëse kundër prerjeve të paligjshme janë planifikuar së bashku me masat për të reduktuar varësinë nga drutë e zjarrit të paligjshëm, përmes promovimit të pompave të nxehtësisë dhe sobave më efikase të biomasës, me fokus të veçantë në programet që mbështesin familjet në varfëri energjetike. Objektivi i tretë promovon **përdorimin e qëndrueshëm dhe për shumë qëllime të burimeve pyjore**. Siguron zbatimin e kriterëve të menaxhimit të qëndrueshëm të pyjeve, rregullon përdorimin e produkteve pyjore jodrusore.

Tabela 4: Objektivat strategjikë nga Strategjia e Pyjeve relevante për zbutjen

Objektivi strategjik i rëndësishëm për zbutjen e ndryshimeve klimatike	Objektivat specifike (përzgjedhja)	Shembuj të masave
Objektivi strategjik 1: Rritja e burimeve pyjore	1.2.: Planet e menaxhimit të pyjeve për të gjitha pyjet; 1.6.: Rritja e sipërfaqes pyjore (3% deri në vitin 2030 krahasuar me 2020); 1.8. Përmirësimi i pyjeve	Rritja e prodhimit të drurit përmes masave të silvikulturës; identifikojnë dhe monitorojnë rreziqet e dëmtuesve dhe sëmundjeve të pyjeve
Objektivi strategjik 2: Mbrojtja e burimeve pyjore	2.1. Reduktimi i ndërhyrjeve të paligjshme në pyje; 2.2. Konsolidimi i tokave pyjore të fragmentuara; 2.5. Parandalimi i zjarreve në pyje	Përmirësimi i administrimit dhe konsolidimit të pyjeve, krijimi i një sistemi parandalimi të zjarreve në pyje
Objektivi strategjik 3: Shfrytëzimi i qëndrueshëm dhe me shumë qëllime i burimeve pyjore	3.2. Kriteret/Treguesit e Menaxhimit të Qëndrueshëm të Pyjeve (MQP) janë përcaktuar/zbatuar; 3.3. NWFP (PPJD-Produkte pyjore jodrunore)- përdoren në mënyrë të qëndrueshme	Inventari i PPJD dhe ngritja e kapaciteteve, miratimi i kriterëve të SFM (ShSM-shpejtesisë sipërfaqësore për minutë)

Këto praktika të qëndrueshme ndihmojnë në ruajtjen e produktivitetit dhe shëndetit afatgjatë të pyjeve, duke u mundësuar atyre të vazhdojnë të luajnë një rol jetik në zvogëlimin e karbonit dhe të ofrojnë jetesë të qëndrueshme. Ato ndihmojnë gjithashtu në adresimin e dinamikave të konflikteve të lidhura me ndryshimet klimatike dhe rreziqet të sigurisë, duke parandaluar konfliktet e lidhura me burimet, përmes menaxhimit efektiv të pyjeve dhe sistemeve të parandalimit të zjarrit. Reduktimi i varësisë nga drutë e zjarrit të paligjshëm mbështet mjetet e jetesës dhe redukton rreziqet e konfliktit. Për më tepër, përpjekjet për të integruar konsideratat e klimës dhe sigurisë, janë demonstruar duke krijuar korniza të forta ligjore dhe sisteme monitorimi, duke integruar rreziqet e lidhura me klimën në menaxhimin e pyjeve, si dhe duke promovuar gatishmërinë ndaj fatkeqësive.

- 2. Politikat e përfshira në Strategjinë e Kosovës për Bujqësi dhe Zhvillim Rural 2022-2028** janë të dizajnuara jo vetëm për të nxitur praktikën e qëndrueshme bujqësore, por edhe për të kontribuar ndjeshëm në zbutjen e ndryshimeve klimatike.

Tabela 5: Objektivat strategjikë nga Strategjia e Bujqësisë relevante për zbutjen

Objektivi strategjik relevant për zbutjen e ndryshimeve klimatike	Objektivat specifike (përzgjedhja)	Shembuj të masave
Objektivi strategjik 2: Menaxhimi i qëndrueshëm i burimeve natyrore (tokë, pyje, ujë)	2.1. Kontributi në zbutjen dhe përshtatjen ndaj ndryshimeve klimatike si dhe ndaj energjisë së ripërtëritshme; 2.3. Mbrojtja e biodiversitetit, shërbimet e përmirësuara të ekosistemit dhe ruajtja e habitateve dhe peizazheve	Menaxhimi i gjerë i kullotave për tokat me biodiversitet të lartë në zona me vlera të vërtetuara të biodiversitetit, si zonat e mbrojtura
Objektivi strategjik 3:	3.2. Përmirësimi i kërkesave të	Subvencione për krijuesit

Mbështetja e bizneseve në zonat rurale dhe rritja e punësisimit dhe infrastrukturës sociale	shoqërisë për ushqim dhe shëndet, duke përfshirë ushqimin e sigurt, ushqyes dhe të qëndrueshëm, reduktimin e mbeturinave ushqimore dhe mirëqenien e kafshëve	që ndjekin rregullat e bujqësisë organike
---	--	---

Masa e fokusuar në skemat **agro-mjedisore për mbrojtjen e biodiversitetit** nëpërmjet menaxhimit të gjerë të kullotave, është një komponent kritik i kësaj strategjie. Duke ruajtur dhe menaxhuar tokat me biodiversitet të lartë, veçanërisht në zonat e mbrojtura, kjo politikë ndihmon në sekuestrimin e karbonit, një proces natyror ku kullotat thithin CO₂ nga atmosfera.

Për më tepër, ruajtja e habitateve dhe peizazheve rrit elasticitetin e këtyre ekosistemeve ndaj ndryshimeve klimatike, duke mbështetur përshtatjen e specieve dhe ruajtjen e biodiversitetit, të cilat janë thelbësore për stabilitetin ekologjik dhe socio-ekonomik, si dhe për qarkullimin e karbonit.

Njëkohësisht, **promovimi i bujqësisë organike** nën këtë strategji, luan një rol të drejtpërdrejtë në reduktimin e karbonit në sektorin bujqësor. Praktikrat e bujqësisë organike ulin ndjeshëm emetimet e karbonit, duke shmangur plehrat kimike dhe pesticidet; Tokat më të shëndetshme kanë një përmbajtje më të lartë të lëndës organike, si dhe strukturë më të mirë, gjë që rrit aftësinë e tyre për të ruajtur karbonin. Duke rritur rezistencën e tokës bujqësore dhe disponueshmërinë e saj afatgjatë për prodhimin e ushqimit, këto masa trajtojnë gjithashtu rreziqet e sigurisë që lidhen me klimën, duke përfshirë sigurinë ushqimore.

3. **Strategjia për Menaxhimin e Integruar të Mbeturinave 2024-2035 dhe Plani i Veprimit 2024-2026 për Kosovën** përshkruan një kornizë gjithëpërfshirëse përmes katër objektivave strategjike, për të adresuar mangësitë dhe kufizimet aktuale në sektorin e menaxhimit të mbeturinave.

Objektivi i parë fokusohet në prezantimin e shërbimeve dhe infrastrukturës së integruar të menaxhimit të mbeturinave. Kjo përfshin ofrimin e shërbimeve të grumbullimit të mbeturinave të ngurta për gjeneruesit e mbeturinave, ngritjen e objekteve të rikuperimit dhe depozitimit të mbeturinave komunale, dhe zhvillimin e shërbimeve dhe infrastrukturës së përshtatshme për mbeturinave industriale, mbeturinat e ndërtimit dhe demollimit, dhe mbeturinat e rrezikshme.

Objektivi i dytë synon të përmirësojë kuadrin rregullues, planifikues dhe institucional për menaxhimin e mbeturinave dhe burimeve duke përditësuar kornizen ligjore përkatëse, shpërndarjen e burimeve njerëzore dhe vendosjen e procedurave.

Objektivi i tretë për të rritur kapacitetet e zbatimit, implementimit dhe financimit në sektorin e menaxhimit të mbeturinave, duke krijuar sisteme të lejeve dhe raportimit dhe zhvillimin e mekanizmave për të rritur investimet dhe për të tërhequr përfshirjen e sektorit privat.

Dhe së fundi, objektivi i katërt synon të iniciojë tranzicionin e Kosovës drejt një ekonomie qarkore, duke maksimizuar shfrytëzimin e burimeve nga sektori i menaxhimit të mbeturinave përmes efikasitetit të burimeve, objektivave të ripërdorimit dhe riciklimit dhe programeve të vetëdijesimit. Duke maksimizuar produktivitetin e burimeve, ky tranzicion kontribuon gjithashtu edhe në elasticitetin dhe stabilitetin rajonal. Strategjia synon të sjellë përmirësime të rëndësishme në sektorin e menaxhimit dhe riciklimit të mbeturinave. Plani i Veprimit, që mbulon periudhën 2024-2026, përfshin dispozitat e dokumenteve të planifikimit strategjik të nivelit qendror.

Tabela 6: Objektivat strategjike nga Strategjia e Menaxhimit të Integruar të Mbeturinave relevante për zbutjen

Strategic objective relevant for climate change mitigation	Specific objectives (selection)	Example measures
Objektivi strategjik relevant për zbutjen e ndryshimeve klimatike	1.1.: Zgjerimi i grumbullimit të mbeturinave komunale; 1.2. Sistemi i instalimit të rikuperimit dhe depozitimit të mbetjeve për mbeturinat komunale, për të siguruar që 100% e MNK të menaxhohet në objekte të kontrolluara deri në vitin 2030.	Zhvillimi i studimeve të fizibilitetit dhe dokumentacionit për infrastrukturën e transferimit, rikuperimit dhe depozitimit të mbeturinave, në përputhje me planet ndërkomunale të menaxhimit të mbeturinave
Objektivi strategjik 2: Kushtet e kornizës	2.1. Korniza rregullative, 2.2. Organizimi dhe kapacitetet institucionale	Zhvillimi dhe miratimi i rregulloreve komunale për menaxhimin e mbeturinave komunale
Objektivi strategjik 3: Implementimi, zbatimi dhe financimi	3.1. Lejimi, zbatimi dhe raportimi, 3.2. Mbulimi i kostos, 3.3. Angazhimi i sektorit privat	Modernizimi i sistemit të licencimit dhe lejeve për operacionet e MM, Udhëzimet për prokurimin dhe përfshirjen e sektorit privat në MM
Objektivi strategjik 4: Ekonomia qarkore	4.2. Rritja e niveleve të ripërdorimit, riciklimit dhe rikuperimit; 4.3. ndërgjegjësimi dhe edukimi	Zhvillimi dhe zbatimi i rregulloreve dhe skemave të nevojshme për paketimin dhe mbeturinat e paketimit të bazuara në PZP (Përgjegjësia e zgjeruar e prodhuesit)

Strategjia synon të rrisë pjesën mbarëkombëtare të mbeturinave të ngurta komunale (MNK) të menaxhuara në objekte të kontrolluara, nga niveli bazë prej 90.2% në 2021 (të gjitha në deponit sanitare) në 100% deri në vitin 2030, duke përfshirë një shkallë rikuperimi prej 60% dhe një shkallë riciklimi prej 55% për të gjitha mbeturinat e paketimit. Kjo është planifikuar të arrihet, ndër të tjera, përmes rritjes së përqindjes së popullsisë totale me qasje në shërbimet e grumbullimit të mbeturinave komunale nga 90% në 2021 në 97% deri në 2025 dhe në 99% deri në 2026.

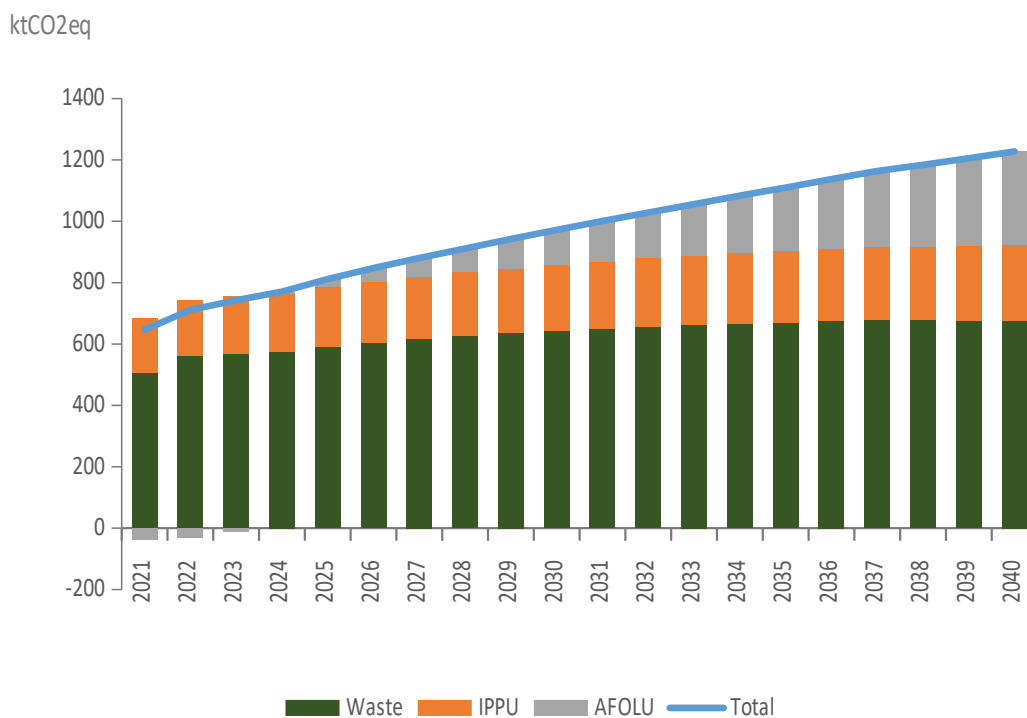
Masa e politikës për menaxhimin e **kontrolluar të mbeturinave të ngurta është një komponent kyç në këtë drejtim**. Ai synon përmirësimin e menaxhimit të mbeturinave të

ngurta përmes krijimit të një rrjeti të objekteve të integruara të menaxhimit të mbeturinave në zonat ujëmbledhëse të Prishtinës, Mitrovicës, Pejës, Prizrenit dhe Gjilanit, duke çuar në një shkallë të shtuar të grumbullimit të mbeturinave të amvisërisë, grumbullimit të veçantë dhe riciklimit të llojeve të ndryshme të mbeturinave, në një përqindje më të lartë të mbeturinave të ngurta të trajtuara, si dhe në një përqindje më të ulët të mbeturinave të ngurta të depozituara (deponi).

3.6.2 Situata aktuale: parashikimet sektoriale dhe masat kryesore të planifikuara

Projeksionet sipas skenarit BAU theksojnë ndikimin esencial që mund të kenë sektorët AFOLU, mbeturinat dhe IPPU, në kontekstin e përpjekjeve të Kosovës për dekarbonizimin. Figura 19 paraqet evolucionin e emetimeve të sektorit joenergjetik të Kosovës deri në vitin 2030.

Figura 19: Emetimet që nuk lidhen me energjinë sipas sektorëve (skenari BAU)

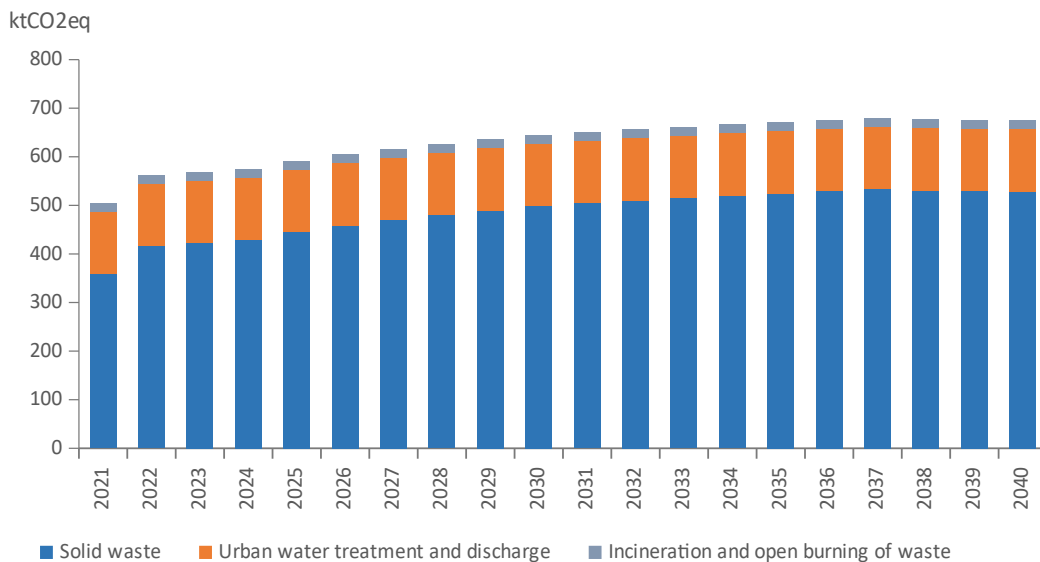
Burimi: MMPHI

Figura projektton tendenca në rritje të emetimeve nga të gjithë sektorët. Sektori i **mbeturinave** parashikohet të bëhet burimi më i madh i emetimeve gjatë gjithë harkut kohor, duke rritur nivelin e tij total të shkarkimeve në 644 ktCO2eq në 2030 dhe në 676 ktCO2eq në 2040. Kjo i atribuohet rritjes së niveleve të gjenerimit të mbeturinave për kokë banori, që vlerësohet të rritet nga 273 kg për person në vit në 2021, në 347 kg për person 2030, i shoqëruar nga emetimet e trashëguara të akumuluar gjatë dekadave të fundit për shkak të deponive. Ky është rasti nëse Strategjia e Menaxhimit të Integruar të Mbeturinave nuk fillon zbatimin në përputhje me planin e saj të investimeve, i cili gjatë

hartimit të këtij dokumenti po ndikohet nga masat e BE-së për ndalimin e investimeve në këtë sektor.

Figura 20 përshkruan evolucionin e emetimeve të mbeturinave në skenarin BAU në harkun kohor 2021-2040.

Figura 20: Emetimet e GS nga sektori i mbeturinave sipas nënsektorëve (skenari BAU)

Burimi: MMPHI

Drejtuesit e lartpërmendur do të çojnë në një rritje totale të emetimeve prej 498 ktCO2eq në vitin 2030 për sektorin e mbeturinave të ngurta, ndërkohë që emetimet nga trajtimi dhe shkarkimi i ujërave urbane, dhe djegia e mbeturinave në vende të hapura, parashikohet të ndryshoj sipas ndryshimit demografik.

Një rritje e emetimeve pritet edhe në **sektorin IPPU**, nivelet e emetimeve të të cilit parashikohen të rriten të nxitura nga rritja e niveleve të produktivitetit industrial në 215 ktCO2eq në 2030, dhe në 246.4 ktCO2eq në 2040.

Sektori AFOLU është një emetues negativ neto në harkun kohor 2021-2023³⁹. Sipas vlerësimeve, emetimet nga sektori i bujqësisë janë parashikuar në 750 ktCO2eq në vitin 2021, ndërsa sektori FOLU vlerësohet të absorbojë 787 ktCO2eq. Megjithatë, kapaciteti i sekuestrimit të karbonit të sektorit të pyjeve dhe përdorimit të tokës FOLU do të mbetet i pashfrytëzuar për shkak të ndërprerjes së politikave dhe masave të zbatimit, duke filluar nga viti 2024. Kjo do të përkeqësohet nga rritja e emetimeve nga menaxhimi i tokës, përdorimi i plehrave, zgjerimi i blegtorisë dhe djegia e mbeturinave të bimëve në sektorin e bujqësisë. Si rezultat, emetimet në këtë sektor AFOLU parashikohen të rriten në 113 ktCO2eq në vitin 2030 dhe në 305 ktCO2eq deri në vitin 2040⁴⁰.

³⁹ Dallimi mes vlerave të emetimeve AFOLU nga të dhënat historike dhe parashikimet është kryesisht për shkak të shtimit të emetimeve negative nga pylltaria dhe sektorët e tjerë të përdorimit të tokës, të cilat nuk ishin vlerësuar vitet e kaluara.

Tabela 7 paraqet politika dhe masa që përcaktohen në skenarin BAU dhe ndikojnë pozitivisht në bilancin e GS.

Tabela 7: Masat e zbatuara në sektorin joenergjetik në skenarin BAU

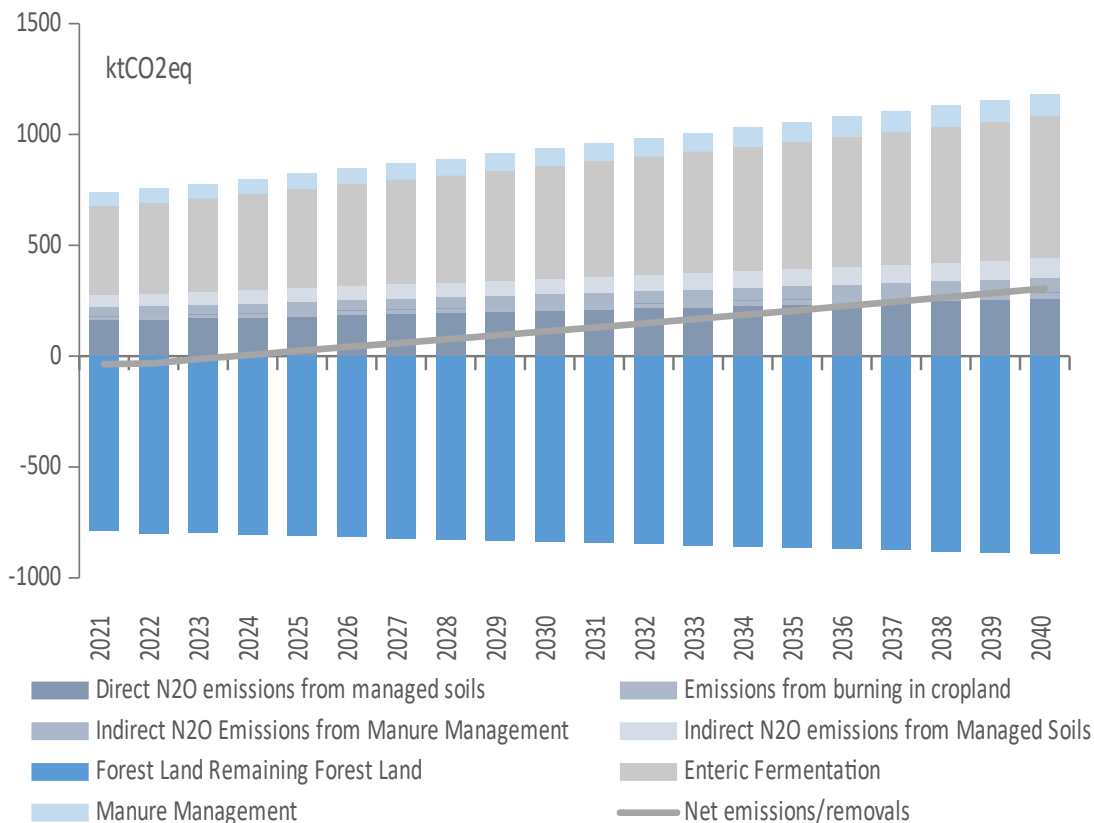
Masat Politike	Periudha e parashikuar e zbatimit	Burimet e mobilizuara (EUR mn)
Rritja e burimeve pyjore	deri 2024	1.39 (2024)
Përdorimi i qëndrueshëm dhe me shumë qëllime i burimeve pyjore	2024-2030	1.5
Skemat agro-mjedisore për mbrojtjen e biodiversitetit	2024-2030	4.45
Promovimi i bujqësisë organike	deri 2024	0.4 (2024)
Menaxhimi i kontrolluar i mbeturinave të ngurta	2024-2030	69

Burimi: Strategjia e Pylltarisë, Strategjia për Bujqësi dhe Zhvillim Rural (2022-2028), drafti PKEK, Strategjia e Menaxhimit të Integruar të Mbeturinave (2024-2035) dhe Plani i Veprimit (2024-2026)

Figura 21 ofron një pasqyrë të imët mbi zhvillimin e emetimeve të sektorit AFOLU në skenarin BAU.

Figura 21: Emetimet dhe largimet e GS në sektorin AFOLU (BPPT) sipas nënsektorëve (Skenari BAU)

⁴⁰ Për më shumë detaje për qasjen e modelimit në bazë të rezultateve për sektorin AFOLU, ju lutemi referojuni gjithashtu: <https://www.german-economic-team.com/en/newsletter/kosovos-afolu-sector-large-potential-for-emission-reduction/>.

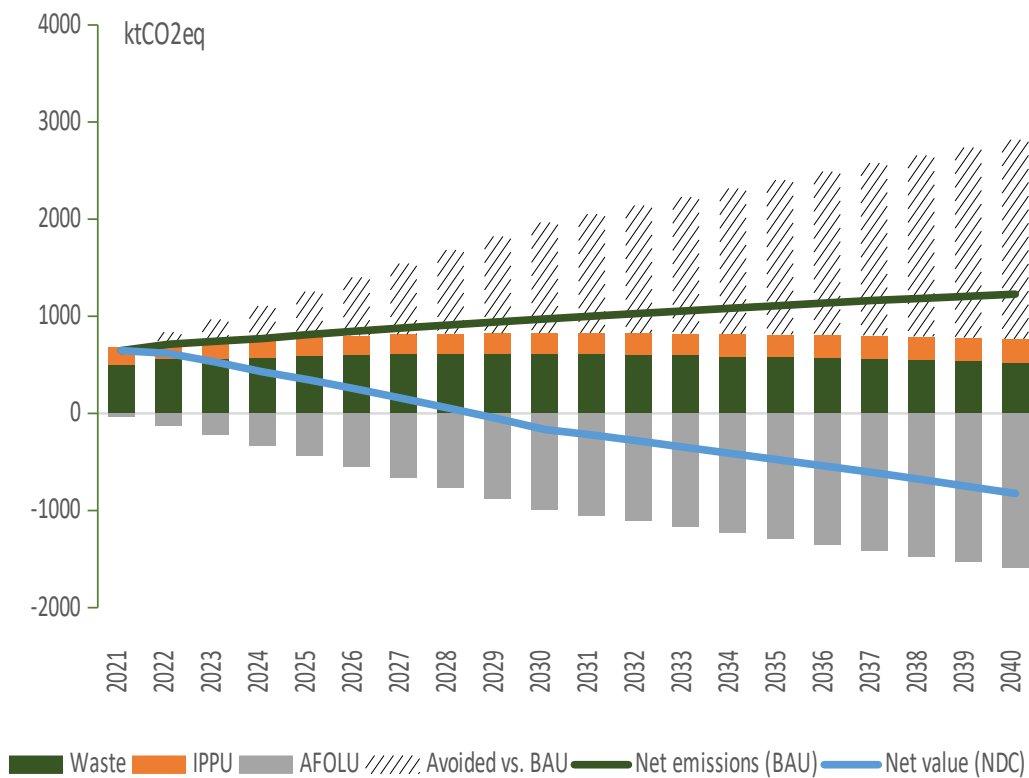

Burimi: MMPHI

Duke vëzhguar grafikun, mund të vërehet se, ndërkohë që sektori pyjor (Toka Pyjore e mbetur Tokë Pyjore) parashikohet të jetë një rezervuar i rëndësishëm karboni gjatë periudhës kohore 2021-2040, potenciali i tij përmirësohet vetëm në mënyrë indirekte nga reduktimi dhe konsumi i biomasës kombëtare (mesatarisht 0.6% në vit). Për më tepër, emetimet nga të gjitha burimet e tjera parashikohen të rriten për shkak të rritjes së niveleve të prodhimit në sektorin e bujqësisë.

Në të kundërtën, në skenarin e KPK-së, supozohet se politikat dhe masat e parashikuara, të cilat përshkruhen më hollësisht në seksionet sektoriale, do të zbatohen edhe pas horizontit buxhetor aktual financiar. Këto politika dhe masa shtesë parashikohen të çojnë në reduktime të konsiderueshme të emetimeve në sektorin joenergjetik. I nxitur nga rritja e aftësisë së sekuestrimit të karbonit të sektorit AFOLU (Bujqësi, Pylltari dhe Përdorimi tjetër i Tokës), nga praktikatat më të ulëta të emetimeve në sektorin bujqësor dhe nga metodat më të mira të menaxhimit të mbeturinave, sektori joenergjetik në skenarin e KPK-së parashikohet të bëhet një sektor i përgjithshëm neto, me emetim negativ deri në vitin 2029. Deri në vitin 2030, sektori joenergjetik në skenarin e KPK-së parashikohet të absorbojë 166 ktCO₂eq.

Figura 22: Emetimet jo-energjitike sipas sektorit (skenari i KPK) dhe skenari i shmangur kundrejt BAU

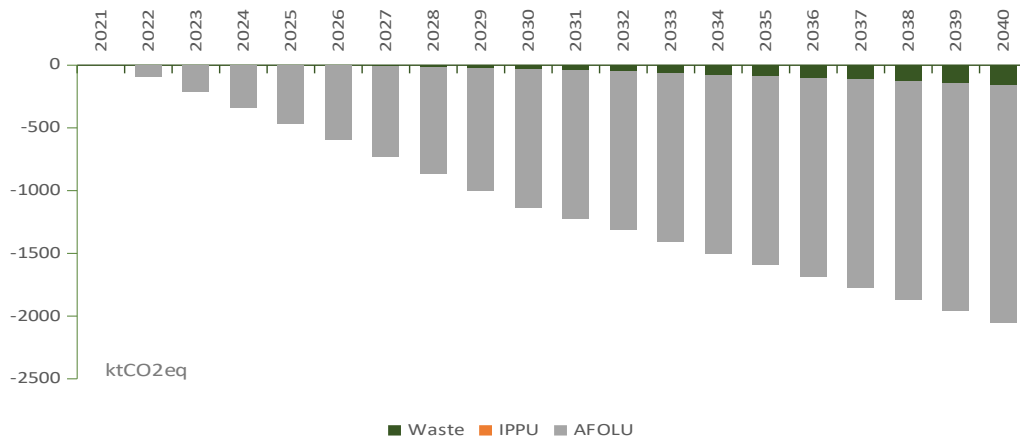

Burimi: MMPHI

Figura 23 më poshtë sugjeron, politikat dhe masat në skenarin e KPK-së që çojnë në ulje të konsiderueshme të emetimeve në sektorin AFOLU (si në sektorin FOLU ashtu edhe në bujqësi), si dhe disa ulje shtesë në sektorin e mbeturinave, siç shpjegohet më në detaje në seksionet e mëposhtme.

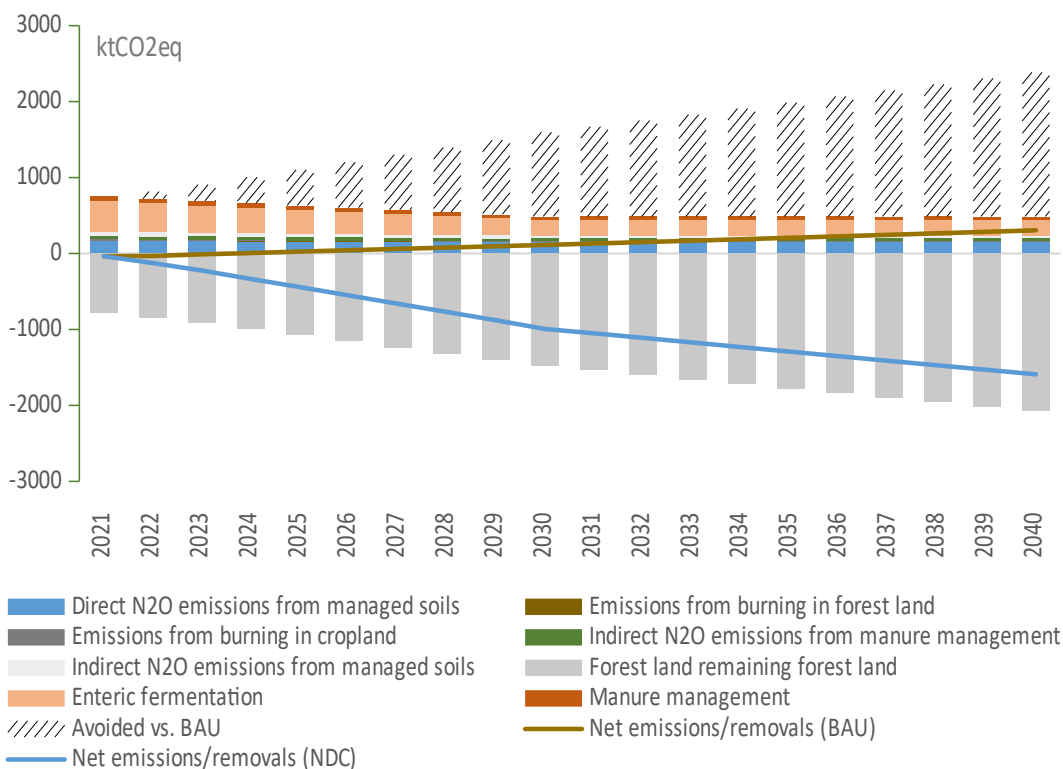
Figura 23: Dallimi në emetimet që nuk lidhen me energjinë sipas sektorit (Skenari KPK kundër BAU)

Burimi: MMPHI

Sektori AFOLU jep një kontribut të madh në reduktimin e emetimeve. Ky sektor pritet të thithë një shtesë prej 1107 ktCO₂eq deri në vitin 2030 në skenarin e KPK-së (përkundrejt skenarit BAU) që arrin në 97% të të gjitha emetimeve shtesë të shmangura në sektorin joenergjetik. Figura 24 tregon një zhvillim të hollësishëm të emetimeve sipas sektorëve në skenarin e KPK-së dhe ilustron sasinë e emetimeve të shmangura në krahasim me skenarin BAU. Ndërsa një reduktim i ndjeshëm i emetimeve nga menaxhimi i plehrave organike dhe fermentimit enterik, është arritur në skenarin KPK, potenciali i thithjes së karbonit të sektorit FOLU është rritur falë zbatimit të vazhdueshëm të praktikave të qëndrueshme.

Figura 24: AFOLU emetimet /largimet sipas nënsektorit (skenari KPK) dhe të shmangura kundrejt BAU

Burimi: MMPHI

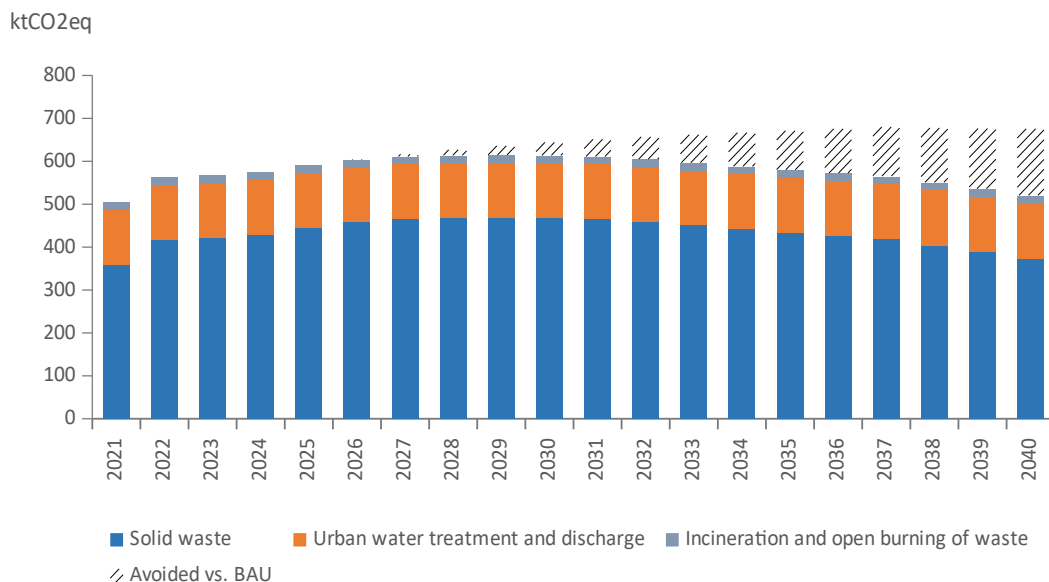
Kursimet në emetimet e GS në skenarin e KPK-së në sektorin AFOLU duhet t'i atribuohen një përzjerjeje politikash si në sektorin joenergjetik ashtu edhe në atë të energjisë. Figura 24 ilustron ndarjen e reduktimeve të emetimeve të AFOLU sipas nënsektorëve. Nga ana energjetike, zëvendësimi i sobave me biomasë me ato më efikase dhe integrimi nave të nxehtësisë në sektorin e Banim t, do të reduktojnë ndjeshëm emetimet e karbonit. Në skenarin e KPK-së, vlerësohet se këto ndryshime do të çojnë në një reduktim të nxjerrjes së drurit për qëllime të ngrohjes, duke rritur kështu produktivitetin primar neto të biomasës pyjore. Rrjedhimisht, parashikohet që tokat pyjore të thithin një shtesë prej 646 ktCO₂eq në vitin 2030 (kundrejt BAU).

Nga ana joenergjetike, reduktimi i bagëtimeve dhe masat shtesë për të përmirësuar menaxhimin e plehut organik në skenarin KPK, pritet të ulin emetimet e metanit dhe dioksidit të azotit nga fermentimi enterik dhe menaxhimi i plehut organik, respektivisht 307 ktCO₂eq dhe 29 ktCO₂eq (kundrejt BAU). Masa të tjera që trajtojnë burimet e grumbulluara dhe emetimet jo-CO₂ në sektorin bujqësor, si nxitja e praktikave të bujqësisë organike që kufizojnë plehrat, parashikohen gjithashtu të reduktojnë ndjeshëm emetimet e gazrave serrë deri në vitin 2030. Për të zbutur rreziqet ndaj mjeteve të jetesës në zonat rurale dhe sigurisë ushqimore duke reduktuar numrin e bagëtimeve, masa shtesë si diversifikimi i të ardhurave, angazhimi i komunitetit dhe akses në tregje janë të rëndësishme për të siguruar një tranzicion të balancuar.

Nga ana tjetër, përzjerja e politikave e parashikuar për sektorin e mbeturinave në skenarin e KPK-së pritet të ulët 30 ktCO₂eq në vitin 2030, në krahasim me skenarin BAU. Ulja është nxitur nga krijimi i një rrjeti të objekteve të menaxhimit të integruar të mbeturinave, që çon në një shkallë më të lartë të grumbullimit të mbeturinave shtëpiake, grumbullimit dhe

riciklimit të veçantë të llojeve të ndryshme të mbeturinave, një përqindje më të lartë të mbeturinave të ngurta të trajtuara dhe një përqindje më të ulët të mbeturinave të deponuara në vendet e depozitimit të mbeturinave të ngurta. Në terma absolutë, skenari i KPK-së ende nënkupton një rritje të emetimeve në sektorin e mbeturinave në vitin 2030 (kundrejt 2021) për shkak të rritjes së niveleve të gjenerimit të mbeturinave për kokë banori, që vlerësohet të rritet nga 273 kg për person në vit në 2021 në 347 kg për person deri në 2030, të shoqëruara nga emetimet e trashëguara dhe të akumuluar gjatë dekadave të fundit për shkak të deponive. Për shkak të vonësës kohore ndërmjet depozitimit të mbeturinave dhe emetimeve, politikat dhe masat e pakësimit në skenarin e KPK-së do të çojnë vetëm në reduktime të konsiderueshme absolute në emetimet e sektorit të mbeturinave pas vitit 2030 (shih Figurën 25).

Figura 25: Emetimet e mbeturinave sipas nënsektorit (skenari KPK) dhe skenari i shmangur kundrejt BAU

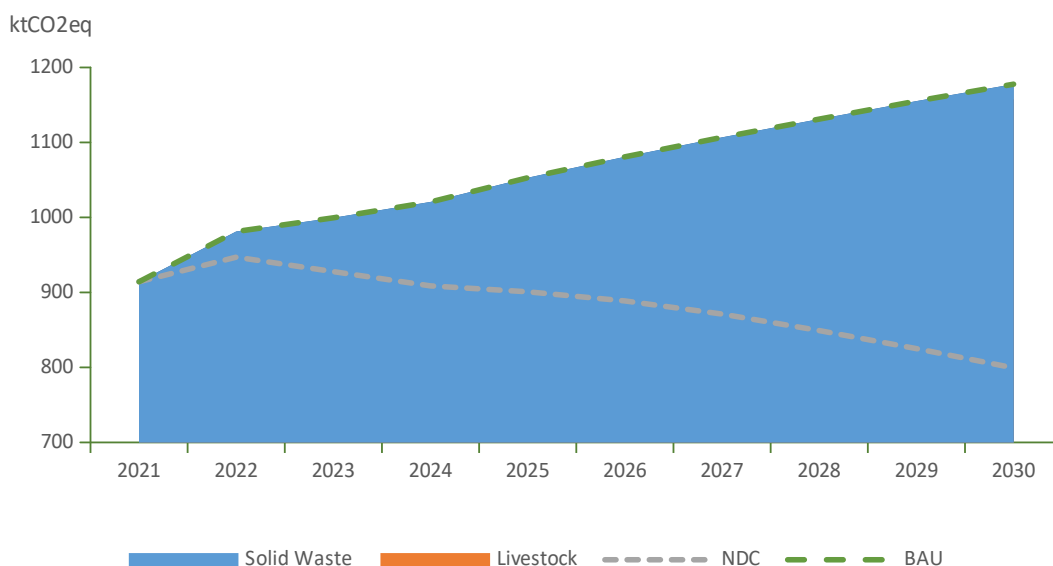
Burimi: MMPHI

Siç u theksua më parë, sektori joenergjetik luan një rol kyç në zbutjen e gazrave të rrezikshme serrë, si metani dhe oksidi i azotit. Në fakt, në vitin 2021, 98% e metanit dhe 90% e emetimeve të oksidit të azotit, e kishin origjinën nga ky sektor. Prandaj, ndërhyrja e politikave për të reduktuar emetimet në këta sektorë është kritike për arritjen e angazhimeve kyçe të zbutjes, siç është Betimi Global i Metanit. Figura 26 tregon ndryshimin në emetimet e metanit ndërmjet skenarëve BAU dhe KPK dhe pakësimin shtesë sipas sektorëve deri në vitin 2030. Grafiku ilustron se emetimet e metanit në Kosovë do të vazhdojnë të rriten për 29% deri në vitin 2030 (kundrejt 2021) nëse nuk ka politika shtesë dhe nëse masat zbatohen në sektorin joenergjetik.

Nga ana tjetër, skenari i KPK-së nënkupton një reduktim të emetimeve të metanit prej -13% nga 2021 në 2030, duke dhënë një kontribut domethënës në përpjekjen kolektive të `Global Metane Pledge` për të reduktuar emetimet globale të metanit me të paktën 30%

nga nivelet 2020 deri në vitin 2030.⁴¹ Zvogëlimi i emetimeve të metanit në skenarin e KPK-së deri në vitin 2030 arrihet përmes masave të përshkruara në AFOLU dhe në sektorët e mbeturinave të prezantuara më herët në këtë seksion, të cilat respektivisht çojnë në uljen sektoriale prej 346 ktCO₂eq dhe 30 ktCO₂eq (kundrejt BAU).

Figura 26: Emetimet e metanit Skenari KPK kundrejt BAU dhe ulja e emetimit sipas sektorëve

Burimi: MMPHI

3.6.3 Nevojat financiare

Për të zbatuar politikat dhe masat e planifikuara në strategjitë mjedisore dhe bujqësore të Kosovës, kërkohen një sërë investimesh në fusha të ndryshme të politikave (shih Figurën 27). Për rritjen e burimeve pyjore, aktualisht është planifikuar një ndarje prej 1.39 milionë euro për të rritur sipërfaqet pyjore deri në vitin 2024, me nevoja shtesë prej rreth 3.68 milionë euro deri në vitin 2030. Mbrojtja e burimeve pyjore kundër zjarreve pyjore nëpërmjet masave parandaluese, vlerësohet të kushtojë 9.3 milionë euro shtesë deri në vitin 2030. Menaxhimi i qëndrueshëm dhe me shumë qëllime i burimeve pyjore do të ketë

⁴¹ Ky është një objektiv i reduktimit global, jo kombëtar. Për shkak të disponueshmërisë së të dhënave, viti 2021 është përdorur si vit bazë për Kosovën në vend të vitit 2020. Për shkak të mungesës së infrastrukturës vendase të nxjerrjes, transmetimit ose shpërndarjes së gazit natyror (ku ulja e shpejtë e emetimeve të metanit është zakonisht më e lehtë) dhe rëndësisë së sektorit të mbeturinave për Emetimet e metanit në Kosovë, ku reduktimet e konsiderueshme të emetimeve mund të arrihen vetëm në një horizont më të gjatë kohor, për shkak të vonësës kohore ndërmjet deponimit të mbeturinave dhe emetimeve, një reduktim shumë më i madh i emetimeve të metanit deri në vitin 2030 sesa ai që është modeluar në skenarin KPK është vështirë të arrihet për Kosovën. Vini re se emetimet e mbeturinave industriale dhe emetimet e metanit nga minierat e linjtit, janë aktualisht të paqarta për shkak të mungesës së të dhënave. Këta sektorë mund të kontribuojnë potencialisht në reduktime shtesë në emetimet e metanit dhe do të përfshihen në përditësimin e ardhshëm të KPK-së vullnetare të Kosovës, nëse të dhëna shtesë bëhen të disponueshme.

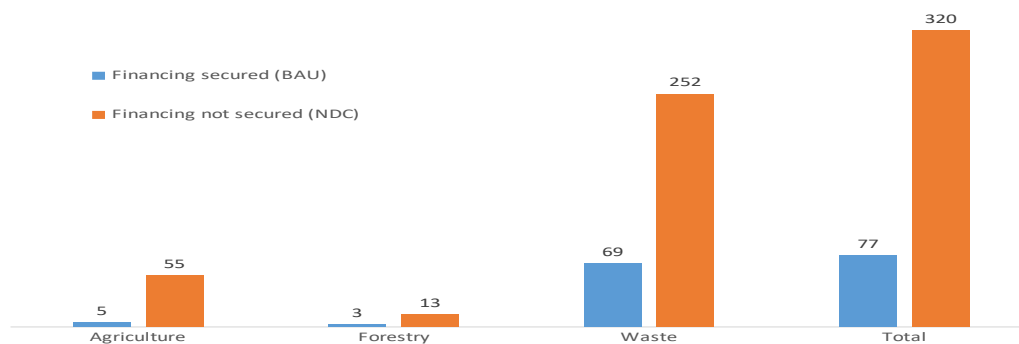
një investim prej rreth euro 1,5 milion deri në vitin 2030. Politikat e sektorit të energjisë që reduktojnë kërkesën për nxjerrjen e paligjshme të druve të zjarrit nga pyjet, duke përfshirë promovimin e sobave me biomasë më efikase në energji dhe zëvendësimin e sobave me biomasë me pompa nxehtësie (shih Kapitullin 3.5), gjithashtu kontribuojnë në reduktimin e emetimeve të AFOLU në skenarin e KPK-së.

Gjithashtu, skemat agro-mjedisore që synojnë mbrojtjen e biodiversitetit janë planifikuar me 4,45 milionë euro, ndërsa nxitja e bujqësisë organike ka nevoja të pafinancuara prej rreth 1,1 milionë euro deri në vitin 2030. Për më tepër, për investimet në menaxhimin e qëndrueshëm të burimeve natyrore (tokë, pyje dhe ujë) në bujqësi, do të kërkohej burime shtesë prej rreth 36 milionë euro deri në vitin 2030, me nevojat shtesë për menaxhimin e përmirësuar të plehrave organike (metodat e ruajtjes, përgatitjes dhe aplikimit) në vlerë prej 18.2 milionë euro deri në vitin 2030.

Së fundi, në menaxhimin e mbeturinave të ngurta komunale, janë siguruar përafërsisht 69 milionë euro për të futur një objekt për grumbullimin dhe selektimin e MNK për zonën ujëmbledhëse të Prishtinës. Nevojiten 252 milionë euro shtesë për të përfshirë një objekt riciklimi për të njëjtën zonë ujëmbledhëse dhe për të krijuar objekte të ngjashme të integruara për menaxhimin e mbeturinave, duke përfshirë grumbullimin, klasifikimin, riciklimin dhe deponimin e kontrolluar për zonat e ujëmbledhësit të Mitrovicës, Pejës, Prizrenit dhe Gjilanit.⁴²

Në total, ka një nevojë shtesë për financim prej rreth 320 milionë euro deri në vitin 2030, për të zbatuar masat joenergjetike të skenarit të KPK-së për ato masa me nevoja financiare të përcaktuara (shih Figurën 27). Për një ndarje të detajuar të nevojave financiare për masat e politikës, ju lutemi referojuni Shtojcës I.

Figura 27: Nevojat financiare të sektorit joenergjetik sipas nënsektorëve, financimi i siguruar kundrejt të financimit të pasiguar (EUR mn)

Burimi: MMPHI

⁴² Bazuar në Strategjinë e Menaxhimit të Integruar të Mbeturinave (2024-2035) dhe Planin e Veprimit (2024-2026).

4. Përshtatja

Prezantimet kryesore:

1. Kosova tashmë është e ekspozuar ndaj një numri të rreziqeve klimatike që parashikohet të shtohen me ashpërsi gjatë viteve të ardhshme për shkak të ndryshimeve klimatike (kryesisht përmbytjet, stuhitë, thatësitrat, valët e të nxehtit dhe zjarret.
2. Këto rreziqe klimatike tashmë po shkaktojnë dëme të rënda njerëzore dhe ekonomike, veçanërisht për gratë dhe grupet e marginalizuara.
3. Për të ndërtuar sistematikisht përshtatshmërinë ndaj ndikimeve të ndryshimeve klimatike, një sërë masash përshtatjeje janë përfshirë tashmë në shumë strategji sektoriale dhe një Strategji e dedikuar për përshtatje ndaj ndryshimeve klimatike, është në përgatitje e sipër.

Duke pasur parasysh karakteristikat e saj gjeografike (shih seksionin 4.1.), Kosova tashmë po përballet me pasojat e ndryshimeve klimatike, të cilat marrin forma të ndryshme dhe ndikojnë në rajone dhe sektorë të ndryshëm gjeografikë në mënyra të ndryshme (shih seksionin 4.2). Kështu, nevojiten masa përshtatëse të synuara (shih seksionin 4.3).

Për këtë qëllim, kjo KPK vullnetare fokusohet në dy fusha kyçe që tashmë janë dhe do të vazhdojnë të jenë shumë të prekura nga ndikimet e ndryshimeve klimatike: sektori i bujqësisë, pylltarisë dhe përdorimit tjetër të tokës (AFOLU) dhe fusha e popullsisë dhe vendbanimeve. Në të njëjtën kohë, këto dy fusha fokusi, janë kyçe për jetesën dhe ekonominë e vendit, duke i bërë vendimtare masat efikase të përshtatjes në këto fusha.

4.1 Historia gjeografike

Kosova është një vend që gjendet në Evropën Juglindore pa dalje në det. Ajo ndan kufijtë me Serbinë, Malin e Zi, Shqipërinë dhe Maqedoninë e Veriut. Vendi është i ndarë në dy fusha kryesore: Rrafshi i Dukagjinit në perëndim dhe Rrafshi i Kosovës në lindje. Këto fusha, secila me topografinë e saj të veçantë dhe ndikimet klimatike, kontribuojnë në mjedisin unik të Kosovës (shih hartën në Figura 28).

Figura 28: Harta e relievit të ngritur të Kosovës

Burimi: © Adobe Stock - pbardocz

Ndryshimet topografike në diferencat e lartësisë variojnë nga pika e ulët 265 metra mbi nivelin e detit në lumin “Drini” në kufirin shqiptar, deri në majën më të lartë të Gjeravicës, duke u ngritur në 2656 metra në pjesën jugore të vendit.

Klima ndikohet nga masat ajrore kontinentale, duke rezultuar në dimër të ashpër me temperatura që variojnë midis -10°C dhe -26°C . Rrafshi i Dukagjinit përjeton dimër më të butë për shkak të masave ajrore që vijnë nga deti Adriatik, me temperatura që luhaten ndërmjet $0,5^{\circ}\text{C}$ dhe $22,8^{\circ}\text{C}$. Të dyja fushat karakterizohen nga vera të nxehta, me temperatura që variojnë nga 20°C deri 37°C .

Reshjet mesatare vjetore variojnë nga rreth 600 deri në 1300 mm; zonat malore në perëndim dhe jug priren të marrin reshje më të larta në krahasim me zonat më të ulëta. Terreni i Kosovës është kryesisht i ulët (80% e terrenit shtrihet nën 1000 metra), gjë që tregon se pjesa më e madhe e terrenit ka reshje të pakta. Gjeografia hidrologjike e Kosovës është formuar nga sistemet e saj lumore, të cilat janë thelbësore në menaxhimin e rrjedhës së ujit nëpër rajon. Lumenjtë Drini, Ibri, Morava e Binçës dhe Lepenci janë lumenjtë më të rëndësishëm për veprimtarinë njerëzore dhe bujqësinë.

Figura 29: Pellgu i lumit Drini

Burimi: e përshtatur nga Bodenbender et al.2018.

Sa i përket resurseve ujore, Kosova është shumë e varur nga burimet endogjene të ujit, për shembull nga liqenet. Kosova ka në dispozicion rreth 1,600 m³ të ujit të freskët të rinovueshëm për kokë banori në vit⁴³. Ky klasifikim e vendos vendin si shumë të "stresuar nga uji" më shumë sesa homologët e tij rajonalë. Përveç kësaj, Kosova është një nga vendet më pak të zhvilluara në rajon për sa i përket infrastrukturës së burimeve uje dhe kapacitetit të ruajtjes, gjë që rrit cenueshmërinë e Kosovës ndaj efekteve negative të ndryshimeve klimatike. Kjo mund të rrisë gjithashtu rrezikun e paqëndrueshmërisë socio-ekonomike dhe tensioneve sociale midis komuniteteve të cenueshme, për sa i përket qasjes në burimet e pakta ujore.

Liqeni i Gazivodës, që ushqehet nga lumi Ibër, shërben si burimi i vetëm i jashtëm i rrjedhjes së ujit në Kosovë. Burimet e jashtme të ripërtëritshme të ujit arrijnë në 0.3 miliardë metra kub (MMK) në vit, duke përbërë vetëm 10% të rezervave totale ujore të vendit⁴⁴. Në brendësi, Kosova ka burime ujore të ripërtëritshme që arrijnë në 3.3 miliardë MMK në vit. Për më tepër, reshjet mesatare vjetore afatgjate, të matura në 768 mm/vit ose 8.38 MMK /vit, nënvizojnë më tej pasurinë e mundshme hidrologjike të Kosovës dhe thekson nevojën për praktika të qëndrueshme të menaxhimit të burimeve ujore, për të mbështetur zhvillimin e saj. Figura të tilla theksojnë vetë-mjaftueshmërinë e Kosovës në kontrollin e ujit dhe tregojnë rëndësinë e ruajtjes dhe shfrytëzimit efikas të rezervuarëve të saj të brendshëm të ujërave.⁴⁵

⁴³ Rishikimi I Strategjisë Shtetërore Për Ujëra 2023-2027 Dhe Plani I Veprimit 2023-2025

⁴⁴ Rishikimi I Strategjisë Shtetërore Për Ujëra 2023-2027 Dhe Plani I Veprimit 2023-2025

⁴⁵ Master Plani i Ujitjes në Kosovë/MPUK (burimi: Aquastat, 2017, Baza e të dhënave të Bankës Botërore, Strategjia për Ujërat e Kosovës, 2018).

4.2 Prezantimi i sektorëve të fokusit

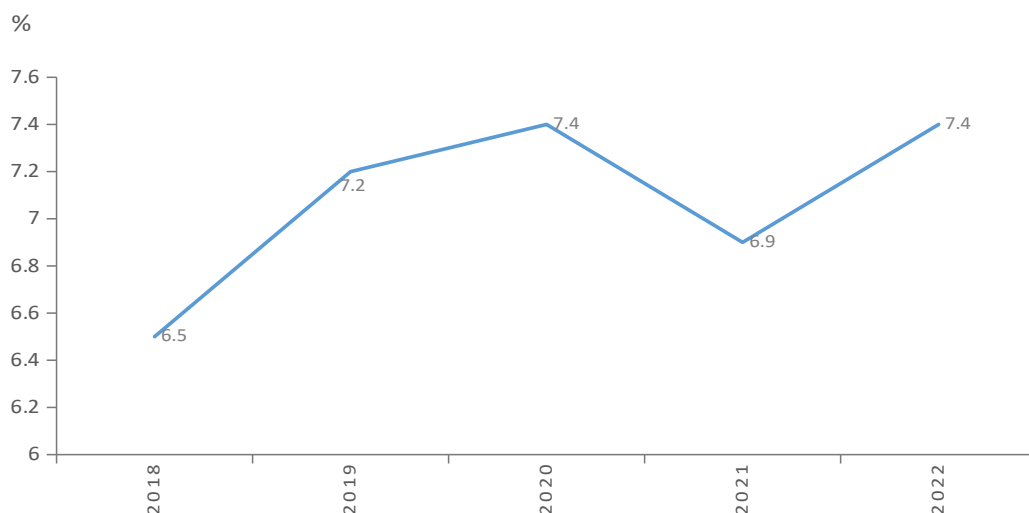
Përderisa ndikimet e ndryshimeve klimatike tashmë po ndikojnë dhe mund të pritet të ndikojnë edhe më shumë në çdo sektor socio-ekonomik në Kosovë, kjo KPK vullnetare fokusohet në dy fusha për sa i përket rreziqeve klimatike dhe përshtatjes: Së pari, në bujqësi, pylltari dhe përdorime të tjera të tokës -sektori (AFOLU); dhe së dyti, në domenin e popullsisë dhe vendbanimeve. Më konkretisht, tek kjo e fundit, fokusi është tek infrastruktura dhe mjedisi i ndërtuar, por edhe mjetet e jetesës dhe shëndeti. Arsyja pas zgjedhjes së këtyre dy sektorëve është e dyfishtë: Së pari, këto dy fusha janë të një rëndësie kritike për zhvillimin e ardhshëm të Kosovës, duke vepruar si parakushte për zhvillimin e ekonomisë dhe cilësisë së jetës në vend. Kjo do të bëhet e dukshme në dy nënseksionet vijuese (4.2.1. dhe 4.2.2.) në të cilat dy domenet dhe rëndësia e tyre prezantohen më në detale. Së dyti, ndikimet e ndryshimeve klimatike janë tashmë të dukshme në një masë të madhe në këto dy fusha, të cilat rrezikohen të ndikohen nga disa lloje të ndryshme rreziqesh klimatike. Kjo është përshkruar më në detaje në nënseksionet 4.3.2.1. dhe 4.3.2.2. Prandaj, ndërtimi i qëndrueshmërisë sistematike, përmes futjes së masave të përshtatjes së synuar, është veçanërisht i rëndësishëm në këto dy fusha të fokusit.

4.2.1 Sektori AFOLU (Bujqësi, Pylltari dhe Përdorim tjetër i Tokës- BPPT)

Bujqësia

Bujqësia është një sektor i rëndësishëm në ekonominë e tregut në zhvillim, si Kosova. Gjatë dekadës së fundit, kontributi mesatar i sektorit të bujqësisë, pylltarisë, gjuetisë dhe peshkimit është vlerësuar të jetë 11.4%. Në vitin 2022, kontributi i bujqësisë, gjuetisë, pylltarisë dhe peshkimit në PBB (*prodhim I brendshëm bruto*) ishte 7.4%.

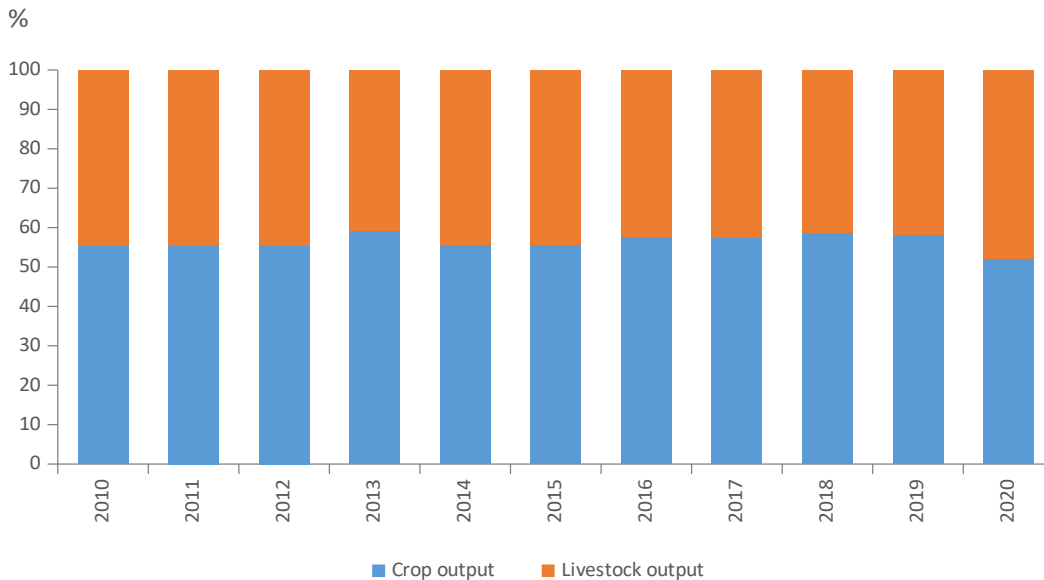
Figura 30: Kontributi i sektorit bujqësor në totalin e PBB (2018-2022)

Burimi: ASK, 2018-2023.

Kontributi i prodhimit bimor në totalin e prodhimit bujqësor, ka ardhur një rritje në pesë vitet e fundit. Një tendencë e ndryshme është vërejtur për prodhimin blegtorial, ku zvogëlohen dhe rriten nga një vit në tjetrin. Në vitin 2020, kontributi i prodhimit bimor në totalin e prodhimit bujqësor ishte 65%. Bimët foragjere janë kontribuesit kryesorë në prodhimin total të të korrave (25%), të ndjekura nga drithërat (24%) dhe perimet (23%).

Figura 31: Pjesa e të korrave dhe blegtorisë në totalin e prodhimit bujqësor

Burimi: ASK, 2010-2021.

Sipas Anketës së Fuqisë Punëtore 2022, sektori i bujqësisë dhe pylltarisë kontribuon me 2.2% në punësimin total, me një diferencë të konsiderueshme midis meshkujve (2.7%) dhe femrave (0.9%). Megjithatë, popullsia e varur nga bujqësia vlerësohet të jetë shumë më e lartë, duke pasur parasysh peshën e madhe të punësimit informal në këtë sektor⁴⁶.

Kosova nuk ka një sistem të monitorimit të tokës, dhe rrjedhimisht vendit i mungojnë të dhënat e vërtetuara për mbulimin e tokës. Të dhënat më të përditësuara nga imazhet satelitore janë të vitit 2018. Sipas këtyre të dhënave, 57% janë pyje dhe zona gjysmë natyrore dhe 38% janë zona bujqësore. Gjatë dekadës së fundit, është vërejtur se urbanizimi (ndërtesat, infrastruktura për banim, tregti, privatizim dhe industri) e ka ndryshuar përdorimin e tokës më të mirë së punueshme në atë industriale, dhe kjo është veçanërisht e përqendruar rreth kryeqytetit të Prishtinës. Braktisja e tokës po ndodh kryesisht në zona marginale me qasje të kufizuar në infrastrukturë dhe tregje, dhe me të drejta të paqarta mbi pronësinë e tokës. Pjesa më e madhe e kullotave janë pronë shtetërore dhe përdoren si tokë komunale nga barinjtë. Së bashku, kullotat dhe livadhet e përdorura për prerjen e barit për të ushqyer bagëtinë, mbulojnë një sipërfaqe prej 241,000 ha në vitin 2021.⁴⁷

⁴⁶https://www.riinvestinstitute.org/uploads/files/2016/October/17/BUSINESS_INFORMALITY_5mm_bleed_no_inside_ENG_FINALV_313964385731476693005.pdf.

⁴⁷ Agjencia e Statistikave të Kosovës, aksesuar në prill 2023.

Sipërfaqja territoriale është e vogël, por kushtet klimatike dhe thellësia e shtresave aktive të tokës, e bëjnë Kosovën të pasur në cilësi dhe sasi, si dhe të përshtatshme për kultivimin e një shumëllojshmërie të gjerë të kulturave. Në vitin 2021, sipërfaqja e përgjithshme bujqësore e shfrytëzuar (SBSH) ishte 420,327 ha, nga të cilat 188,375 ha ishin tokë arë (44,8 %), që i përkisnin 103,723 ekonomive bujqësore. Pjesa më e madhe e SBSH përdoret për të prodhuar drithëra (30%), e ndjekur nga foragjeret (9%), perime (3%), pemë (2.4%) dhe vreshta (0.8%). Pjesa tjetër (51.7%) është e mbuluar nga livadhet, kullotat dhe tokë të përbashkët.

Produktiviteti në bujqësi mbetet i ulët nëse krahasohet me vendet e rajonit dhe të BE-së; rendimentet më të ulëta vërehen veçanërisht në drithërat si gruri (4,03 t/ha) dhe misri (4.29 t/ha)⁴⁸. Është vënë re se në vitin 2021 krahasuar me një vit më parë, rendimentet në t/ha për të gjitha llojet e drithërave bien me -2,8% (misër) në maksimum -6,6 (tërshërë). Shkalla e vetë-mjaftueshmërisë për grurin është ulur me rreth 4%, por kjo diferencë është vetëm për dy vitet e fundit 2020-2021 dhe nuk është vërejtur ndonjë trend i qartë në vitet e tjera të mëparshme. Tendenca është më e qartë për perimet, ku një rënie e rendimentit është vërejtur në pothuajse të gjitha llojet e perimeve në pesë vitet e fundit. Një rënie në rendimentet e perimeve mund t'i atribuohet si për shkak të natyrës ashtu edhe të shkaktuar nga njeriu. Ndryshimet në temperatura dhe ngjarjet ekstreme të motit, në veçanti përmytjet, mund të kenë pasur një ndikim në reduktimin e rendimenteve. Faktorë shtesë si mungesa e fuqisë punëtore për mbjellje, kultivim dhe korrje, mund të kenë çuar në uljen e rendimenteve të perimeve. Tendenca të ngjashme negative për sa i përket rendimenteve të arritura për ha janë vërejtur për frutat, veçanërisht për manaferrat. Rritja e vetme pozitive e rëndësishme e rendimenteve është vërejtur tek rrushi i tryezës nga 6.9 t/ha në vitin 2020 në 7.9 ha në vitin 2021. Ndërsa rendimentet në rrushin e verës kanë pasur një rënie të lehtë me -5.0%.

Sipas Raportit të Gjellbër 2020⁴⁹, mbi 66,000 fermerë ishin të angazhuar në veprimtari blegtoriale. Gjatë dekadës së fundit, sektori është karakterizuar nga rritja e nxitur nga mbështetja e konsiderueshme e qeverisë dhe e donatorëve (e reflektuar në më shumë investime), si dhe kërkesa në rritje e tregut vendor për blegtorinë, veçanërisht produktet e qumështit. Pavarësisht rritjes dhe përmirësimeve, sektori ende përballet me shumë sfida, kryesisht të lidhura me produktivitetin e ulët dhe infrastrukturën e dobët. Ndërsa globalisht blegtoria është një kontribues i madh në ndryshimet klimatike (emetimet e GS), në kontekstin lokal (Kosovë), sfidat e blegtorisë janë kryesisht të lidhura me ndotjen e ajrit dhe rrugëve ujore lokale të komuniteteve përreth, duke përfshirë përdorimin e efikasitetit të ujit. Stoku i gjedhit në vitin 2021 është ulur me 861 krerë krahasuar me vitin 2020 (260.528 krerë). Një tendencë e ngjashme ka ndjekur edhe norma e vetë-mjaftueshmërisë me mish viçi, e cila ka rënë vazhdimisht nga 61,1 % në 2017 në 43,9 % në 2021. Sasia e qumështit të prodhuar ka shfaqur ndryshime të vogla nga viti në vit; në vitin 2021 sasia e qumështit të prodhuar ishte 278 746 t, duke mbuluar pothuajse 80% të kërkesës së brendshme. Stoku i deleve dhe dhive në vitin 2021 ishte 241.393 krerë (nga të cilat 87.6% janë dele), duke përbërë 43.8% të numrit të përgjithshëm të kafshëve. Rënia në vitin 2021 në stokun e deleve është e papërfillshme. (0.1%).

Duke vlerësuar bujqësinë, peizazhi bujqësor është shumë i ndryshëm nga ai në shumicën e shteteve anëtare të Bashkimit Evropian. Një karakteristikë e rëndësishme e sektorit

⁴⁸ Agjencia e Statistikave të Kosovës, aksesuar në prill 2023.

⁴⁹ https://www.mbpzhr-ks.net/repository/docs/Green_Report_2020r.pdf.

bujqësor është mbizotërimi i bujqësisë në shkallë të vogël, me një nivel të ulët të integritit në treg. Në vitin 2020, madhësia mesatare e ekonomive bujqësore ishte 1.7 ha, duke përfshirë mbi 60% të ekonomive me madhësi deri në pesë hektarë. Ekonomitë me sipërfaqe të shfrytëzuar bujqësore nga dy deri në pesë hektarë janë më të zakonshmet – 35 përqind e numrit të përgjithshëm të ekonomive. Kështu, fermat e vogla/ fermat familjare janë prodhuesit mbizotërues këtu, që do të thotë se produktiviteti dhe qëndrueshmëria e tyre janë thelbësore për performancën e bujqësisë së përgjithshme, si dhe për rritjen ekonomike rurale. Sipas të dhënave të FADN (Rrjeti i të dhënave të kontabilitetit të fermave) 2019⁵⁰, 28% e fermave i përkasin kulturave të arave, të ndjekura nga lloji i fermës së përzier (kultura dhe bagëti) 27%, blegtoria dhe në kullota 21%, kulturat shumëvjeçare (7%) dhe të tjerat (kulturat e përziera dhe blegtoria e përzier). Nuk ka të dhëna për fermat në pronësi të grave; megjithatë, nëse marrim në konsideratë numrin e aplikantëve dhe përfituesve për pagesa direkte, shohim se vetëm 5% janë fermere gra. Kjo tregon se duhen bërë përpjekje për të adresuar pabarazitë gjinore përmes politikave, programeve dhe nismave specifike, që u mundësojnë fermerëve gra, të kenë qasje më të mirë në burime dhe mundësi të barabarta si fermerët burra (meshkuj).

Ujitja në sektorin e bujqësisë së Kosovës, është e organizuar në dy kategori kryesore: ujitje formale brenda skemave të mëdha të menaxhuara nga tri kompani publike të ujitjes dhe ujitje joformale brenda skemave të vogla të menaxhuara privatisht ose nga Shoqatat e Përdoruesve të Ujit. Nga totali i sipërfaqeve të ujitura, ujitja sipërfaqësore zë 61%, ujitja me spërkatje 31,4% dhe ujitja me pika vetëm 7.5%.⁵¹

Ujitja në shkallë të gjerë menaxhohet nga tre ndërmarrje publike nën Ministrinë e Ekonomisë:

- » Ibër Lepenci J.S.C - ujitje me spërkatës (sipërfaqe e ujitur 1,881 ha)
- » Radoniqi-Dukagjini – ujitje me spërkatës dhe ujitje sipërfaqësore (5,100 ha)
- » Drini - ujitje sipërfaqësore (1,442).

Nuk ka të dhëna të detajuara për sipërfaqet e ujitjes sipas rajonit dhe llojit të kulturës. Megjithatë, sipas Regjistrimit të Bujqësisë 2014, 5.5% e totalit të tokës bujqësore të shfrytëzuar, e barabartë me 22,888 hektarë, ishte e ujitur. Kulturat kryesore të ujitura ishin gruri dhe misri i gjelbër (6,236 hektarë), pasuar nga livadhet dhe kullotat (5,547 hektarë), dhe perimet (3,826 hektarë).

Për të përmirësuar menaxhimin e ujit dhe për të zvogëluar humbjet, Banka Botërore dhe Qeveria e Kosovës po modernizojnë skemat e ujitjes Radoniqi-Dukagjini dhe Ibër-Lepenci. Kjo përfshin rehabilitimin e infrastrukturës, sistemin e mbështetjes së vendimeve, valvulat matëse dhe kontrollin mbikëqyrës dhe grumbullimin e të dhënave (SCADA) në liqenin e Radoniqit, dhe rehabilitimin e kanalit me SCADA në Ibër-Lepenci.

Zhvillimi i ujitjes në Kosovë synon të sigurojë qasje thelbësore të ujit në zonat rurale, duke kaluar në bujqësi komerciale dhe duke luftuar ndryshimet klimatike. Masterplani i Ujitjes në Kosovë synon 136,000 ha për zhvillim, duke siguruar ujë për 107,000 ha. Projektet prioritare shtrihen në 72,000 ha, me një CAPEX të vlerësuar prej 591 milionë euro.

⁵⁰ <https://agridata.ec.europa.eu/extensions/FADNPublicDatabase/FADNPublicDatabase.html>.

⁵¹ MBPZHR (2023). Raporti i Gjëlber.

https://www.mbpzhr-ks.net/repository/docs/Green_Report_2023.pdf.

Pylltaria

Sipas inventarit të fundit të pyjeve nga viti 2012⁵², 45% e territorit të Kosovës është e mbuluar me pyje. Shkalla e mbulesës pyjore në Kosovë është dukshëm më e lartë se mesatarja botërore (31%). Pjesa më e madhe (62%) janë pyje shtetërore, nga të cilat 12% janë të vendosura në zonat e mbrojtura të Parqeve Kombëtare⁵³. Pyjet në pronësi të shtetit përjetojnë zjarre të rregullta, të cilat shpesh lehtësohen nga moti i nxehtë dhe i thatë për periudha të gjata. Ligji për Tokën Bujqësore Nr. 02/L-26 (i ndryshuar në vitin 2022) përcakton përdorimin, mbrojtjen, rregullimin dhe dhënien me qira të tokës bujqësore, për të ruajtur dhe mbrojtur potencialin bujqësor në mënyrë të përhershme, duke u bazuar në parimet e zhvillimit të qëndrueshëm. Megjithëse nuk ka të dhëna të ndara sipas gjinisë për pronësinë e pyjeve, vlerësimet e FAO-s zbuluan se burrat zotëronin afërsisht 98 përqind të pyjeve⁵⁴.

4.2.2 Popullsia dhe vendbanimet

Sipas regjistrimit të fundit të popullsisë, të kryer në vitin 2011, Kosova ka një popullsi prej 1.8 milionë banorësh me një përqendrim të dendur prej 162.70 banorë për km². Në këtë drejtim, duhet theksuar se më 5 prill 2024, qeveria e Kosovës filloi regjistrimin e parë mbarëkombëtar që nga viti 2011. Ky regjistrim do të ofrojë të dhëna të përditësuara për demografinë e popullsisë, banesat dhe karakteristikat tjera socio-ekonomike. Këto të dhëna janë thelbësore për të kuptuar shpërndarjen e popullsisë dhe burimet brenda rajoneve dhe vendbanimeve të Kosovës. Për më tepër, të dhënat e përditësuara janë vendimtare për identifikimin e popullatave dhe komuniteteve vulnerabël, si dhe për ndarjen efektive të burimeve dhe planifikimin e përshtatjes klimatike.

Kosova ka popullsinë më të re në Evropë. Megjithatë, nga viti 2020 në 2023, mosha mesatare e u rrit me 1.20 vjet, duke u rritur nga 30.50 në 31.70 vjeç, një tregues i zhvendosjes demografike drejt plakjes. Shkalla e fertilitetit ra nga 1.66 fëmijë për grua në vitin 2016 në 1.51 në vitin 2023, duke treguar një tendencë në rënie brenda një harku kohor relativisht të shkurtër. Mbi 90% e fëmijëve përfundojnë arsimin e mesëm të lartë.

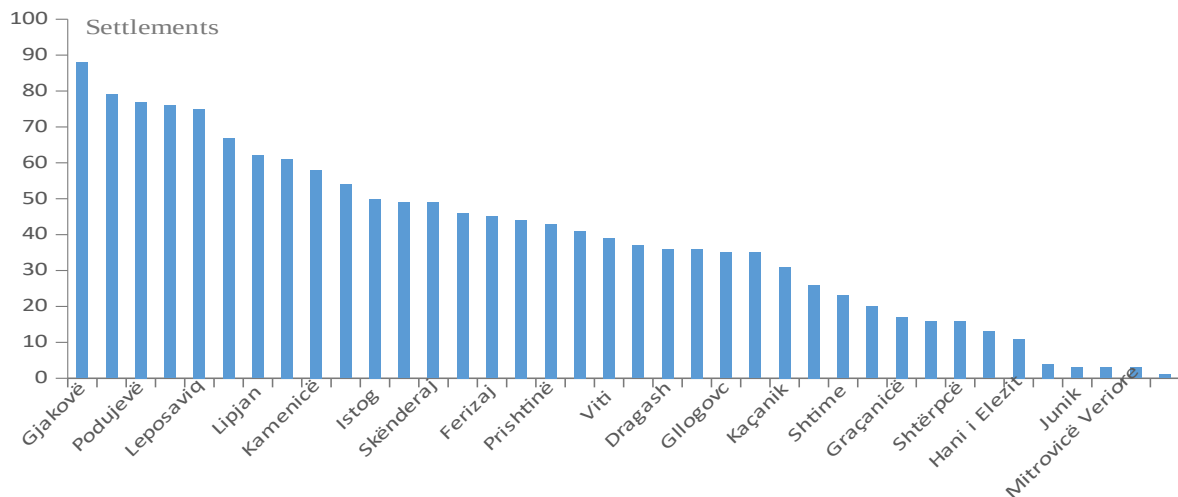
Numri i përgjithshëm i vendbanimeve është 1,469, ku shumica e qytetarëve (63%) janë të përqendruar në Gjakovë, Pejë, Prizren, Podujevë dhe Lipjan. Zonat me dendësinë më të madhe të popullsisë, si Fushë Kosova, Prishtina, Ferizaj, Prizreni, Peja dhe Gjlani janë vendbanimet që kanë mundësi ekonomike, sociale dhe kulturore, por në të njëjtën kohë kanë nevojë edhe për infrastrukturë të fuqishme p.sh. furnizim me ujë, kanalizime, strehime, transport, shëndetësi, etj. Dendësia e lartë e popullsisë ushtron një presion më të madh (ndotje, shpyllëzim dhe kërkesë për energji) mbi burimet natyrore dhe mjedisin.

Figura 32: Koncentrimi i vendbanimeve për komunë

⁵² <https://nfg.no/wp-content/uploads/2019/01/Kosovo-National-Forest-Inventory-2012.pdf>.

⁵³ https://www.mbpzhr-ks.net/repository/docs/Kosovo_Green_Report_2022.pdf.

⁵⁴ FAO 2017. <https://www.fao.org/policy-support/tools-and-publications/resources-details/en/c/1037616/>.

Burimi: Agjencia e Statistikave të Kosovës (2023)

Kosova ka infrastrukturë të shkëlqyer rrugore, duke shfaqur një rrjet të gjerë që lidh qytetet kryesore. Një gjatësi prej 330 km autostradë drejt Shqipërisë dhe Maqedonisë së Veriut, luan një rol kryesor në lidhjen e vendit. Përveç rritjes ekonomike, kjo lidhje e fuqishme nxit integrimin rajonal dhe forcon rëndësinë strategjike të Kosovës në rajon.

Kosova ka përafërsisht 350,000 familje dhe 412,000 banesa, me një mesatare prej 13 m² për banor. Kosova është një nga liderët e Evropës në pronësinë e shtëpive, me 97% të banorëve që zotërojnë banesat e tyre. Kjo pasqyron një vetë-mjaftueshmëri të jashtëzakonshme në strehim, duke kontribuar në një peizazh të qëndrueshëm të Banim t dhe qëndrueshmëri. Megjithatë, sipas një sondazhi të kryer nga FAO në vitin 2022, vetëm 12 për qind e shtëpive ishin në pronësi të grave. Ligji për pronën dhe sendet e tjera reale (2009) siguron të drejta të barabarta si për gratë ashtu edhe për burrat për të zotëruar dhe trashëguar pronë. Megjithatë, ekzistojnë pabarazi të konsiderueshme gjinore në pronësinë aktuale. Burrat zotërojnë 79 % të tokës në Kosovë⁵⁵. Vetëm 17 % e grave në Kosovë posedojnë pronë të paluajtshme, përfshirë tokën⁵⁶. Sipas Regjistrimit të fundit të Bujqësisë (2014), burrat zotëronin 95.1 % të tokës bujqësore. Ka gjithsej 1,116 shkolla, gjë që tregon një rrjet të gjerë institucionesh arsimore, të dedikuara për të nxitur njohuritë dhe të mësuarit në komunitete të ndryshme. Në vitin 2020, arsimi i lartë u ofrua nga 9 institucione publike dhe 22 institucione private. Ndër ato publike, gjashtë janë universitete, një është Universiteti i Shkencave të Aplikuara, një është fakultet dhe një është Akademi.

Kosova posedon shtatë spitale rajonale, më shumë se 200 qendra publike të kujdesit parësor shëndetësor dhe mbi 2000 institucione shëndetësore private të licencuara. Infrastruktura e përhapur e kujdesit shëndetësor siguron qasje në shërbimet parësore mjekësore të banorëve në të gjitha komunat dhe vendbanimet dhe nxit mirëqenien e komunitetit dhe cilësinë e kujdesit shëndetësor në mbarë vendin. Në të gjitha komunat e Kosovës, ekzistojnë gjithsej 40 qendra për punë sociale, që ofrojnë shërbime sociale në nivel komunal, ndërsa numri i familjeve në skemat sociale është 25,755. Edhe pse Kosova

⁵⁵ Agjencia Kadastrale e Kosovës 2022.

⁵⁶ USAID 2018. <https://2017-2021.state.gov/womens-property-rights-in-kosovo%E2%80%8A-%E2%80%8Aclaiming-what-is-granted-by-law/>.

ka popullsinë më të re në Evropë, numri i përgjithshëm i qendrave rinore është vetëm 14.⁵⁷ Qendrat rinore ofrojnë një mjedis të sigurt dhe të mbikëqyrur për të rinjtë duke përfshirë programe dhe aktivitete që synojnë zhvillimin e aktiviteteve të ndryshme. Janë gjithsej 4 shtëpi kujdesi për të moshuarit brenda vendit, që ofrojnë shërbime për nevojat e të moshuarve. Vlerësohet se rreth 62% e popullsisë jeton në zonat rurale. Pavarësisht normës pozitive të rritjes së PBB-së (5.2% në 2022 krahasuar me vitin paraprak), Kosova ende po përballlet me sfida të përbashkëta të ekonomive në tranzicion si varfëria, papunësia, pabarazia në të ardhura dhe migrimi. Rritja reale ekonomike është nxitur kryesisht nga aktivitetet e shërbimeve (34.7%), tregtia me shumicë dhe pakicë (18.8%), transporti (14.4%), prodhimi (10.6%) dhe ndërtimi (8.8%).

Sipas një raporti të Bankës Botërore dhe Agjencisë së Statistikave të Kosovës (ASK)⁵⁸, vlerësohet se 17.6% e popullsisë së Kosovës jeton nën kufirin e varfërisë, me 5.2% të popullsisë që jeton nën kufirin e varfërisë ekstreme, ku gati dy të tretat e të varfërve dhe tre të katërtat e njerëzve jashtëzakonisht të varfër jetojnë në zonat rurale. Familjet me kryefamiljare gra kanë më shumë gjasa të jenë të varfëra sesa familjet me kryefamiljare burra. Në vitin 2017, 18.9 % e grave në Kosovë jetonin në varfëri, krahasuar me 17.2 për qind të burrave.⁵⁹ Kjo reflektohet edhe në pabarazitë kur bëhet fjalë për pronësinë e biznesit. Sipas Agjencisë Kosovare për Regjistrimin e Bizneseve, nga numri i përgjithshëm i bizneseve aktive, vetëm 18% janë në pronësi të grave.

Nga të ardhurat vjetore të familjeve, 43% shpenzohen për ushqim, duke i ekspozuar familjet rurale ndaj rreziqeve të sigurisë ushqimore, duke i shtuar kësaj varësie të lartë nga remitancat dhe deficitet tregtare agroushqimore. Shkalla e lartë e papunësisë dhe mungesa e vendeve të punës cilësore, kanë kontribuar në varfërinë dhe pasigurinë e të ardhurave. Shkalla e papunësisë mbetet e lartë (12.6% në 2022), duke qenë më e lartë për femrat me 16.5% krahasuar me meshkujt me 11.0%. Sektorët e tregtisë, prodhimit, ndërtimit dhe arsimit punësojnë më shumë se gjysmën e njerëzve të punësuar.

4.3 Rreziqet dhe cenueshmëria nga ndryshimet klimatike

Ndërsa ekonomia globale përpiqet të frenojë emetimet e GS, ndryshimi i klimës vazhdon të përparojë. Në nivel global, tashmë është vërejtur një rritje e temperaturës prej 1.2°C. IPCC (2023) parashikon rastin më të mirë të arritjes së të paktën 1.5°C të ngrohjes globale në një periudhë të afërt, në skenarët e konsideruar dhe rrugët e modeluara. Këto zhvillime janë të lidhura me lloje të ndryshme të rreziqeve klimatike (shih seksionin 4.3.2.), të cilat tashmë ndihen në Kosovë dhe të cilat parashikohet të përkeqësohen pas parashikimeve klimatike për vendin. (shih seksionin 4.3.1.). Rreziqet, ndikimet dhe cenueshmëria shoqëruese e ndryshimeve klimatike, ndjehen veçanërisht në dy fushat e fokusit, sektorin AFOLU dhe fushën e popullsisë dhe vendbanimeve (seksionet 4.3.2.1 dhe 4.3.2.2).

⁵⁷ Strategjia Shtetërore për Rininë 2024-2032.

⁵⁸ Banka Botërore dhe KAS 2019.

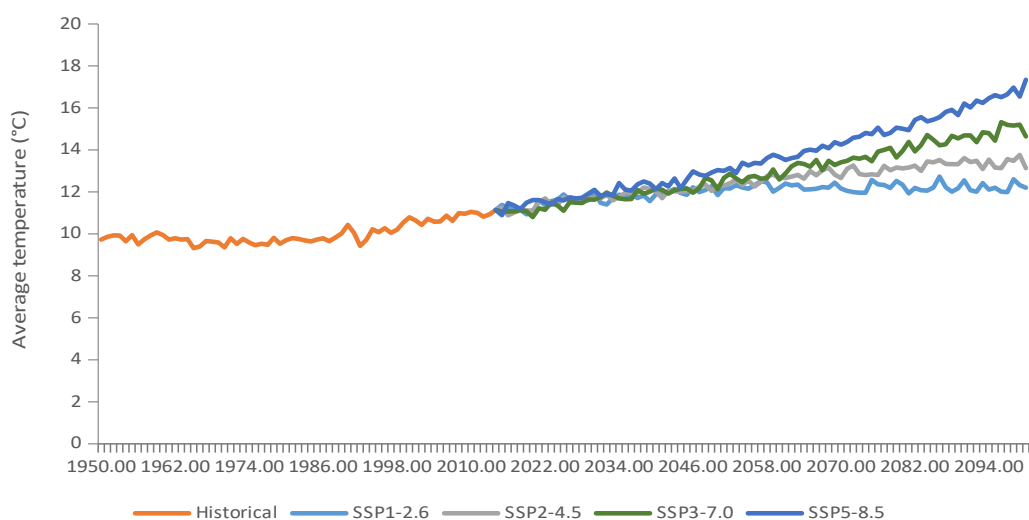
<https://documents1.worldbank.org/curated/en/210201560762490515/pdf/Consumption-Poverty-in-the-Republic-of-Kosovo.pdf>.

⁵⁹ Ambasada e Suedisë. 2017. Analiza e Varfërisë Multidimensionale 2017.

4.3.1 Parashikimet klimatike

Tanimë, në Kosovë ka ndryshime të rëndësishme si në bilancin e ujit ashtu edhe në temperaturat e sipërfaqes së tokës.⁶⁰ Edhe në një të ardhme ku temperaturat mesatare globale vetëm pak i tejkalojnë qëllimet e `Marrëveshjes së Parisit` (shih Figurën 30, SSP 1-2.6), temperaturat mesatare të sipërfaqes në Kosovë ka gjasa të pësojnë një rritje prej dy grade, në krahasim me nivelet e shekullit të kaluar. Një skenar aktual i rastit më të keq vlerëson një rritje mesatare të temperaturës prej rreth 6,5 °C (Figura 30, SSP 5-8,5). Deri në fund të shekullit, kjo rritje e temperaturës do të sillte disa efekte negative për ngjarjet e rajonit, si shfaqja e ditëve të nxehta në lartësitë më të larta, rritja me 20-30 ditë të nxehta në lartësitë më të ulëta, 2-5 valë të nxehta të tjera gjatë një viti me një kohëzgjatje prej 5 deri në 15 ditë. Përveç rritjes së pritshme të temperaturave, modelet e reshjeve po ndikohen edhe nga ndryshimet klimatike. Niveli mesatar i reshjeve në Kosovë tashmë është ulur për rreth 100 mm. që nga viti 1951⁶¹.

Figura 33: Temperatura mesatare e parashikuar e sipërfaqes në Kosovë (periudha referuese 1995 – 2014)

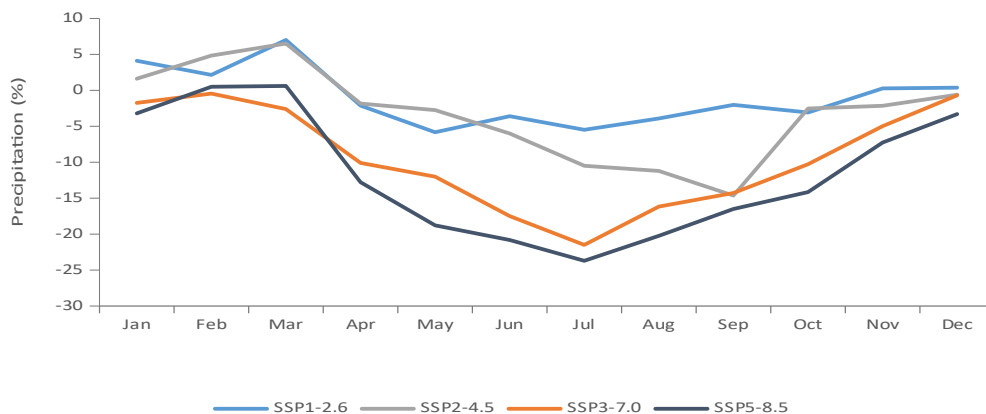
Burimi: Banka Botërore. Portali i njohurive për ndryshimet klimatike

Figura 34: Anomalia e ndryshimit të përqindjes së reshjeve të parashikuara për 2080-2099 në Kosovë (periudha referuese 1950-2014)

⁶⁰ Sanchez et al. 2023: https://www.researchgate.net/publication/371829293_AGRO-TOURISM_IMPACT_ANALYSIS_OF_CLIMATE_CHANGE_USING_GOOGLE_EARTH_ENGINE_IN_THE_R AHOVEC_WINE_REGION_OF_KOSOVO

⁶¹ Portali i njohurive të Bankës Botërore për Ndryshimet Klimatike. <https://climateknowledgeportal.worldbank.org/>.

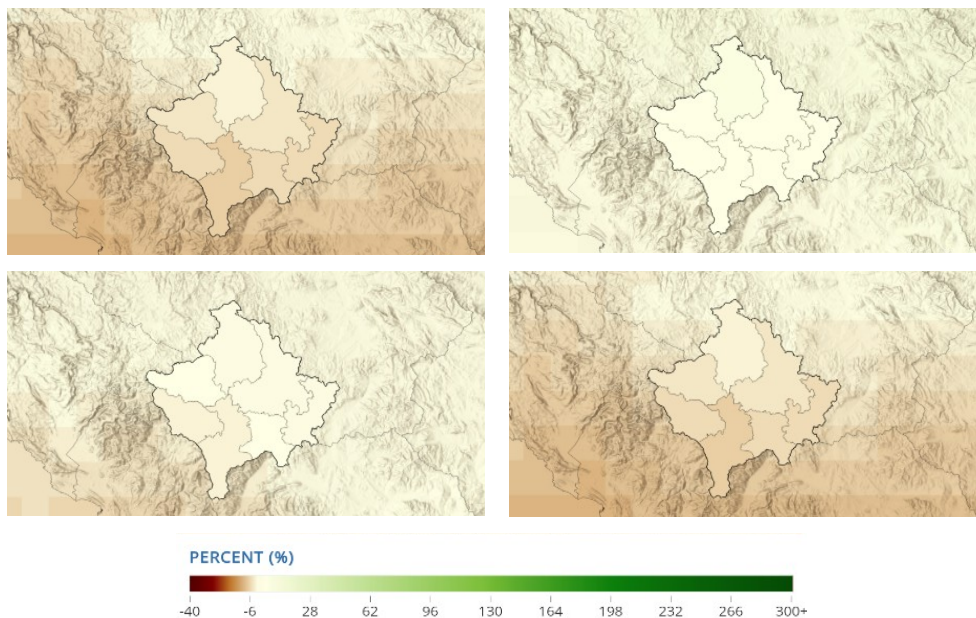

Burimi: Banka Botërore. Portali i njohurive për ndryshimet klimatike

Sipas Portalit të Njohurive për Ndryshimet Klimatike të Bankës Botërore, në të ardhmen, koha e vitit që duhet të përjetojë ndryshimet më të rënda në ritmet e reshjeve, është midis qershorit dhe shtatorit. Rënia e vlerësuar e niveleve të reshjeve varion midis -6% dhe -23% deri në fund të shekullit në të gjithë skenarët (shih Figurën 34). Rajonet e Kosovës jugore kanë më shumë gjasa të ndikohen nga këto ndryshime. Figura 35 tregon shpërndarjen gjeografike të ndryshimeve në nivelet e reshjeve nga viti 2020 (sipër majtas) deri në vitin 2100 (poshtë djathtas) në skenarin SSP 3-7.0 të BB-së.

Figura 35: Ndryshimi gjeografik i shpërndarjes së reshjeve në Kosovë (2021-2100)

Burimi: Banka Botërore. Portali i njohurive për ndryshimet klimatike

4.3.2 Rreziqet nga ndryshimet klimatike, ndikimet dhe cenueshmëria

Kosova është shumë e prirur ndaj një shumëllojshmërie të gjerë të rreziqeve natyrore – duke përfshirë përmbytjet, rrëshqitjet e dheut, thatësitat, tërmetet dhe zjarret. Një klimë në ndryshim global do të rrisë shpeshtësinë dhe intensitetin e disa prej këtyre ngjarjeve. Grupi i ekspertëve IMCCS (2022)⁶² (*Keshilli Ushtarak Ndërkombëtar për Klimen dhe Sigurinë- KUNKS*), parashikoi rreziqet klimatike në Ballkanin Perëndimor, duke i ndarë rezultatet e tij në shtatë kategori (përmbytjet bregdetare, përmbytjet e lumenjve, stuhitë tropikale, rrëshqitjet e dheut, thatësitat, valët e të nxehtit dhe zjarret). Nga këto, Kosova u zbulua të jetë në rrezik nga pesë nga këto lloje të rrezikut:

1. Përmbytja e lumenjve;
2. Stuhitë tropikale;
3. Thatësitat;
4. Valët e të nxehtit;
5. Zjarret.

Ndikimet në mbarë ekonominë e këtyre rreziqeve klimatike, vlerësohen të jenë të konsiderueshme, me dëme nga përmbytjet, thatësitat dhe valët e të nxehtit, që vlerësohet të rezultojnë në një reduktim prej 4% të PBB-së së Kosovës 2050⁶³. Përderisa ky numër është mjaft i ulët kur krahasohet me vlerësimet për vendet e tjera të BB6-së, ai ende tregon kërcënimin e konsiderueshëm të rreziqeve klimatike për zhvillimin e ardhshëm ekonomik të Kosovës.

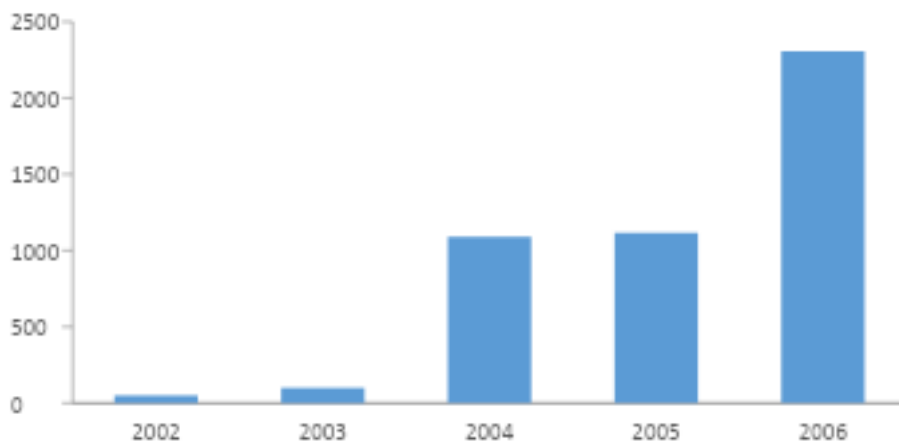
Këto pesë lloje rreziqesh dhe dobësitë specifike, si dhe potenciali i dëmtimit që lidhen me to janë elaboruar më poshtë, duke përfshirë gjithashtu vlerësimet specifike të rreziqeve për të dyja fushat e fokusit (AFOLU si dhe popullsinë dhe vendbanimet).

Përmbytjet: Rreth 491 km lumenj në Kosovë janë të rrezikuar nga vërshimet me rrezik më të lartë, veçanërisht në pellgun e lumit Drini, i cili mbulon 40% të territorit të vendit. Vetëm në këtë pellg lumi, ngjarjet e përsëritura të përmbytjeve shpesh prekin mbi 1000 hektarë tokë çdo vit.

Figura 36: Sipërfaqja në hektarë e prekur nga përmbytjet në pellgun e lumit Drini (2002-2006)

⁶² <https://imccs.org/climate-security-snapshot-the-balkans/>.

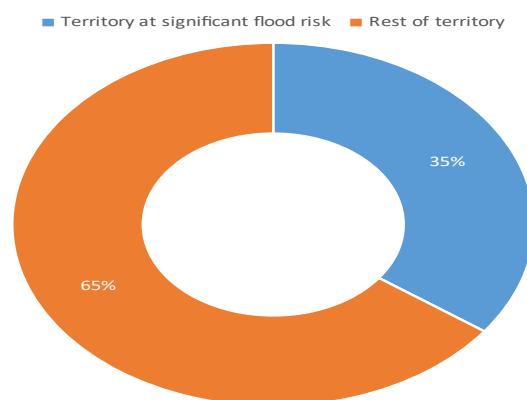
⁶³ Banka Botërore 2024. <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/ab6bfceb-9501-4587-a67a-b783dfa1ca6b>.

Source: MMPHI

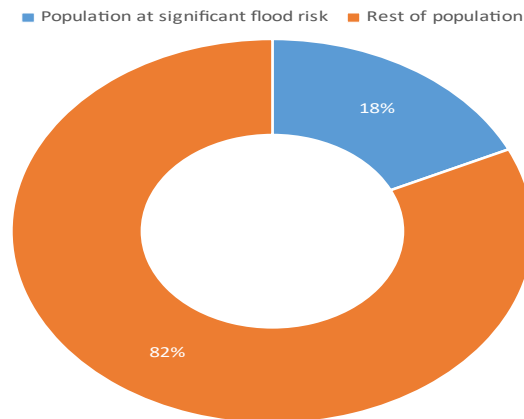
Numri i ngjarjeve të përmytjeve është vazhdimisht në rritje në dy dekadat e fundit, me një numër mesatar prej 18 rastesh në vit. Në përgjithësi, vlerësohet se 65% e territorit të përgjithshëm të Kosovës, që përbën 82% të popullsisë, është në rrezik nga vërshimet, të përqendruara kryesisht në pjesën verilindore të vendit.

Figura 37: Pjesa e territorit në rrezik të konsiderueshëm nga përmytjet

Burimi: MMPHI

Figura 38: Pjesa e popullsisë në rrezik të konsiderueshëm nga përmytjet

Burimi: MMPHI

Një vlerësim paraprak gjithëpërfshirës i rrezikut nga vërshimet për pellgun e lumit `Drini`, ekzaminoi 834 zona kadastrale që mbulojnë 7,056 km². Midis tyre, 123 km² përballen me rreziqe nga përmytjet, duke prekur 341,244 banorë në 57,784 familje. Përveç kësaj, 32 monumente kulturore, 57 zona të mbrojtura dhe 538 zona ekonomisht vitale janë të cenueshme.⁶⁴ Vlerësimi identifikon 398 zona me kërcënime potenciale të rëndësishme nga vërshimet/përmytjet, duke përfshirë 108 me rrezik ekstrem, 95 me rrezik shumë të lartë dhe 195 me rrezik të lartë. Ndërmjet viteve 2003 dhe 2022, dëmet nga përmytjet mbuluan 9,895.50 hektarë, duke përmytur 1,278 struktura rezidenciale dhe tregtare, me një vlerë prej 28.9 milionë euro. Duke pasur parasysh situatën ekonomike të Kosovës dhe madhësinë e saj, këto të dhëna tregojnë se përmytjet kanë pasur ndikime të thella si në toka, ashtu edhe në prona. Kjo dobësi e dyfishtë thekson nevojën urgjente për strategji të mirë-zhvilluar përshtatjeje dhe iniciativa për elasticitetin e komunitetit për të mbrojtur jetët dhe infrastrukturën nga dëmtimet e vërshimeve/përmytjeve.

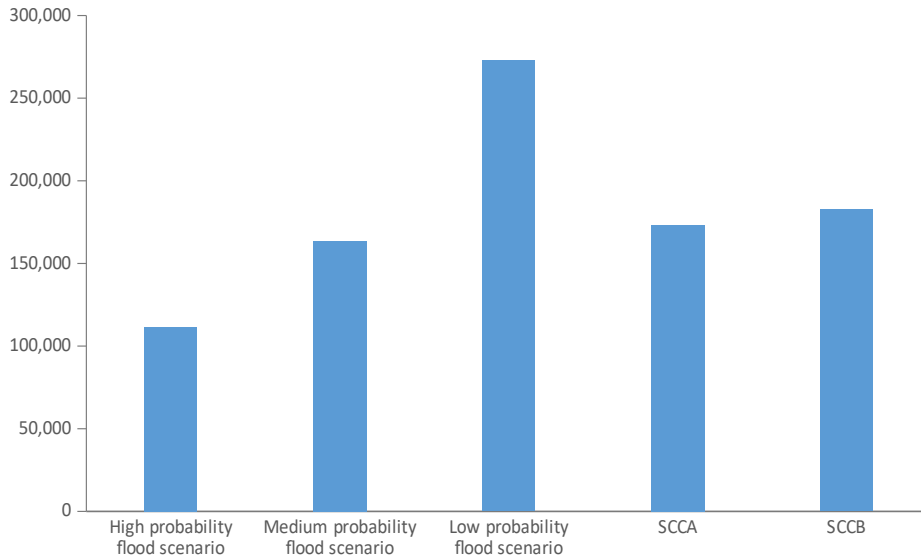
Ky përfundim theksohet më tej nga një analizë e vazhdueshme mbi rreziqet nga vërshimet në të gjitha pellgjet e lumenjve në Kosovë. Me qëllim të ofrimit të një vlerësimi gjithëpërfshirës të rreziqeve nga përmytjet në vend dhe krijimit të një kornize për vlerësimin e rrezikut të përmytjeve në të ardhmen, kjo analizë e porositur nga BEI dhe e zbatuar nga Asistenca Teknike e WBIF – Projekti i Infrastrukturës 11 - COWI|IPF po zhvillon vërshimet gjithëpërfshirëse në hartat e rrezikut dhe rrezikshmërisë për Kosovën.

Rezultatet preliminare të skenarëve të ndryshëm të vërshimeve dhe ndryshimeve klimatike, nënvizojnë cenueshmërinë e Kosovës ndaj rreziqeve nga përmytjet, e cila përforcohet më tej nga ndryshimet klimatike. Siç tregon grafiku i mëposhtëm, numri i njerëzve në të gjithë vendin të prekur nga skenarë të ndryshëm të vërshimeve/përmytjeve, varion nga 112,000 në 273,000, në varësi të llojit të skenarit të përmytjeve (probabilitet të ulët në të lartë) dhe skenarit të ndryshimit të klimës (RCP 4.5 vs RCP 8.5⁶⁵) të konsideruar. Rezultatet në lidhje me vlerat e prekura ekonomike janë po aq alarmante, duke filluar nga 4.2 miliardë euro në 14.6 miliardë euro.

⁶⁴ Vlerësimi Paraprak i Rrezikut nga Përmytjet për Pellgun e Lumit Drin/Drim – Buna/Bojana, 2018.

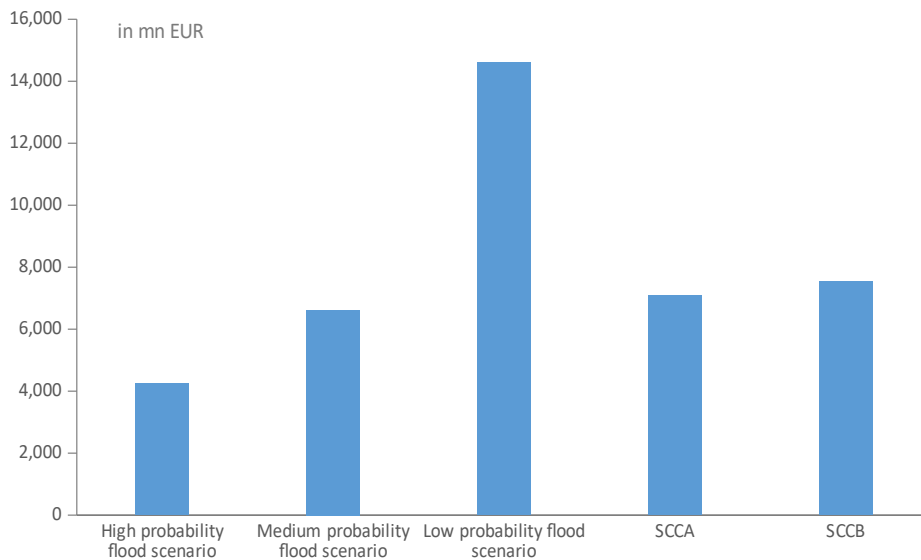
⁶⁵ Për vlerësimin e ndikimit të ndryshimeve klimatike në rreziqet nga përmytjet në Kosovë, në analizë merren parasysh dy skenarë të ndryshimeve klimatike – Scenari i Ndryshimeve Klimatike A (SCCA) dhe B (SCCB), të bazuar në skenarët e koncentrimin të gazrave serrë RCP 4.5 dhe 8.5, përkatësisht.

Figura 39: Madhësia e popullsisë së prekur nga skenarë të ndryshëm të vërshimeve/ përmbytjeve (numri i njerëzve)

Burimi: Rezultatet preliminare - Hartat e rrezikut nga vërshimet dhe hartat e rrezikshmërisë nga përmbytjet për të gjitha pellgjet e lumenjve në Kosovë, BEI - Asistenca Teknike e Kornizës së Investimeve të Ballkanit Perëndimor, 2024.

Figura 40: Vlerat ekonomike të prekura (milion euro) në skenarë të ndryshëm të rrezikut nga vërshimet.

Burimi: Hartat e rrezikut nga vërshimet dhe hartat e rrezikshmërisë nga përmbytjet për të gjitha pellgjet e lumenjve në Kosovë, BEI - Asistenca Teknike e Kornizës së Investimeve të Ballkanit Perëndimor, 2024.

Stuhitë: Kosova është një vend pa dalje në det dhe pa vijë bregdetare, duke e bërë atë, ndryshe nga disa nga vendet e tjera në rajonin e gjerë, kryesisht më pak të ndjeshme ndaj rrezikut të stuhive tropikale. Megjithatë, stuhitë me breshër dhe shira të dendur ende përbëjnë një rrezik të madh për Kosovën, veçanërisht kur bëhet fjalë për sektorin AFOLU (shih seksionin 4.3.2.1)

Thatësitrat: Ndjeshmëria e Kosovës ndaj thatësirave të verës është rritur vitet e fundit. Kjo situatë vjen nga mbështetja e saj në prurjet e kufizuara të ujit, kryesisht nga lumi Ibër, dhe nga mungesa e kapacitetit adekuat të depozitimit. Gjatë dy dekadave të fundit, Kosova ka hasur në episode të përsëritura thatësire, veçanërisht në vitet 1993, 2000, 2007, 2008 dhe 2014. Thatësitrat e përjetuara në vitin 2007 patën një ndikim veçanërisht të rëndë, duke rezultuar në tharjen e lumenjve të shumtë, duke përfshirë edhe Ujëvarat e njohura të Mirushës⁶⁶. Mes viteve 2009 dhe 2017, thatësitrat, me efektet e tyre shkatërruese në veçanti në bujqësi, kanë çuar në humbje ekonomike prej mbi 50 milionë eurosh, kryesisht për shkak të dështimit të të korrave. Për shembull, vetëm gjatë verës së vitit 2022, thatësitrat rekord ndikuan rëndë prodhimin bujqësor përmes dështimeve të të korrave, duke prekur më shumë se 10% të territorit të Kosovës⁶⁷.

Valët e të nxehtit: Shfaqja e shtuar e valëve të të nxehtit është një rrezik kyç klimatik ndaj të cilit Kosova po bëhet gjithnjë e më e ndjeshme pas rritjes së parashikuar të temperaturave. Që nga vitet 1960, vendi dhe rajoni kanë parë temperatura në rritje me ngrohjen më të madhe që ndodh në verë. Kjo përfshin gjithashtu një rritje në frekuencën dhe ashpërsinë e valëve të të nxehtit⁶⁸. Për shembull, viti 2017 pa një sërë valësh të të nxehtit në Kosovë dhe në rajon më gjerë, me temperatura rekord mbi 40°C (Komisioni i BE-së 2017). Në të ardhmen e afërt, shfaqja e valëve të të nxehtit parashikohet të rritet më tej me 2-5 valë të tjera të të nxehtit gjatë një viti, me një kohëzgjatje të zgjatur nga 5 deri në 15 ditë.

Zjarret e egra: Përshpejtimi i temperaturave ka çuar në një rritje të dukshme të rasteve të zjarreve në pyje dhe zonave të prekura. Sipas të dhënave të raportuara, nga viti 2015 deri në vitin 2022 është vërejtur një rritje e vazhdueshme, si në frekuencën e incidenteve ashtu edhe në hapësirat e prekura nga këto zjarre. Shumica e incidenteve të zjarreve në pyje (65%) kanë ndodhur në pyjet shtetërore.

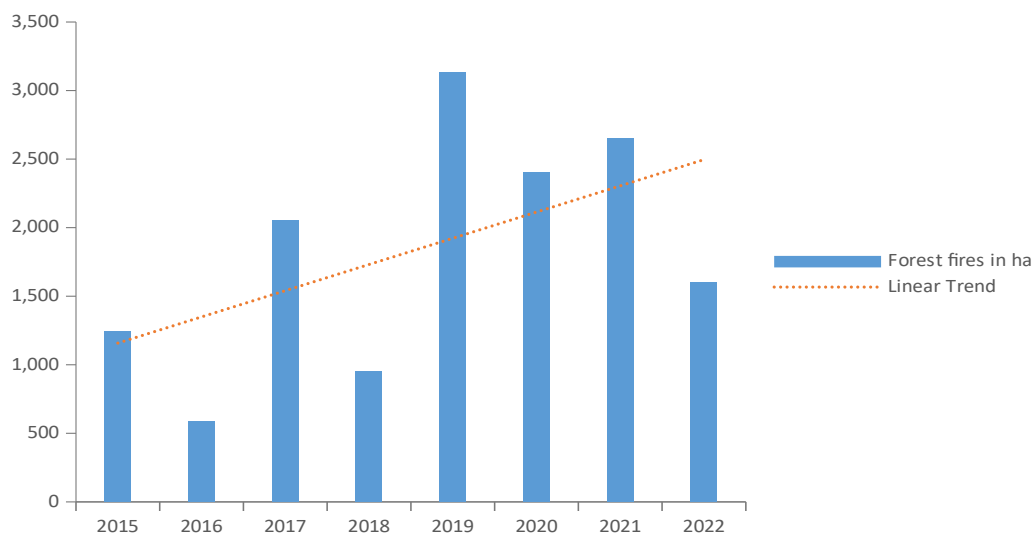
Figura 41: Zonat pyjore të prekura nga zjarri, 2015-2022

⁶⁶ USAID, 2017.

⁶⁷ EEA 2023. <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/drought-impact-on-ecosystems-in-europe?activeAccordion=546a7c35-9188-4d23-94ee-005d97c26f2b>.

⁶⁸ USAID, 2017.

Në hektar

Burimi: Raporti i Gjelbër 2014-2023.

4.3.2.1 Rreziqet për sektorin AFOLU (Bujqësia, Pylltaria dhe shfrytëzimi tjetër i Tokës)

Sfidat kryesore të paraqitura nga ndryshimet klimatike në sektorin e bujqësisë në rajon, do të sjellin shqetësime ekstreme të dinamikës së fenologjisë, rritje të rrezikut të ngricave të vonshme pranverore në të ardhmen e afërt, ulje të masës dhe cilësisë së rendimentit në fund të shekullit, ulje graduale të klimës. përshtatshmëria në varietetet aktuale, rreziku i shtuar për bagëtinë për shkak të rritjes së temperaturave, degradimi i mundshëm i kullotave dhe rritja e erozionit dhe degradimit për shkak të anomalive në modelet e reshjeve⁶⁹.

Sipas Sanchez et al.⁷⁰, vulnerabiliteti i sektorit të vreshtarisë në Kosovë, është veçanërisht i lartë, për shkak të ndryshimeve të rëndësishme në bilancet e ujit dhe temperaturave të sipërfaqes së tokës. Brenda sektorit të kulturave, kulturat më të ndjeshme ndaj ndryshimeve klimatike konsiderohen mollët, kumbullat, rrushi, mjedra, manaferra, specat, arrat, qershitë, vishnjat, dardha, fasulet dhe misri. Këto kultura bujqësore janë shumë të ndjeshme ndaj ndikimeve të ndryshimeve klimatike, duke përfshirë ngricat e pranverës, temperaturat jashtëzakonisht të larta, reshjet e tepërta dhe stuhitë me breshër.

Për të adresuar këto rreziqe, masat e marra përfshijnë futjen e varieteteve të reja të hardhisë rezistente ndaj ngricave pranverore dhe sëmundjeve mykotike. Megjithatë, Kosova ende nuk po përdor modelimin e të korrave me `CropWat`, `CropSys` ose `Aquacrop` si mjet për zvogëlimin e këtyre dobësive. Për shembull, modelimi `AquaCrop`

⁶⁹ Banka Botërore 2018.

⁷⁰ https://www.researchgate.net/publication/371829293_AGRO-TOURISM_IMPACT_ANALYSIS_OF_CLIMATE_CHANGE_USING_GOOGLE_EARTH_ENGINE_IN_THE_RAHOVEC_WINE_REGION_OF_KOSOVO.

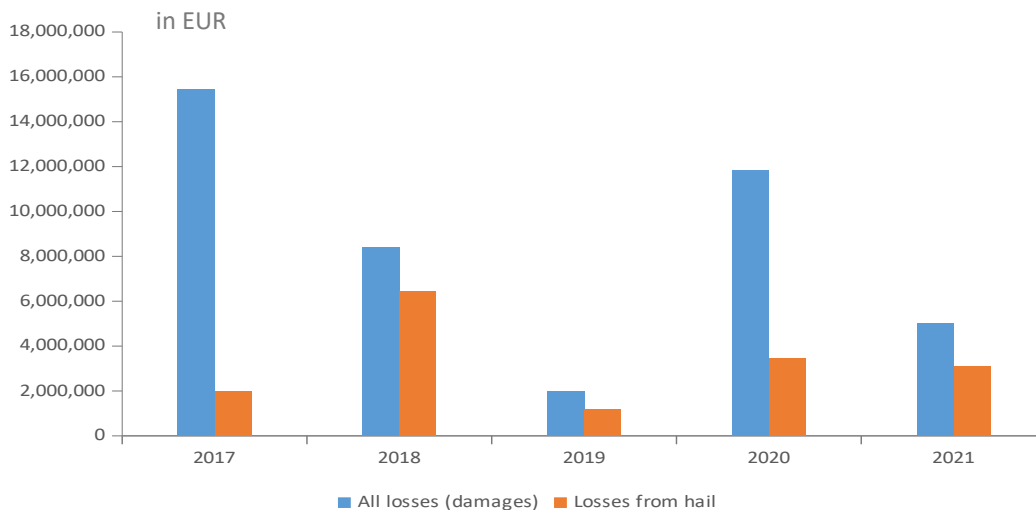
është një mjet i vlefshëm për të kuptuar efikasitetin e përdorimit të ujit dhe produktivitetin e të korrave.⁷¹ Pavarësisht dobisë së tij në formulimin e politikave të përshtatjes në sektorin AFOLU, duke lejuar simulimin e ndikimit të strategjive të ndryshme të ujitjes dhe menaxhimit të ujit në rendimentin e të korrave dhe efikasitetin e përdorimit të ujit, nuk ka të dhëna që tregojnë përdorimin e modelimit `Aquacrop` për të optimizuar praktikat e ujitjes dhe për të rritur produktivitetin e të korrave. Kjo mund të jetë për shkak të kufizimeve të burimeve, si dhe kufizimeve të kapacitetit dhe të dhënave.

Në sektorin e pyjeve, ekziston një rrezik i lartë i degradimit të gjerë të pyjeve, të lidhur me rritjen e shpeshtësisë dhe përhapjes së zjarrit. Pritet gjithashtu një rritje e vdekshmërisë nga vërshimet e shpejta dhe ndryshimi më i shpejtë i motit sesa migrimi, duke çuar në zhdukjen e gjerë të varieteteve aktuale.⁷²

Shumë nga këto rreziqe tashmë po materializohen në të tashmen. Për shembull, shfaqja e ngricave pranverore në vitin 2016 dhe 2017 shkaktoi dëme të konsiderueshme, duke çuar në një humbje financiare prej rreth 23 milionë euro, gjë që tregon vulnerabilitetin e lartë të sektorëve të bujqësisë ndaj kushteve të paparashikueshme të motit.

Një faktor shtesë klimatik që paraqet sfida të rëndësishme për prodhimin bujqësor, veçanërisht për kultivuesit e rrushit dhe frutave, duke ndikuar si në sasinë ashtu edhe në cilësinë e prodhimit dhe duke imponuar ngarkesa financiare, lidhet me stuhitë me breshër. Midis 2013 dhe 2023, rreth 1,179 hektarë vreshta pësuan dëme nga stuhia e breshrit. Në vitin 2020, humbjet ekonomike të këtij dëmi arritën në 3.4 milionë euro.

Figura 42: Dëmet e raportuara nga fermerët në këtë periudhë 2017-2021

Burimi: Dëshmi nga puna e Komisionit për shqyrtimin e kërkesave për kompensim dëmi.

Në zonat rurale, për shembull, 940 fermerë humbën asetet prodhuese, bagëtinë dhe të korrat për shkak të përmytjeve në janar 2023. Në të njëjtën kohë, thatësitat rekord gjatë verës 2022 ndikuan rëndë prodhimin bujqësor përmes dështimit të të korrave, duke

⁷¹ SWG (2023). *Përshtatja e të korrave ndaj ndryshimeve klimatike.*

⁷² Banka Botërore 2018.

prekur më shumë se 10% të territorit të Kosovës⁷³. Duke qenë se shumica dërrmuese e familjeve fermere në komunitetet rurale janë fermerë për mbijetesë, kjo humbjet e mjeteve të jetesës përbën një kërcënim të drejtpërdrejtë për sigurinë ushqimore dhe përkeqësim të mëtejshëm të statusit socio-ekonomik. Thatësitat e përsëritura, rritja e stresit të ujit dhe vërshimeve, si dhe mungesa e kapaciteteve përshtatëse në sektorin bujqësor, mund t'i përkeqësojnë këto kërcënime, duke rritur rrezikun e konfliktit dhe tensioneve sociale midis popullsisë për qasjen dhe përdorimin e burimeve natyrore.

4.3.2.2 Rreziqet për popullsinë/vendbanimet

Shpërndarja e resurseve ujore në Kosovë është e pabalancuar, ku pjesa më e madhe (89%) burojnë nga ujërat sipërfaqësore si lumenjtë, liqenet dhe rezervuarët. Kjo varësi nga uji sipërfaqësor, e bën Kosovën të ndjeshme ndaj luhatjeve të larta të disponueshmërisë sezonale të ujit dhe ndikimeve të mundshme të ndryshimeve klimatike. Për shembull, ulja ose mungesa e borës në rajonet me lartësi të mëdha, do të ndikojë negativisht në shkarkimin e lumenjve të pranverës dhe rigjenerimin e rezervuarëve të ujit të tokës. Thatësitat e shpeshta hidrologjike do të ndikojnë në shkarkimin e lumenjve gjatë verës⁷⁴.

Pjesa e mbetur prej 11% e ujit drenazohet nga ujërat nëntokësore, të cilat shërbejnë gjatë periudhave të niveleve të ulëta të ujërave sipërfaqësore. Pavarësisht pjesës më të madhe të përdorimit të ujit të dedikuar për konsumin familjar (178 MMK/vit) dhe bujqësinë (140 MMK/vit), presioni mbi burimet ujore përkeqësohet nga përdorimi i joefikas i ujit dhe infrastruktura e vjetëruar⁷⁵.

Si rezultat i këtyre varësive, burimet ujore për popullsinë e rajonit, parashikohet të ulen si rezultat i ndryshimit të modeleve në ciklin hidrologjik. Duke pasur parasysh mungesën e kapaciteteve përshtatëse në sektorin e ujit për të përballuar goditjet klimatike, rritja e stresit të ujit mund të rrisë rrezikun e tensioneve sociale mbi qasjen dhe përdorimin e burimeve ujore dhe të prishë stabilitetin socio-ekonomik.

Shëndeti i njeriut gjithashtu do të pësojë stres të konsiderueshëm për shkak të ndryshimit të klimës. Ngjarjet si rritja e shpeshtësisë dhe ashpërsisë së valëve të të nxehtit, reduktimi i cilësisë së ujit të pijshëm, i shoqëruar nga mungesa e përgjithshme dhe gjasat më të larta të përhapjes së sëmundjeve të transmetuara nga vektorët, do të paraqesin sfida të konsiderueshme sanitare. Infrastruktura e transportit tokësor pritet të ketë nivele më të larta rreziku që rrjedhin nga rritja e shpeshtësisë së vërshimeve dhe intensitetit të përmbytjeve, temperaturave ekstreme dhe rrëshqitjeve të dheut⁷⁶.

Ndryshimet në këtë drejtim tashmë po bëhen të dukshme. Shkurti 2014 shënoi muajin më të thatë të regjistruar ndonjëherë në Kosovë, i karakterizuar me reshje minimale bore dhe

⁷³ EEA 2023. <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/drought-impact-on-ecosystems-in-europe?activeAccordion=546a7c35-9188-4d23-94ee-005d97c26f2b>.

⁷⁴ Banka Botërore 2018. Perspektiva e Sigurisë së Ujit në Kosovë. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/496071548849630510/Water-Security-Outlook-for-Kosovo.pdf>.

⁷⁵ Instituti Hidrometeorologjik, Ujërat në Kosovë. https://balwois.com/wp-content/uploads/old_proc/ffp-4o-237.pdf.

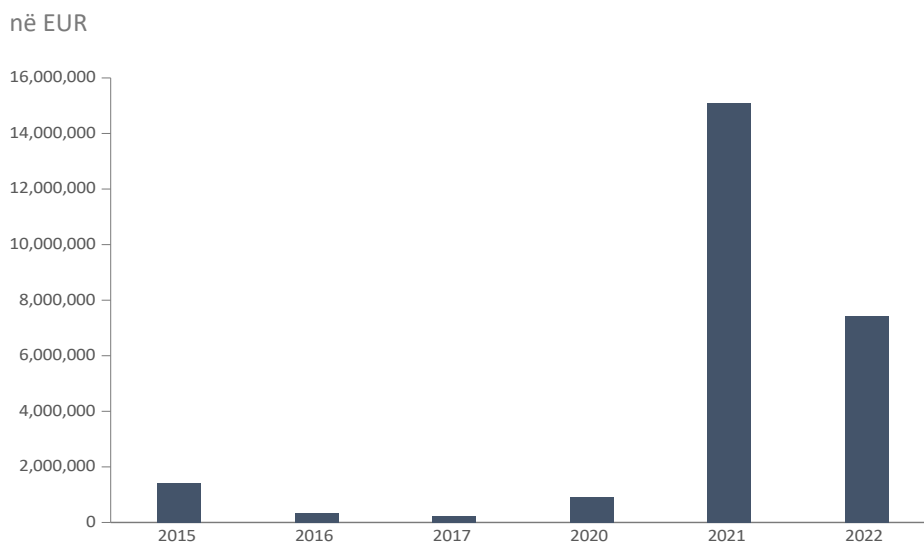
⁷⁶ *Ibid.*

reshje shiu, që çuan në varfërimin e rezervuarëve. Si rezultat, në vitin 2014, kompania shtetërore e ujësjellësit në Prishtinë, në kryeqytetin e Kosovës, u detyrua të zbatonte masat e racionimit të ujit për shkak të mungesës akute⁷⁷.

Në janar të vitit 2023, Kosova përjetoi përmbytje të rënda. Zonat urbane dhe rurale u prekën nga një rritje e shpejtë e nivelit të ujit në një periudhë të shkurtër kohore, e cila rezultoi në dëme të konsiderueshme. Më shumë se 2656 familje u prekën, nga të cilat 785 pësuan ndikime shkatërruese. Rreth 21,500 njerëz në njëmbëdhjetë komuna të vendit u prekën, shumica e të cilëve raportohet të jenë tashmë familje shumë të cënueshme me të ardhura të ulëta. Rreth 2272 persona janë zhvendosur përkohësisht, shumica prej tyre në Skenderaj. Rreth 46% e familjeve përjetuan vërshimet prej 30-40 cm dhe më shumë se 30% përjetuan vërshimet prej 80-160 cm. Dëmi i përgjithshëm në sendet shtëpiake është vlerësuar të jetë 3.75 milionë euro, me një mesatare prej 5102 euro për familje.

Një PM je e ngjashme shfaqet kur shikohen dëmet nga vërshimet me kalimin e kohës. Në periudhën 2015-2022, dëmet e përgjithshme nga vërshimet arritën në mbi 25 milionë euro, duke theksuar ndikimin e thellë shkatërrues të rreziqeve klimatike dhe nevojën për të ndërtuar elasticitet.

Figura 43: Dëmet nga vërshimet në Kosovë (2015 – 2022)

Burimi: MMPHI

Masat e rëndësishme për të nxitur elasticitetin, janë zbatimi i një sistemi të paralajmërimit të hershëm, zhvillimi i sistemit të parashikimit të motit me rreze të gjata dhe shpërndarja e të dhënave ndërmjet palëve përkatëse të interesit, shkëmbimi i njohurive dhe ekspertizës në nivel rajonal dhe rritja e cilësisë së vlerësimit të rrezikut⁷⁸. Për më tepër,

⁷⁷ USAID 2017 siç citohet në Bankën Botërore 2018.

⁷⁸ Banka Botërore 2018. Perspektiva e Sigurisë së Ujit në Kosovë.

<https://documents1.worldbank.org/curated/en/496071548849630510/Water-Security-Outlook-for-Kosovo.pdf>.

ekziston nevoja për të adresuar krizën klimatike përmes zgjidhjeve të integruara të politikave dhe programeve, jo që vetëm ndërtojnë elasticitetin ndaj rreziqeve klimatike, por gjithashtu kontribuojnë në forcimin e kohezionit social, veçanërisht midis komuniteteve të varfëra sociale dhe të cenueshme (shih nënkapitullin vijues).

4.4 Ndikimet negative tek gratë, fëmijët dhe grupet e marginalizuara

Ndryshimet klimatike përkeqësojnë pabarazitë ekzistuese, duke prekur në mënyrë disproporcionale gratë, fëmijët dhe grupet e marginalizuara. Pabarazitë ekzistuese në Kosovë, shpesh lidhen me qasjen e kufizuar në burime: rreth 80% e tokës është në pronësi të burrave, dhe qasja e kufizuar në kredi çon në më pak mundësi ekonomike për gratë. Pabarazitë në arsim i përkeqësojnë edhe më tej këto pabarazi: Dëshmitë supozojnë se fëmijët që jetojnë në zonat rurale dhe nga grupet e marginalizuara, kanë qasje të pabarabartë në arsimin parashkollor, për shkak të distancës së tyre nga këto institucione dhe financimit të PM jaftueshëm. Vetëm 14% e fëmijëve në Kosovë ndjekin arsimin e hershëm⁷⁹. Duke pas parasysh këto vështirësi në qasjen në arsim dhe shërbime të tjera bazë, rreziqet klimatike si përmytjet dhe stuhitë, e rrisin edhe më tej pabarazitë arsimore dhe rrjedhimisht pabarazitë në qasje në këto burime, veçanërisht për fëmijët.

Këto pabarazi janë të dukshme edhe në fushat e fokusit të analizuara në këtë KPK. Për shembull, pavarësisht nga kontributi i tyre i rëndësishëm në fuqinë punëtore bujqësore (49%), gratë zotërojnë vetëm 4.9% të tokës bujqësore dhe akoma më pak tokë pyjore (2%)⁸⁰. Kjo pabarazi përjetëson një cikël marginalizimi dhe cenueshmërie ekonomike. Ndërsa ndikimet e ndryshimeve klimatike parashikohen të intensifikohen, këto pabarazi ka të ngjarë të përkeqësohen, pasi që gratë, fëmijët dhe komunitetet e marginalizuara janë në rrezik më të madh ndaj këtyre atkeqësive dhe ndërprerjeve të lidhura me klimën, veçanërisht ato që varen nga bujqësia. Për shembull, përderisa ndryshimet klimatike pengojnë prodhimin dhe disponueshmërinë e ushqimit, gratë fermere përballen me cenueshmëri të shtuar për shkak të pranisë së tyre të konsiderueshme në fuqinë punëtore bujqësore. Fëmijët, të cilët kërkojnë më shumë ushqim dhe ujë për njësi të peshës trupore, janë gjithashtu veçanërisht të cenueshëm ndaj ndërprerjeve të prodhimit të ushqimit dhe pasigurisë ushqimore të lidhura me to.

Investimi në sistemin shëndetësor publik të Kosovës është modest, në krahasim me nevojat e sektorit. Sistemi aktual shëndetësor është larg nga një nivel i kënaqshëm, kryesisht për shkak të kufizimeve buxhetore dhe menaxhimit të dobët. Në Kosovë, gratë janë kujdestaret kryesore, duke i bërë ato më të cenueshme ndaj rreziqeve shëndetësore, që lidhen me ndryshimet klimatike, siç janë frekuenca dhe intensiteti i shtuar i valëve të të nxehtëtit dhe sëmundjeve që transmetohen nga vektorët (viruset, bakteriet)⁸¹. Këto rreziqe shëndetësore të lidhura me ndryshimet klimatike kalojnë edhe tek fëmijët, me ekspozimin ndaj nxehtësisë gjatë shtatzënisë që lidhet me rezultate të pafavorshme të lindjes, si lindja

⁷⁹ UNICEF MICS 2020. <https://www.unicef.org/kosovoprogramme/topics/multiple-indicator-cluster-survey>.

⁸⁰ FAO 2017. <https://www.fao.org/policy-support/tools-and-publications/resources-details/en/c/1037616/>.

⁸¹ UN WOMEN 2023 <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2023-11/working-paper-the-climate-care-nexus-en.pdf>.

e parakohshme, pesha e ulët e foshnjës në lindje apo edhe lindja e vdekur. Vulnerabiliteti i veçantë i fëmijëve ndaj valëve të të nxehtit i ekspozon ata gjithashtu ndaj një rreziku më të lartë për astmë, alergji, sëmundje kardiovaskulare dhe probleme të frymëmarrjes⁸².

Ndotja e ajrit është rreziku më i madh mjedisor për shëndetin e fëmijëve në Ballkanin Perëndimor, përfshirë Kosovën⁸³. Dëshmitë shkencore tregojnë se grimcat e imëta PM2.5 dhe PM10 kanë efekte të qëndrueshme dhe negative në shëndetin dhe zhvillimin e fëmijëve, duke përfshirë dëmtimin neurozhvillimor, sëmundjet neurodegenerative, sëmundjen pulmonare obstruktive kronike dhe sëmundjet kardiovaskulare⁸⁴.

Fatkeqësitë natyrore të shkaktuara nga ndryshimet klimatike, të tilla si vërshimet/përmytjet, mund të çojnë në zhvendosjen e njerëzve. Për shembull, në janar 2023, vërshimet në Kosovë zhvendosën shumë familje, duke përfshirë komunitetin rom në Mëhallën e Romëve, shtëpitë e të cilëve u bënë pothuajse të pabanueshme. Gratë, fëmijët dhe grupet e marginalizuara, mund të preken në mënyrë disproporcionale nga zhvendosja dhe të përballen me rreziqe të rritura të diskriminimit në zonat e reja të zhvendosjes. Në këtë drejtim, gratë, fëmijët dhe grupet e tjera të marginalizuara, mund të përballen me sfida në qasjen e kujdesit shëndetësor, arsimit dhe punësimit në këto mjedise të reja. Për më tepër, grupeve të marginalizuara shpesh u mungon përfaqësimi adekuat në proceset e vendimmarrjes, duke i marginalizuar edhe më tej.

Ministria e Mjedisit do siguroj që grupet e marginalizuara, të cilat janë veçanërisht të ndjeshme ndaj ndikimeve të ndryshimeve klimatike dhe fatkeqësive natyrore, të përfshihen në:

Zhvillimin e aktiviteteve edukative dhe vetëdijësuese, si në kurrikulë ashtu edhe jashtë saj, për reagimin ndaj fatkeqësive natyrore (p.sh., zjarre, tërmete, ndotje aksidentale) dhe atyre të ndërlidhura me klimën, duke përfshirë gjithashtu mbështetjen psikologjike pas fatkeqësive.

Përmirësimin e përgatitjes për fatkeqësitë natyrore të lidhura me ndryshimet klimatike, në bashkëpunim me institucionet tjera përmes forcimit të qasjes në shërbimet e emergjencës për ndërhyrje dhe evakuim, si dhe sigurimit të kutive të ndihmës së parë në shtëpi dhe institucione arsimore.

Fushata të vazhdueshme informimi dhe vetëdijësimi dhe krijimi i grupeve (Ekoklubet, Klubet e Gjelbra) në shkolla që punojnë për mjedisin (kampanja edukative e informuese, pastrim, gjelbërim etj.) për ndryshimet klimatike.

Informim i publikut (përfshirë të rinjtë) i bazuar në indikatorë të qartë se sa po zgjidhen problemet mjedisore dhe sa po zbatohet zbutja e përshtatja ndaj ndryshimeve klimatike.

Struktura ligjore e Kosovës për barazi gjinore në përgjithësi është në përputhje me normat dhe politikat ndërkombëtare. Megjithatë, ligjet dhe strategjitë specifike për sektorë të tillë si bujqësia, zhvillimi rural dhe ndryshimet klimatike nuk përfshijnë në mënyrë adekuate një perspektivë gjinore ose nuk marrin masa adekuate për të adresuar nevojat specifike

⁸² Beat the Heat, UNICEF Europe and Central Asia <https://www.unicef.org/eca/reports/beat-heat>

⁸³ IHME 2021 Global Burden of Disease

⁸⁴ UNICEF 2023 Breathless beginnings <https://www.unicef.org/eca/media/30816/file/Breathless%20beginnings.pdf>

gjinore. Përveç kësaj, legjislacioni nënligjor duhet të përcaktojë më mirë përgjegjësitë dhe proceset për të siguruar që Vlerësimet e Ndikimit të Barazisë Gjinore (VBGJ) të kryhen siç kërkohet nga ligji dhe që zyrtarët të mbledhin dhe monitorojnë të dhënat gjinore në mënyrë më efektive. Sipas rekomandimit, të gjitha politikat dhe legjislacioni i ardhshëm do t'i nënshtrohen një Vlerësimi të Ndikimit të Barazisë Gjinore (VBGJ). Deri më sot, politikat dhe legjislacioni mjedisor, nuk kanë përfshirë plotësisht vlerësimet e ndikimit gjinor, ose nuk janë fokusuar në promovimin e barazisë gjinore⁸⁵. Një përjashtim në këtë drejtim është zhvillimi aktual i draftit të PKEK për të cilin është kryer një Vlerësim i Ndikimit Gjinor.

Megjithëse analizat gjinore dhe të cenueshmërisë, mund të ndihmojnë në identifikimin dhe adresimin e nevojave specifike të grave, fëmijëve dhe grupeve të marginalizuara, në lidhje me përshtatjen mjedisore, por disponueshmëria e një analize të tillë është shumë e kufizuar. Ndikimet e ndryshimit të klimës në ekosistemet dhe mjetet e jetesës, ndryshojnë sipas vendbanimeve dhe stinëve, por janë më të rënda për grupet e marginalizuara si gratë rurale, veçanërisht ato që varen nga bujqësia.

Dallimet aktuale, për shembull, midis grave dhe burrave ose fëmijëve dhe të rriturve, tregojnë se masat e përshtatjes duhet t'u përshtaten grave dhe grupeve të marginalizuara për të siguruar barazi dhe elasticitet përballë sfidave mjedisore. Proceset gjithëpërfshirëse të vendimmarrjes, sigurojnë që zëri i tyre të dëgjohet dhe të integrohet në politika dhe në planet e përshtatjes klimatike. Për gratë e përfshira në sektorin e bujqësisë, zhvillimi dhe ofrimi i programeve të trajnimit në praktikat bujqësore rezistente ndaj klimës dhe gatishmërinë ndaj fatkeqësive, është thelbësore për qëndrueshmërinë e tyre.

Ndryshimi i klimës ndikon në mënyrë të pabarabartë gratë dhe vajzat, veçanërisht në qasjen në shërbimet e shëndetit seksual dhe riprodhues (SHR) gjatë katastrofave të lidhura me klimën. Politikat e adaptimit që përgjigjen ndaj gjinive duhet të sigurojnë disponueshmërinë e shërbimeve të SHR, përfshirë klinikat mobile (për zonat më të prekura), kontracepsionin emergjent dhe mbështetje për shëndetin maternal, për të zbutur ndikimet e zhvendosjes dhe katastrofave të shkaktuara nga ndryshimi i klimës.

Në përgjithësi, përmirësimi i qasjes në shërbimet shëndetësore dhe sanitarisë, veçanërisht për gratë, fëmijët dhe grupet e marginalizuara, dhe hartimi dhe zbatimi i programeve të mbrojtjes sociale të ndjeshme ndaj klimës dhe tronditjeve, të përshtatura sipas nevojave të tyre, duke ofruar një rrjet sigurie të besueshëm në rast të fatkeqësive të lidhura me klimën. Së fundi, ngritja e ndërgjegjësimit dhe avokimi për politika dhe programe që adresojnë nevojat specifike të grave, fëmijëve dhe grupeve të marginalizuara, janë të nevojshme për të mobilizuar mbështetjen për përshtatjen e përgjegjshme gjinore në të gjitha nivelet (lokale, rajonale dhe kombëtare). Në përgjithësi, përmirësimi i aksesit në kujdesin shëndetësor dhe sanitar — veçanërisht për gratë, fëmijët dhe grupet e marginalizuara — si dhe hartimi dhe zbatimi i programeve të mbrojtjes sociale të përshtatura sipas nevojave të tyre, është thelbësor. Këto programe duhet të jenë mjaftueshëm fleksibile për t'u përshtatur me krizat dhe tronditjet, duke ofruar një rrjet të besueshëm mbështetjeje përballë fatkeqësive të lidhura me klimën.

⁸⁵ USAID and Kosovo Women's Network 2016.

<https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/20161108211545508.pdf>.

4.5 Përshtatja: Dokumentet kryesore strategjike dhe objektivat

Sipas IMCCS⁸⁶, me një rezultat prej 22 nga 100 (0 më i miri – 100 më i keqi), Kosova përballet me rrezikun më të ulët nga fatkeqësitë ndër të gjitha vendet në rajon. Megjithatë, ajo është gjithashtu më pak e përgatitur për të përballuar efektet negative të ndryshimeve klimatike. Rezistenca e Kosovës ndaj ndryshimeve klimatike shënoi 36.5 nga 100, duke qenë shumë nën mesataren e rajonit (52.0) dhe vetëm sa gjysma e nivelit të Sllovenisë (67.6). Për të përmirësuar këtë situatë, Kosova tashmë po ndërmer hapa për të rritur elasticitetin e saj ndaj klimës.

Përpjekjet për përshtatje të Kosovës për këtë qëllim, janë të përfshira në agjendën e saj të përgjithshme për ndryshimet klimatike. Kosova është nënshkruese e Deklaratës së Sofjes për Axfordën e Gjellbër, si pjesë e 'Procesit të Berlinit'. Kjo do të shërbejë si themel i rëndësishëm për të nxitur ndryshimet dhe përparimin e vendit, drejt objektivit kryesor të adresimit të ndryshimeve klimatike. Meqenëse Kosova po aspiron drejt anëtarësimit në BE, korniza legjislative është kryesisht e përafuar me *acquis communautaire*.

Korniza legjislative për veprimin e politikave në fushën e përshtatjes ndaj ndryshimeve klimatike, është vendosur në Ligjin për Ndryshimet Klimatike, miratuar nga Qeveria në vitin 2024. Ligji pasqyron një angazhim të fortë për të luftuar ndryshimet klimatike dhe për të nxitur përshtatjen klimatike në sektorë të ndryshëm. Për këtë qëllim, ligji parasheh zhvillimin e Strategjisë së parë të Kosovës për Përshtatjen Klimatike. Strategjia do të përfshijë një horizont kohor prej dhjetë vitësh dhe do të përfshijë një Plan Veprimi për zbatimin e politikave dhe masave të parashikuara për tre vjet. Puna për zhvillimin e strategjisë është planifikuar të fillojë në shtator 2024. Puna përgatitore për hartimin e strategjisë tashmë është duke u zhvilluar, duke përfshirë vlerësimet e cenueshmërisë sektoriale dhe përgatitjen e hartave të rrezikut nga vërshimet dhe thatësira, të cilat do të shërbejnë si bazë evidente për strategjinë.

Përderisa Kosova nuk ka ende një dokument strategjik të dedikuar përshtatjes ndaj ndryshimeve klimatike në pritje të zhvillimit të strategjisë së adaptimit, objektivat e politikave dhe masat që lidhen me përshtatjen, mund të gjenden nëpër dokumente strategjike. Këto janë mbledhur dhe përmbledhur në Tabelen 8 më poshtë.

Më e rëndësishmja, **Strategjia e Ndryshimeve Klimatike 2019-2028** dhe Plani i Veprimit, përcakton politikat dhe masat për përshtatjen ndaj ndryshimeve klimatike, duke pranuar ekspozimin e shtuar të Kosovës ndaj rreziqeve klimatike (veçanërisht thatësitat, përmytjet, valët e të nxehtit dhe zjarret e egra) dhe ndryshueshmërinë tashmë të rritur të klimës.

Për këtë qëllim, strategjia parashikon tre objektiva strategjike që lidhen veçanërisht me përshtatjen klimatike:

⁸⁶ "The World Climate and Security Report 2022: Climate Security Snapshot - The Balkans.
<https://imccs.org/climate-security-snapshot-the-balkans/>.

1. Zhvillimi i mekanizmave dhe përmirësimi i masave aktuale për zbutjen e rrezikut nga fatkeqësitë, në sektorët me rëndësi ekonomike, që janë veçanërisht të cenueshëm ndaj ndryshimeve klimatike.
2. Të rriten kapacitetet e përshtatjes së sistemeve natyrore.
3. Të rriten kapacitetet e akterëve qendrorë dhe lokalë, të integrohen çështjet e ndryshimeve klimatike dhe të përshtatjes me proceset e zhvillimit.

Për arritjen e këtyre objektivave të përshtatjes, sugjerohen masa në tetë sektorë të fokusit, përkatësisht:

- » Mbrojtja nga vërshimet;
- » Thatësira, prurje e ulët dhe mungesa e ujit;
- » Menaxhimi i pyjeve dhe biodiversitetit;
- » Shëndeti publik;
- » Menaxhimi dhe shkëmbimi i informacionit;
- » Ngritja e kapaciteteve, trajnimi dhe ndërgjegjësimi;
- » Financat, mbulimi i kostove dhe menaxhimi i riskut;
- » Strukturat e bashkëpunimit.

Gjithashtu, përshtatja është prekur në disa dokumente strategjike sektoriale, si në vijim:

Bujqësia: Objektivi strategjik i dytë i **Strategjisë për Bujqësi dhe Zhvillim Rural 2022-2028**, fokusohet në menaxhimin e qëndrueshëm të burimeve natyrore, duke përfshirë tokën, pyjet dhe ujin. Qëllimet specifike të këtij Objektivi strategjik synojnë përshtatjen klimatike, krahas promovimit të burimeve të ripërtëritshme të energjisë, duke theksuar promovimin e praktikave të qëndrueshme në menaxhimin e tokës, ujit dhe ajrit dhe duke synuar efikasitetin, qëndrueshmërinë dhe sigurinë ushqimore afatgjate. Prioritetet lidhen gjithashtu me mbrojtjen e biodiversitetit, përmirësimin e shërbimeve të ekosistemit dhe ruajtjen e habitateve dhe peizazheve. Së bashku, këto objektiva specifike formojnë një politikë strategjike gjithëpërfshirëse, për të adresuar sfidat mjedisore duke nxitur elasticitetin dhe qëndrueshmërinë. Duke arritur objektiva specifike të synuara, sektori i bujqësisë synon të punojë drejt një të ardhmeje përmes burimeve natyrore të menaxhuara me mençuri dhe krijimit të integritetit ekologjik për brezat e ardhshëm.

Vlerat e synuara të strategjisë përfshijnë si më poshtë: 1) Krahasuar me vitin 2019 (linja bazë 6%), deri në vitin 2024, emetimet e GS-ve bujqësore do të reduktohen në nën 6%, dhe më pak se 5% deri në vitin 2027; 2) Bilanci bruto i lëndëve ushqyese deri në vitin 2028 është mesatarja e BE-së 44 kg/N/ha; 3) Arritja e mesatares së BE-së (93%) të emetimeve të amoniakut nga bujqësia (sektori i blegtorisë) deri në vitin 2028; 4) Rritja e ha nga 0 si bazë në 100 ha deri në vitin 2024, sipas skemave agro-mjedisore për mbrojtjen e biodiversitetit dhe në 500 ha deri në vitin 2028, sipas skemave agro-mjedisore për mbrojtjen e biodiversitetit. Ruajtja e biodiversitetit të lartë natyror të kullotave; 5) Deri në vitin 2028, të arrihet mesatarja e BE-së (33%) e bujqësisë me vlerë të lartë natyrore; 6) Ulja e sipërfaqes bujqësore të shfrytëzuar me erozion shumë të fortë të tokës nga uji (7% në 2029) në -5% deri në vitin 2028.

Pylltaria: Strategjia e Zhvillimit të Pyjeve 2022-2030 bazohet në një qasje gjithëpërfshirëse për të forcuar në mënyrë të qëndrueshme rolin e sektorit pyjor në ruajtjen e mjedisit dhe kontributin e tij në zhvillimin socio-ekonomik, nëpërmjet planeve të përmirësuar të menaxhimit të pyjeve, që sigurojnë prerje të ligjshme, parandalojnë aktivitetet e paligjshme dhe njohin vlerat socio-ekonomike dhe vlerat mjedisore në pyje. Prandaj, objektivat dhe masat e përshkruara në strategji gjithashtu nxisin aftësinë e pyjeve të Kosovës për të shërbyer si një burim i qëndrueshmërisë për popullatën, duke ofruar burime të vlefshme dhe shërbime mbrojtëse.

Për këtë qëllim, strategjia synon të mbrojë pyjet e Kosovës nga faktorët biotikë dhe abiotikë dhe thekson praktikën e qëndrueshme dhe përdorimin e burimeve pyjore, duke përfshirë lëndën drusore dhe produktet jodrusore. Për më tepër, ai nënvizon imperativin e avancimit të kapaciteteve në menaxhimin e pyjeve, duke miratuar dixhitalizimin në mbledhjen dhe shpërndarjen e të dhënave pyjore. Vlerat e synuara të strategjisë pyjore përfshijnë: 1) Rritjen e sipërfaqes pyjore me 3% në vitin 2030 (481,000 ha bazë); Rritjen e vëllimit të drurit 5 000 000 m³ në 2024 në 15 000 000 m³ në 2030; 2) Reduktimin e prerjeve të paligjshme me 70% deri në vitin 2030 (linja bazë 0.9 milion m³); 3) Zbatimin e një plani afatgjatë të menaxhimit të pyjeve 85% deri në vitin 2023 (bazë 40%); 4) Përmirësimi i kapaciteteve institucionale dhe teknike në sektorin e pylltarisë (rritje e numrit të ekspertëve në sektorin e pylltarisë; 5) Dixhitalizimin e të dhënave pyjore dhe transparencën me 100% në vitin 2030 (bazë 0%).

Për zbatimin e këtyre politikave, ekzistojnë struktura të ndryshme institucionale në nivele të ndryshme kombëtare dhe lokale, përgjegjëse për të menaxhuar, zbutur dhe përshtatur ndikimet e ndryshimeve klimatike. Në nivel kombëtar, Ministria e Mjedisit, Planifikimit Hapësinor dhe Infrastrukturës është përgjegjëse për monitorimin e zbatimit të Strategjisë për Ndryshimet Klimatike dhe zhvillimin e Strategjisë së Përshtatjes. Ministria e Bujqësisë Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural është përgjegjëse për zbatimin e strategjive dhe programeve që lidhen me sektorin e bujqësisë dhe pylltarisë.

Dokumenti strategjik	Objektivi strategjik lidhur me përshtatjen	Objektivat specifike	Përshkrimi
Strategjia e Ndryshimeve Klimatike (2019 – 2028)	Zhvillimi i mekanizmave dhe përmirësimi i masave aktuale për zbutjen e rrezikut nga fatkeqësitë, në sektorët me rëndësi ekonomike, që janë veçanërisht të prekshëm nga ndryshimet klimatike	Krijimi i mekanizmave për të reduktuar rrezikun nga fatkeqësitë, për sektorët që janë të cenueshëm ndaj ndryshimeve klimatike	<p>Deri në vitin 2027:</p> <p>Reduktim i vendbanimeve të pakontrolluara me 50% krahasuar me vitin 2010</p> <p>Ulja e ndërtimeve në zonat e rrezikuara me 50% krahasuar me vitin 2010</p> <p>Ulja e kërcënimeve nga vërshimet me 60% krahasuar me vitin 2010</p>
	Për të rritur kapacitetet e përshtatjes së sistemeve natyrore	Përmirësimi i bilancit të ujit nëpërmjet masave për përmirësimin e peizazhit	Pyllëzimi dhe ripyllëzimi i zonave të degraduara rreth brigjeve të lumenjve me 90% krahasuar me 2018
		Krijimi i kushteve më të mira mikroklimatike dhe peizazheve më rezistente, për t'iu mundësuar specieve migratore habitate më të favorshme	Krijimi i tre korridoreve përmes mbjelljes së pemëve
	Ngritja e kapaciteteve të palëve të interesuara qendrore dhe lokale dhe palëve të interesuara, për të integruar çështjet e ndryshimeve	Ngritja e kapaciteteve për prodhimin e informacionit, përdorimin e informacionit dhe komunikimin	Realizimi i gjashtë trajnimeve për vlerësimin dhe menaxhimin e rrezikshmërisë
		Zhvillimi i programeve ndërgjegjësuese	Realizimi i dy tryezave, një forumi dhe

Dokumenti strategjik	Objektivi strategjik lidhur me përshtatjen	Objektivat specifike	Përshkrimi
	klimatike dhe përshtatjen me proceset e zhvillimit	për ndryshimet klimatike.	publikimi i një fletëpalosjeje
		Shmangia e ndikimeve të mundshme klimatike në shëndet	Forcimi i sistemeve shëndetësore si sfida më prioritare e përshtatjes ndaj ndryshimeve klimatike
Strategjia për Bujqësi dhe Zhvillim Rural (2022 – 2028)	Menaxhimi i qëndrueshëm i burimeve natyrore (tokë, pyje dhe ujë)	Kontributi në zbutjen dhe përshtatjen ndaj ndryshimeve klimatike, si dhe ndaj energjisë së ripërtëritshme	Deri në vitin 2028: Ulja e përqindjes së emetimeve nga bujqësia në nën 6%
		Promovimi i menaxhimit të qëndrueshëm dhe efikas të tokës, ujit dhe ajrit	Bilanci mesatar i përafërt i lëndëve ushqyese bruto të BE-së prej 44 kg/N/ha
			Ulja e pjesës së SBSH (siperfaqes Bujqësore të shfrytëzuar) me erozion shumë të fortë të tokës nga uji
			Ulja e emetimeve të amoniakut nga bujqësia në mesataren e BE-së (93% e burimeve bujqësore)
Mbrojtja e biodiversitetit, shërbimet e përmirësuara të ekosistemit dhe ruajtja e	500 ha tokë bujqësore menaxhohen sipas skemave agro-mjedisore për		

Dokumenti strategjik	Objektivi strategjik lidhur me përshtatjen	Objektivat specifike	Përshkrimi
		habitateve dhe peizazheve	mbrojtjen e biodiversitetit.
Politika dhe Strategjia për Zhvillimin e Pyjeve në Kosovë (2022-2030)	Përmirësimi i burimeve pyjore	E gjithë sipërfaqja pyjore publike administrohet me planet e menaxhimit	Deri ne vitin 2030: 100% e pyjeve mbulohen nga planet afatgjata të menaxhimit
		Sipërfaqja pyjore është rritur	Rritja e sipërfaqes pyjore me 3% (baza: 481 000 ha)
		Pyjet janë përmirësuar me masa të silvikulturës	12,000 ha sipërfaqe pyjesh të vjetra dhe të përziera të arritura përmes trajtimit të silvikulturës (baza: 400 ha)
	Mbrojtja e burimeve pyjore	Reduktim i ndërhyrjeve të paligjshme në pyje	Ulja e prerjeve të paligjshme me 70% në 2030
		Konsolidimi i tokave pyjore të fragmentuara	Rritja e sipërfaqeve pyjore të konsoliduara me 30%, vlera bazë 0
		Janë marrë masa për parandalimin e zjarreve në pyje	Reduktimi i sipërfaqeve pyjore të rrezikuara nga zjarret, me 80%, vlera bazë 26,000 ha
	Përdorimi i qëndrueshëm dhe me shumë qëllime i burimeve pyjore	Rritja e prerjeve të rregullta	Rritja e prerjeve vjetore ligjore me 70%, vlera bazë < 20% (2021)
		Janë përcaktuar dhe zbatuar kriteret dhe treguesit e Menaxhimit të Qëndrueshëm të Pyjeve (MQP)	Menaxhimi i pyjeve sipas kriterëve dhe treguesve evropianë të menaxhimit të qëndrueshëm me 100%, vlera bazë 0% (2021).
		Ekoturizmi është një zhvillim i qëndrueshëm	Zhvillimi i qëndrueshëm i ekoturizmit me 80%, vlera bazë 0%.

4.6 Përshtatja: Politikat dhe masat

Duke u mbështetur në strategjitë dhe objektivat kyçe të Dokumentit në fushën e përshtatjes klimatike të paraqitura më sipër, seksioni në vijim përshkruan politikat dhe masat konkrete. Për këtë qëllim, ky seksion prek të dyja masat ekzistuese që janë tashmë në zbatim në Kosovë (seksioni 4.6.1.) dhe rrugët për masat e ardhshme (seksioni 4.6.2.) që mund të merren parasysh në zhvillimin e strategjisë së përshtatjes. Prandaj, masat e mëposhtme nuk janë të përkushtuara, por vetëm paraqesin potencial për përfshirje në strategjinë e ardhshme të përshtatjes, e cila do të hartohet në përputhje me rezultatet nga vlerësimi i cenueshmërisë klimatike dhe Analiza e Peizazhit Klimatik për Fëmijët.

4.6.1 Masat ekzistuese

Strategjia e Ndryshimeve Klimatike 2019-2028 dhe Plani i Veprimit shoqëruar, parashikojnë masa të shumta drejt përshtatjes ndaj ndryshimeve klimatike, të formuluarat përgjatë tre objektivave të përshkruara më sipër. Më poshtë janë përmbledhur masat kryesore të përshtatjes të përshkruara në strategji. Duke qenë se Plani i Veprimit përfshin vetëm periudhën 2019-2021, informacioni i përditësuar për Nevojat financiare nuk disponohet.

Në kuadër të objektivit “zhvillimi i mekanizmave dhe përmirësimi i masave aktuale për zbutjen e rrezikut nga fatkeqësitë”, parashikohen masat e mëposhtme:

Tabela 9: Masat e politikës nën objektivin e përmirësimit të zbutjes së rrezikut nga fatkeqësitë

Masa e Politikës	Përshkrimi
Kufizimi i vendbanimeve/ndërtimit në zona të rrezikshme	Zbatimi i rregulloreve strikte për të ndaluar ndërtimin e mëtejshëm dhe ngritjen e vendbanimeve të reja në zonat me rrezik të lartë.
Promovimi i ndërtimit ekologjik	Promovimi i ndërtimeve ekologjike, kopshtarisë vertikale dhe çative të gjelbra nëpërmjet fushatave.
Rregullimi i shtratit të lumit Sitnica	Rregullimi i shtratit të lumit për të reduktuar kërcënimet nga vërshimet/përmytjet në masën maksimale të mundshme
Planifikimi në terren	Planifikimi në terren synon përmirësimin e bilancit të ujit nëpërmjet p.sh. ndryshimit të modeleve të përdorimit të tokës dhe rivendosjes së habitateve natyrore
Studim mbi stimujt klimatikë	Zhvilloni një studim mbi stimujt e mundshëm të klimës - në formën e taksave dhe tarifave, duke marrë parasysh praktikatat ndërkombëtare dhe rrethanat ekonomike lokale

Në kuadër të objektivit “Për të rritur kapacitetet e përshtatjes së sistemeve natyrore”, parashikohen masat e mëposhtme:

Tabela 10: Masat e politikës në kuadër të objektivit të rritjes së përshtatjes së sistemeve natyrore

Masa e Politikës	Përshkrimi
Mbjellja e pemëve/ripyllëzimi rreth brigjeve të lumenjve	Masat për përmirësimin e peizazhit, si pyllëzimi dhe ripyllëzimi përgjatë zonave të përkeqësuar të brigjeve të lumenjve, ose rregullimi i shtretërve të lumenjve, stabilizojnë tokën në shtretërit e lumenjve, duke siguruar kështu që lumenjtë mund të përballojnë rritjen e rrjedhës së ujit. Kjo zvogëlon mundësinë e vërshimeve/përmytjeve.
Krijimi i korridoreve	Krijimi i korridoreve përmes mbjelljes së pemëve, duke ndryshuar kështu kushtet mikroklimatike dhe duke zbutur valët e të nxehtit.

Në kuadër të objektivit “Për të rritur kapacitetet e akterëve qendrorë dhe lokalë, për të integruar çështjet e ndryshimeve klimatike dhe përshtatjen me proceset e zhvillimit”, parashikohen masat e mëposhtme:

Tabela 11: Masat e politikave në kuadër të objektivit të rritjes së kapaciteteve të palëve të interesuara qendrore dhe lokale

Masa e Politikës	Përshkrimi
Trajnim për SIG (Grupet e Interesit Shkencor (GIS)) për hartimin e zonave vulnerabël/vlerësimin dhe menaxhimin e rrezikut	Mbledhja dhe përdorimi i të dhënave janë jetike për vendimmarrje të informuar. Sipas kësaj mase, profesionistët do të pajisen me aftësi GIS për hartimin e zonave vulnerabël dhe kryerjen e vlerësimeve të rrezikut.
Modernizimi i sektorit hidrometeorologjik	Zhvillimi i mëtejshëm i sektorit metodologjik hidro dhe aftësia e tij për të parashikuar me saktësi ngjarjet e lidhura me motin dhe për të dhënë paralajmërimet të hershme për fatkeqësitë.
Programet e ndërgjegjësimit	Nëpërmjet organizimit të seminareve/trajnimeve, individët do të jenë në gjendje të fitojnë një kuptim më të thellë të ndikimeve të ndryshimeve klimatike në treguesit shëndetësorë, sëmundjet e transmetuara nga vektorët, humbjen e biodiversitetit dhe urgjencën për të reduktuar këto efekte. Njëkohësisht, janë planifikuar fushata për ruajtjen e ujit, duke përfshirë materiale përgatitore si fletëpalosje informative dhe shpërndarjen e informacionit përmes kanaleve multimediale.
Programet e shëndetit publik	Rritja e përfshirjes së sektorit të shëndetësisë (profesionistë mjekësorë, politikëbërës dhe punonjës shëndetësorë) në fushata të gjera ndërgjegjëse dhe ngritja e kapaciteteve përmes programeve arsimore, seminareve dhe platformave bashkëpunuese, për të trajtuar në mënyrë efektive jo vetëm epidemitë nga ndryshimet klimatike, por edhe një gamë më të gjerë sfidash shëndetësore të shkaktuara nga klima. Këto përfshijnë sëmundjet respiratore për shkak të përkeqësimit të cilësisë së ajrit, sëmundjet e lidhura me nxehtësinë, kequshqyerjen nga pasiguria ushqimore, faktorët stresues për shëndetin mendor të shkaktuar nga zhvendosja dhe ndërprerjet në shërbimet e shëndetit seksual dhe riprodhues.
Krijimi i një sistemi paralajmëruar për valët e të nxehtit	Zhvillimi i një sistemi paralajmërimi i cili do t'i lejojë autoritetet përgjegjëse të paralajmërojnë në mënyrë efektive komunitetet, që të shmangin aktivitetet në natyrë, hidratimin dhe kërkimin e strehimoreve, veçanërisht për popullatat e cenushme. Ky sistem paralajmërimi do t'u mundësojë komuniteteve (individë, profesionistë

shëndetësorë, meteorologë) të bashkëpunojnë/komunikojnë në mënyrë efektive dhe të përdorin njohuritë dhe strategjitë që minimizojnë sëmundjet e lidhura me nxehtësinë dhe rrisin sigurinë publike, gjatë temperaturave të ngritura.

Në kuadër të **Strategjisë për Bujqësi dhe Zhvillim Rural 2022-2028**, janë parashikuar masa shtesë për përshtatjen ndaj ndryshimeve klimatike, duke kontribuar në objektivat strategjike të strategjisë në lidhje me menaxhimin e qëndrueshëm të burimeve natyrore (tokë, pyje dhe ujë). Kjo përfshin zbatimin e praktikave të qëndrueshme bujqësore dhe mjedisore, skemave agro-mjedisore për mbrojtjen e biodiversitetit dhe subvencionimin e bujqësisë organike (shih më poshtë).

E rëndësishmja, këto masa nxisin bashkëpërfitime të rëndësishme ndërmjet zbutjes dhe përshtatjes. Kjo ka të bëjë, për shembull, me praktikave të qëndrueshme bujqësore dhe mjedisore të parashikuara në strategji, të tilla si mos djegia e inceneratorëve që lëshojnë dioksid karbon. Një shembull tjetër është përdorimi i praktikave që ndërtojnë karbonin e tokës, si p.sh. bujqësia e papunuar. Të dyja reduktojnë emetimet e gazrave serrë dhe përmirësojnë shëndetin e tokës, duke e bërë atë më elastike ndaj efekteve të ndryshimeve klimatike. Në të njëjtën kohë, zbutja dhe përshtatja mund të përforcohen reciprokisht. Për shembull, investimi në energjinë diellore ose të erës, siç nxitet nga skema e subvencionimit të fermerëve të treguar në Tabelen 12, mund të ketë një ndikim negativ në ekosistemet lokale dhe si rrjedhojë edhe në përfitimet e përshtatjes, varësisht prej vendimeve për vendndodhjen.

Tabela 12: Politikat e Përshtatjes në Strategjinë për Bujqësi dhe Zhvillim Rural

Masa e Politikës	Përshkrimi
Titulli	Skemat agromjedisore dhe klimatike (racat lokale, bujqësia organike, menaxhimi i gjerë i livadheve)
Afati kohor	2022-2028
Baza ligjore dhe dokumentet e planifikimit	Ligji Nr. 03/L-098 PËR BUJQËSINË DHE ZHVILLIMIN RURAL. Strategjia për Bujqësi dhe Zhvillim Rural 2022-2028. Plani i Veprimit për Zhvillim të Qëndrueshëm Bujqësor dhe Rural 2022-2028.
Objektivi Kryesor	Objektivi strategjik 2: Menaxhimi i qëndrueshëm i burimeve natyrore (toka, pyjet dhe uji). Objektivi specifik 2.1: Mbështetje në zbutjen dhe në përshtatjen me ndryshimet klimatike, si përdorimi i energjisë së ripërtëritshme.
Rezultatet që duhen arritur	Emetimet e GS nga bujqësia 6% në 2019, vlera e synuar në 2024 <6% dhe <5% 2028. Ruajtja e një niveli të ulët të emetimeve GS nga bujqësia.
Masat që duhen zbatuar	1. Të prezantohen praktika të mira bujqësore dhe mjedisore që synojnë përmirësimin dhe zvogëlimin e karbonit (për shembull, mos djegia e inceneratorëve). 2. Prioriteti i granteve për fermerët me investime në energjinë e ripërtëritshme. 3. Pyllëzimi i sipërfaqeve të hapura. 4. Përgatitja e planeve të menaxhimit.
Buxheti (Burimi i buxhetimit)	Buxheti i planifikuar: 570,000 Euro në vitin 2022; 570,000 euro në 2023; 570.000 euro në vitin 2024. Burimi: 1. Buxheti i Kosovës PK: 40400 – PM40400/DSHKT:17. 2. Buxheti PK:40700 –PM. 3&4. Buxheti KP 40300-KP

Masa e Politikës	Përshkrimi
Titulli	Skemat agro-mjedisore për mbrojtjen e biodiversitetit.
Afati kohor	2022-2028
Baza ligjore dhe dokumentet e planifikimit	Law No. 03/L-098 ON AGRICULTURE AND RURAL DEVELOPMENT. Strategy for Agriculture and Rural Development 2022-2028. Action Plan of SARD 2022-2028.
Main Objective	Objektivi strategjik 2: Menaxhimi i qëndrueshëm i burimeve natyrore (tokë, pyje dhe ujë). Objektivi specifik 2.3: Mbrojtja e biodiversitetit, përmirësimi i shërbimeve të ekosistemit dhe ruajtja e habitateve dhe peizazheve/natyrës.
Rezultatet që duhen arritur	Deri në vitin 2024, 100 ha sipas skemave agro-mjedisore për mbrojtjen e biodiversitetit. Deri në vitin 2028, 500 ha sipas skemat agro-mjedisore për mbrojtjen e biodiversitetit. Ruajtja e biodiversitetit të lartë natyror të kullotave.
Masat që duhen zbatuar	1. Menaxhimi i gjerë i kullotave për tokat me biodiversitet të lartë në zona me vlera të vërtetuara të biodiversitetit, si zonat e mbrojtura. 2. Përgatitja e udhëzimeve për fermerët dhe përdoruesit e kullotave për përdorimin dhe menaxhimin e kullotave me vlerë të shtuar.
Buxheti (Burimi i buxhetimit)	500.000 euro. Burimi: 1. Donatorët dhe 2. Buxheti KP: 40400-PM.
Subjekti zbatues	MBPZHR/Shërbimet këshilluese

Masa e Politikës	Përshkrimi
Titulli	Bujqësia organike
Afati kohor	2022-2028
Baza ligjore dhe dokumentet e planifikimit	Ligji Nr. 03/L-098 PËR BUJQËSINË DHE ZHVILLIMIN RURAL. Strategjia për Bujqësi dhe Zhvillim Rural 2022-2028. Plani i Veprimit i Plani i Veprimit për Zhvillim të Qëndrueshëm Bujqësor dhe Rural 2022-2028 .
Objektivi Kryesor	Objektivi strategjik 3 - Zhvillimi i bizneseve në zonat rurale dhe rritja e punësimin dhe infrastrukturës sociale. Objektivi specifik 3.2: Përmirësimi i kërkesave të shoqërisë për ushqim dhe shëndet, duke përfshirë ushqimin e sigurt, ushqyes dhe të qëndrueshëm, reduktimin e mbeturinave ushqimore dhe mirëqenien e kafshëve.
Rezultatet që duhen arritur	21 fermerët do të marrin fonde çdo vit për përshtatjen e praktikave të bujqësisë organike.
Masat që duhen zbatuar	Bujqësia organike - subvencionimi/kompensimi i fermerëve që ndjekin rregullat e bujqësisë organike, pasi prodhimi i tyre është zakonisht më i ulët kundrejt ndalimit të plehrave kimike dhe pesticideve.
Buxheti (Burimi i buxhetimit)	400,000 Euro (afati kohor 2022-24). Burimi: Buxheti KP: 40100-SB.
Subjekti zbatues	MBPZHR/Shërbimet këshilluese

Strategjia e Zhvillimit të Pyjeve 2022-2030 parashikon zgjerimin e kornizes ligjore dhe zbatimin e ligjit në sektorin e pyjeve, si hapa kyç drejt përshtatjes klimatike. Rregulloret e forcuara dhe zbatimi efektiv i tyre pritet të kufizojnë shpyllëzimin, të fillojnë praktikatat e qëndrueshme të menaxhimit të pyjeve dhe të përmirësojnë elasticitetin e pyjeve. Përgatitja e planeve afatgjate të menaxhimit të pyjeve, duke përfshirë praktikatat e qëndrueshme të vjeljes së pyjeve, pyllëzimit dhe parandalimit të zjarreve.

Krijimi i një Task Force të specializuar, të angazhuar për të mbrojtur ligjshmërinë e burimeve të lëndës drusore, konsiderohet të jetë një masë shumë e rëndësishme për mbrojtjen e pyjeve dhe rrjedhimisht për qëndrueshmërinë e klimës. Me këtë dhe masat e tjera të ndërmarra, reduktimi i prerjeve ilegale pritet të ulet **me 70% në vitin 2030**.

Tabela 13: Politikatat e Përshtatjes në Strategjinë e Zhvillimit të Pyjeve

Masa e Politikës	Përshkrimi
Titulli	Përmirësimi i burimeve pyjore
Afati kohor	2022-2030
Baza ligjore dhe dokumentet e planifikimit	Strategjia e Pyjeve 2022-2030.
Objektivi Kryesor	Objektivi specifik 1.2: E gjithë sipërfaqja pyjore publike të administrohet me plane menaxhuese; 1.6: Zmadhohet sipërfaqja pyjore; 1.8: Përmirësimi i pyjeve nëpërmjet masave të silvikulturës.
Rezultatet që duhen arritur	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rritja e sipërfaqes pyjore me 1% në 2024 dhe 3% në 2030, nga vlera bazë prej 481 000 ha pyje. 2. Rritja e volumit të lëndës drusore me 5 000 000 m³ në vitin 2024 dhe 15 000 000 m³ në vitin 2030, nga vlera bazë prej 42 000 000 m³. 3. Zonat pyjore të mbuluara me menaxhim afatgjatë me 90% në 2024 dhe 100% në 2030. Vlera bazë është 82%. 4. Zonat pyjore të mbuluara nga menaxhimi i integruar i pyjeve për shumë qëllime 10,000 ha në 2024 (2 pilot zona) dhe 20,000 ha deri në vitin 2030 (5 pilot zona), vlera bazë 0. 5. Sipërfaqja e pyjeve edhe të vjetra dhe të përziera e arritur nëpërmjet trajtimit të silvikulturës me 1400 ha në vitin 2024 dhe 12,000 ha deri në vitin 2030, vlera bazë 400 ha. 6. Sipërfaqja në ha e pyjeve të shndërruara nga pyje cungishte në pyje të larta dhe mbështetja e pemëve të ardhshme me 600 ha në 2024 dhe 3000 ha deri në 2030, vlera bazë 0.
Masat që duhen zbatuar	Përafrimi i legjislacionit të sektorit të pylltarisë me Acquis të BE-së. Zonat pyjore të mbuluara nga planet afatgjate të menaxhimit. Zonat pyjore të mbuluara nga planet e menaxhimit të integruar të pyjeve me shumë qëllime në pesë zona pilot. Sipërfaqja pyjore dhe e tokës pyjore e inventarizuar. Rregullimi i titullarëve dhe pronarëve të pyjeve publike dhe regjistrimi i tyre në kadastër. Identifikimi dhe regjistrimi i uzurpimeve të pyjeve dhe tokave pyjore, si dhe mosmarrëveshjet pronësore juridike. Regjistrimi i tokave pyjore sipas funksionit. Rritja (zgjerimi) i sipërfaqeve pyjore.
Buxheti (Burimi i buxhetimit)	Buxheti i planifikuar për vitin 2024 është 1.5 mil. euro.
Subjekti zbatues	Burimi: Buxheti i Kosovës dhe Donatorët. MBPZHR, APK, MPMS, PPP, Donatorët.

Masa e Politikës	Përshkrimi
Titulli	Mbrojtja e burimeve pyjore
Afati kohor	2022-2030
Baza ligjore dhe dokumentet e planifikimit	Strategjia e Pyjeve 2022-2030.
Objektivi Kryesor	Objektivi specifik 2.1.: Reduktohen ndërhyrjet e paligjshme në pyje; Objektivi specifik 2.2.: Konsolidimi i tokave pyjore të fragmentuara; Objektivi specifik 2.5.: Janë marrë masat për parandalimin e zjarreve në pyje
Rezultatet që duhen arritur	<ol style="list-style-type: none"> 1. Reduktimi i prerjeve të paligjshme me 30% në 2024 dhe 70% në 2030, vlera bazë 0.9 milion m3. 2. Rritja e sipërfaqeve pyjore të konsoliduara me 10% në 2024 dhe 30% në 2030, vlera bazë 0. 3. Reduktimi i sipërfaqeve pyjore të rrezikuara nga zjarret, me 50% në vitin 2024 dhe 80% në vitin 2030, vlera bazë 26,000 ha.
Masat që duhen zbatuar	Mbrojtja e burimeve pyjore nëpërmjet reduktimit të prerjeve të paligjshme, konsolidimit të tokave pyjore, mbrojtjes dhe monitorimit të shëndetit të pyjeve, ruajtjes së biodiversitetit pyjor dhe mbrojtjes së pyjeve nga zjarret.
Buxheti (Burimi i buxhetimit)	Buxheti i planifikuar për vitin 2024 është 239,730.00 euro. Burimi: Buxheti i Kosovës dhe Donatorët .
Subjekti zbatues	MBPZHR, APK, MASHTI, JICA, Donatorë.

Masa e Politikës	Përshkrimi
Titulli	Shfrytëzimi i qëndrueshëm dhe me shumë qëllime i burimeve pyjore
Afati kohor	2022-2030
Baza ligjore dhe dokumentet e planifikimit	Strategjia e Pyjeve 2022-2030.
Objektivi Kryesor	3.1.: Rritja e prerjeve të rregullta; 3.2. Përcaktimi dhe zbatimi i kriterëve dhe treguesve të Menaxhimit të Qëndrueshëm të Pyjeve (MQP); 3.4.: Ekoturizmi i zhvilluar në mënyrë të qëndrueshme
Rezultatet që duhen arritur	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zbatimi i planeve afatgjate të menaxhimit me 60% në 2024 dhe 85% në 2030, vlera bazë 40%. 2. Rritja e prerjeve vjetore ligjore me 50% në 2024 dhe 70% në 2030, vlera bazë < 20% në 2021. 3. Menaxhimi i pyjeve sipas kriterëve dhe treguesve evropianë të menaxhimit të qëndrueshëm me 20% në 2024 dhe 100% në 2030, vlera bazë 0%. 4. Zhvillimi i qëndrueshëm i ekoturizmit me 30% në 2024 dhe

	80% në 2030, vlera bazë 0%.
Masat që duhen zbatuar	Thjeshtimi i procedurave teknike dhe administrative për përdorimin e pyjeve; Rregullimi i dhënies së lejeve afatgjata të prerjeve; Përcaktimi i kriterëve dhe treguesve kombëtarë të menaxhimit të qëndrueshëm të pyjeve; Ngritja e kapaciteteve të grumbulluesve dhe operatorëve të PKF (Prodhime pyjore jo drunore); Përcaktimi i zonave të mundshme për ekoturizëm, dixhitalizimi dhe shënimi i shtigjeve të ekoturizmit.
Buxheti (Burimi i buxhetimit)	Buxheti i planifikuar për vitin 2024 është 450,000.00 euro. Burimi: Buxheti i Kosovës dhe Donatorët.
Subjekti zbatues	MBPZHR, APK, MASHTI, Donatorët.

Inventari i pyjeve do të sigurojë të dhëna të përditësuara që janë thelbësore për zhvillimin e strategjive të suksesshme të përshtatjes ndaj ndryshimeve klimatike. Vlerësimi i shpërndarjes së specieve, ruajtjes së karbonit dhe shëndetit të ekosistemit nëpërmjet inventarit të pyjeve, lejon zhvillimin dhe zbatimin e praktikave të ruajtjes dhe menaxhimit të qëndrueshëm të pyjeve.

Krijimi i një kadastre të tokës pyjore, do të shërbejë si gur themeli që harton tërësisht burimet pyjore, karakteristikat e tyre ekologjike dhe lehtëson menaxhimin efikas dhe efektiv të pyjeve, duke përfshirë strategjitë kundër shpyllëzimit dhe zjarreve. Kadastra e tokës pyjore do të mundësojë identifikimin e zonave më të cenueshme dhe do të përshpejtojë përpjekjet për ruajtjen e biodiversitetit pyjor. Për më tepër, pritet të përmirësohet qeverisja e pyjeve përmes rritjes së transparencës dhe llogaridhënies ndërmjet autoriteteve përgjegjëse dhe palëve të tjera të interesuara. Do të bëhet ruajtja dhe përmirësimi i sistemit ekzistues të informacionit pyjor për performancë më të mirë dhe funksionalitet të tij. Me këtë masë konsolidimi i tokave pyjore **do të rritet me 30% në vitin 2030.**

Krijimi i një sistemi për parandalimin dhe mbrojtjen e pyjeve nga zjarret, do të shërbejë si një mekanizëm i zbulimit të hershëm të zjarreve në pyje dhe djegieve të kontrolluara, duke përfshirë investimet në infrastrukturën e zjarfikësve. Me këtë masë, policia synon të ulë sipërfaqet e rrezikuara të pyjeve me **80% në vitin 2030.**

Asnjë nga universitetet publike dhe private në Kosovë nuk ofron programe studimore në pylltari. Prandaj, zhvillimi i një kurrikule për edukimin pyjor është planifikuar si një masë për krijimin e pylltarëve të ardhshëm, me aftësi për të menaxhuar burimet pyjore në mënyrë të qëndrueshme dhe për të siguruar pyje elastike ndaj ndryshimeve klimatike.

4.6.2

Shtigjet për masat e ardhshme

Përderisa Strategjia e Ndryshimeve Klimatike dhe strategjitë sektoriale, tashmë e bëjnë të qartë se në cilin drejtim Kosova po punon për të nxitur elasticitetin dhe përshtatjen me ndikimet e ndryshimeve klimatike që tashmë po ndihen në vend, Strategjia e Përshtatjes, e cila aktualisht është në zhvillim e sipër, do të vazhdojë më tej të forcojë këtë qasje duke sugjeruar masa shtesë.

Bazuar në dy fushat e fokusit të identifikuar në këtë KPK, zhvillimi i Strategjisë së Përshtatjes mund të përfitojë nga ndërtimi i masave dhe praktikave më të mira rajonale dhe ndërkombëtare në këto dy fusha.

Për sektorin AFOLU, kjo përfshin, për shembull, promovimin e kultivimit të një game të larmishme kulturash, duke përfshirë varietetet tolerante ndaj nxehtësisë dhe thatësisë, për të përmirësuar elasticitetin ndaj ndryshimeve ekstreme të motit. Përveç kësaj, teknikat efikase të ujitjes, si ujitja me pika, mund të rrisin efikasitetin e përdorimit të burimeve të pakta të ujit, duke parandaluar mungesën e ujit (IAMO 2022). Në këtë drejtim, shfrytëzimi i ujit të shiut dhe burimeve të tjera alternative të ujit, mund të kap dhe ruajë ujin e shiut gjatë periudhave të thata dhe të jetë një nga mënyrat për të luftuar thatësitë dhe mungesën e ujit. Së fundmi, integrimi i pemëve në sistemet bujqësore (agropylltaria) dhe përdorimi i erës mbron të mbjellat nga nxehtësia, erërat e forta dhe zbut erozionin e tokës, duke rritur kështu rezistencën.

Në fushën e popullsisë dhe vendbanimeve, plotësimi i masave ekzistuese të politikave në lidhje me një sistem paralajmërimi të hershëm për ngrohjen ose infrastrukturën urbane të gjelbër me sisteme informacioni, si një linjë telefonike, për të moshuarit për rastet e të nxehtit, SOP për valët e të nxehtit në shkolla ose marrja në konsideratë e opsioneve të infrastrukturës blu-gjelbër, paraqesin rrugë për zhvillimin e mëtejshëm të qasjes ekzistuese të përshtatjes. Kjo e fundit theksohet edhe nga rezultatet preliminare të analizës së lartpërmendur, të bërë për hartimin e hartave të rrezikut nga vërshimet në Kosovë. Rekomandime të tjera që rrjedhin nga ky vlerësim përfshijnë nevojën për të integruar `hartat e rrezikut dhe rrezikshmërisë nga vërshimet` në planifikimin hapësinor dhe për të siguruar zonat përmblytëse, për të reduktuar presionin mbi sistemet ekzistuese të mbrojtjes nga vërshimet.

Së fundmi, zhvillimi i instrumenteve dhe treguesve të fuqishëm për monitorimin e ndikimit të ndryshimeve klimatike në të gjithë vendin, bazuar në mbledhjen e përmirësuar të të dhënave (përfshirë të dhënat e ndara), do të lejojë gjenerimin e provave të ndikimit negativ të rreziqeve klimatike në treguesit ekonomikë, duke forcuar kështu rastin ekonomik për masat e përshtatjes. Një bazë e tillë e të dhënave do të mundësonte gjithashtu komunikim të synuar dhe sistematik, ngritje të vetëdijes dhe ngritje të kapaciteteve për ndikimet e ndryshimeve klimatike dhe nevojat për përshtatje në Kosovë.

5. Mjetet e zbatimit

Për zbatimin me sukses të ambicieve dhe politikave të përshkruara në këtë KPK, dhe për të zhbllokuar potencialin e politikave të përshkruara për reduktimin e ndjeshëm të emetimeve të GS, rritjen e pjesës së burimeve të ripërtëritshme dhe ndërtimin sistematik të elasticitetit ndaj klimës në një mënyrë gjithëpërfshirëse, duhet të sigurohen disa faktorë.

Këto përfshijnë, së pari, aspektet institucionale, duke përfshirë rregullimet e nevojshme legjislative, partneritetet dhe kapacitetin institucional (kapitulli 5.1). Së dyti, qasja në teknologjinë e nevojshme dhe e fundit është çelësi për nxitjen e zhvillimit të ulët të karbonit dhe ndërtimin e elasticitetit (kapitulli 5.2). Së treti, zbatimi i politikave dhe masave të përshkruara në këtë KPK vullnetare, kërkon burime të konsiderueshme financiare dhe rrjedhimisht qasje në burime të reja financimi (kapitulli 5.3). Dhe përfundimisht, monitorimi dhe raportimi sistematik i zbatimit të masave të parashtruara në këtë KPK vullnetare, do të jetë kyç për të siguruar progres të vazhdueshëm brenda afateve të parashikuara kohore (kapitulli 5.4).

5.1 Aspekte institucionale

E përkushtuar ndaj dekarbonizimit dhe pjesëmarrjes aktive në dialogun global për klimën, Kosova së fundmi ka miratuar Ligjin për Ndryshimet Klimatike, i cili, ndër të tjera, përcakton bazën ligjore për zhvillimin e kësaj KPK-je vullnetare. Ligji gjithashtu siguron kornizën institucionale për një sistem kombëtar të raportimit të emetimeve të gazrave serrë, për zhvillimin e inventarit të GS dhe hedh themelet për zhvillimin e një Strategjie Përshtatjeje. Aktualisht është në proces hartimi i akteve nënligjore.

Kosova themeloi Këshillin Kombëtar për Ndryshimet Klimatike në janar 2022. Këshilli ka qenë i përfshirë në inicimin e zhvillimit të KPK-së vullnetare dhe është përgjegjës për monitorimin e zbatimit të KPK-së. Këshilli monitoron të gjitha strategjitë dhe planet e veprimit të Dokumentit për ndryshimet klimatike, në përputhje me angazhimet sipas Axhendës së Gjelbër për Ballkanin Perëndimor dhe rregulloreve dhe standardeve të UNFCCC. Këshilli përbëhet nga një numër ministrash dhe kryesohet nga Ministria e Mjedisit, Planifikimit Hapësinor dhe Infrastrukturës. Neni 6 i Ligjit për Ndryshimet Klimatike përcakton të gjitha përgjegjësitë e Këshillit. Në kuadër të Këshillit tashmë funksionon një Sekretariat. Sekretariati i Këshillit Kombëtar për Ndryshimet Klimatike, i përbërë nga përfaqësues të ministrive të linjës, kryen punë profesionale, administrative dhe këshillimore për Këshillin.

Njohuritë dhe kapacitetet në lidhje me zbutjen dhe përshtatjen e klimës janë të disponueshme brenda administratës publike, sektorit akademik, shoqërisë civile dhe komunitetit të ekspertëve. Megjithatë, rritja dhe veçanërisht shpërndarja e kapaciteteve të nevojshme për zhvillimin dhe zbatimin efikas të politikave të përcaktuara në këtë KPK vullnetare, do të jetë kyç për të parandaluar pengesat në lidhje me kapacitetet njerëzore në institucionet përgjegjëse.

Kjo ka të bëjë gjithashtu me disponueshmërinë e të dhënave, të cilat janë kyçe për monitorimin efektiv të ambicieve të politikave të përcaktuara në këtë KPK, duke filluar nga emetimi I GS deri tek inventarizimi i pyjeve. Përderisa Kosova tashmë po mbledh të dhëna për klimën dhe mjedisin në kontekstin e inventareve të tilla dhe gjithashtu të dhënat i raporton tek Agjencia Evropiane e Mjedisit, që të dyja këto janë të aksesueshme nga publiku, ndërsa mbeten problemet me mbulimin dhe rregullsinë e të dhënave të raportuara. Prandaj, do të jetë thelbësore që institucioneve dhe personelit t'u mundësohet që t'i vënë në dispozicion këto të dhëna në baza të rregullta.

5.2 Transferet teknologjike

Kërkimi dhe inovacioni, si dhe transferimet e teknologjisë janë çelësi për identifikimin dhe realizimin e masave më efektive të politikave, që kanë të bëjnë si me zbutjen, ashtu edhe me përshtatjen, duke shfrytëzuar mundësitë më të përditësuara.

Në kuadër të zbutjes, kjo, ndër të tjera, ka të bëjë me integrimin e burimeve të ripërtëritshme të energjisë në sistemin elektroenergjetik, gjë që do të kërkojë modernizimin dhe përmirësimin e rrjetit të energjisë elektrike, si dhe instalimin e kapaciteteve të reja gjeneruese të energjisë. Për më tepër, zbatimi i masave për efikasitetin e energjisë kërkon përdorimin e materialeve dhe teknologjive më të përditësuara. Në sektorin joenergjetik, sektori i mbeturinave, është një shembull i rëndësishëm për rolin kyç të teknologjisë, duke lejuar menaxhimin e duhur të mbeturinave, si një rrugë e rëndësishme për reduktimin e emetimeve në këtë sektor.

Në kontekstin e përshtatjes dhe rreziqeve klimatike, teknologjia është çelësi për përmirësimin e efikasitetit të përdorimit të burimeve, për shembull, duke futur teknologji të reja në sektorin e ujit (p.sh. ujitja me pika) dhe blegtoria. Përshtatja e mjedisit të ndërtuar duke siguruar infrastrukturë rezidenciale dhe prodhuese të qëndrueshme ndaj klimës, si dhe objektet shëndetësore (dhe të tjera sociale), do të kërkojnë gjithashtu qasje në teknologji të reja.

Për t'i hapur rrugën kërkimit dhe inovacionit në këtë drejtim, Programi Kombëtar i Shkencës i Kosovës 2023-28, përcakton burimet natyrore, energjinë, mjedisin dhe ndryshimet klimatike si fusha prioritare. Për këtë qëllim, janë parashikuar aktivitete kërkimore në fushat e mëposhtme:

- » Përdorimi efikas i burimeve natyrore;
- » Dekarbonizimi;
- » Monitorim i vazhdueshëm i mjedisit;
- » Materiale të reja për sistemet e avancuara të energjisë, robotikës dhe sensorëve;
- » Qëndrueshmëria mjedisore e sistemeve industriale dhe të transportit.

Në këtë aspekt, Kosova gjithashtu mund të mbështetet në popullsinë e saj të re dhe me njohuri teknologjike, si dhe në ekosistemin e inovacionit për të zhvilluar më tej zgjidhjet digjitale në fushat e zbutjes dhe përshtatjes.

Përveç zhvillimit të zgjidhjeve të veta inovative, Kosova po mirëpret gjithashtu në mënyrë aktive transferimin e teknologjisë dhe bashkëpunimin me vendet e tjera, veçanërisht kur bëhet fjalë për inovacionin në sektorin e energjisë. Kjo do të jetë çelësi për gjetjen e rrugëve për të dalë nga prodhimi i energjisë elektrike me bazë qymyri dhe për të arritur neutralitetin e karbonit deri në vitin 2050, duke siguruar në të njëjtën kohë sigurinë e furnizimit me energji elektrike.

5.3 Nevojat financiare

Kosova po demonstroi përkushtim të konsiderueshëm për të kontribuar në përpjekjet rajonale dhe globale në luftimin e ndryshimeve klimatike, promovimin e sistemeve të qëndrueshme të energjisë dhe nxitjen e përshtatjes klimatike në të gjithë sektorët. Këto përpjekje kulmojnë me zhvillimin e kësaj KPK vullnetare, duke detajuar ambicet e Kosovës dhe masat specifike që vendi po planifikon të zbatojë në këtë drejtim.

Megjithatë, kur bëhet fjalë për zbatimin e këtyre planeve, qasja e kufizuar në financimin e klimës, përbën një sfidë kryesore për Kosovën, ndryshe nga situata me të cilën përballen vendet e tjera të rajonit. Duke pasur parasysh statusin e Kosovës në OKB dhe mosanëtarësimin e saj në UNFCCC, Kosova nuk ka qasje në mundësitë e financimit të lidhura me UNFCCC, për financimin e masave që kanë të bëjnë me ndryshimet klimatike. Kjo përfshin fondet e mëposhtme:

- » Fondi Global i Mjedisit (GEF);
- » Fondi i Gjelbër i Klimës;
- » Fondi Special për Ndryshimet Klimatike;
- » Fondi i përshtatjes.

Përderisa nuk është në gjendje të mbështetet në këto burime kyçe të financimit të klimës, Kosova po kërkon në mënyrë aktive mënyra alternative për të realizuar ambicet e përshkruara në KPK. Masat e përfshira në skenarin "Biznesi si zakonisht" (BAU) janë të gjitha tashmë të mbështetura me financim, me një pjesë të konsiderueshme të këtyre burimeve që angazhohen nga buxheti publik. Për shembull, programi i zbatimit të Strategjisë së Ndryshimeve Klimatike për vitin 2019-2021, ka ndarë 2.9 milionë euro për politikën klimatike.

Përveç ndarjes së fondeve publike, Kosova në mënyrë aktive po kërkon mbështetje financiare nga bashkësia ndërkombëtare, për të realizuar ambicet e saj klimatike. Shumë nga projektet kryesore të zbatimit sektoriale të paraqitura më sipër, janë tashmë të mbështetura nga donatorët (shih seksionin 2.4 si dhe seksionet 3.5.3. dhe 3.6.3.), duke përfshirë për shembull ruajtjen e planifikuar të baterive dhe ngrohjen qendrore diellore, si projekte kyçe për dekarbonizimin të sektorit të energjisë.

Përkundër këtyre përpjekjeve, një pjesë e madhe e financimit të klimës që nevojitet për realizimin e potencialit zbutës dhe adaptues të Kosovës, ende nuk është përmbushur. Nga rreth 4.9 miliardë euro që kërkohen për masat zbutëse për të realizuar potencialin e reduktimit të GS-ve të skenarit të KPK-së (deri në 42%⁸⁷ deri në vitin 2030 krahasuar me

⁸⁷ Masat e përshkruara në këtë dokument janë pjesë e një Kontributi të Përcaktuar Kombëtar (NDC) vullnetar dhe janë të kushtëzuara. Përveç atyre që janë miratuar në nivel të qeverisë apo parlamentit përmes strategjive sektoriale, këto masa nuk janë përkushtime për të cilat Kosova merr obligime ligjore dhe nuk janë buxhetuar nga niveli qendror. Prandaj, objektivi për reduktimin e emetimeve me 42% në NDC është i varur nga qasja e Kosovës në fondet multilaterale për klimë. Nëse nuk kemi përfshirje të Kosovës në fondet multilaterale për klimën dhe mekanizma tjerë ndërkombëtar, atëherë nuk synojmë të ulim emetimet përtej nivelit të përcaktuar në strategji

2016)⁸⁸, afërsisht 2.9 miliardë euro aktualisht nuk mbështeten nga angazhimet financiare nga buxheti publik ose burime të tjera. Për përshtatje, llogariten nevoja financiare shtesë të paplotësuara prej 2.8 miliardë euro⁸⁹.

Tabela 14: Nevojat financiare për arritjen e potencialit zbutës të Kosovës

Nevojat financiare për politikat zbutëse për të realizuar potencialin e reduktimit të KPK-së	EUR 4.9 bn
Prej të cilave të PM buluara	EUR 2.9 bn

Për të përmbushur këto nevoja financiare dhe për të realizuar potencialin e saj, për të kontribuar në luftën globale kundër ndryshimeve klimatike, Kosova është duke kërkuar në mënyrë aktive financime alternative dhe mundësi mbështetëse, ndër të tjera duke përshkruar masa konkrete potenciale, që mund të zbatohen me mbështetje shtesë në këtë KPK vullnetare.

Një pjesë e këtyre përpjekjeve përfshijnë pjesëmarrjen aktive në konferencat ndërkombëtare të klimës si COP për të prezantuar ambicidet dhe situatën specifike të Kosovës para partnerëve të rinj potencialë. Përveç nivelit politik, bashkëfinancimi i projekteve me sektorin privat, mund të përfshijë rrugë interesante për të gjeneruar burimet e nevojshme për realizimin e ambicieve të Kosovës, të përshkruara në këtë KPK vullnetare.

5.4 Monitorimi dhe raportimi

Me qëllim të monitorimit të progresit të zbatimit të politikës dhe masave të përcaktuara në këtë KPK, do të themelohet një grup zyrtar punues nga Ministria e Mjedisit, Infrastrukturës dhe Planifikimit Hapësinor. Ky monitorim i progresit do të shërbejë për të siguruar që ambicidet e përshkruara për zbutjen dhe përshtatjen klimatike janë arritur, të kushtëzuara nga mjetet financiare në dispozicion. Kjo tregon përkushtimin e Kosovës ndaj këtyre ambicieve të politikave klimatike, veçanërisht duke pasur parasysh faktin se vendi nuk ka asnjë obligim zyrtar për të zhvilluar një KPK dhe për t'u angazhuar në aktivitete të rregullta raportuese dhe monitoruese.

sektoriale dhe rrjedhimisht në Planin për Energji dhe Klimë (PKEK). Në kuadër të PKEK-së, dokument i cili duhet draftohet sepse Kosova ka obligim ligjor ndaj Traktatit të Energjisë, Kosova synon të ulë emetimet vjetore të gazrave serrë (GHG) me 16.3% krahasuar me nivelet e vitit 2016, duke mbajtur emetimet në 8.95 Mt CO₂-eq.

⁸⁸ Shih kapitujt 3.5.3. dhe 3.6.3.

⁸⁹ Banka Botërore, Raporti i Klimës dhe Zhvillimit në Vend, 2024.

Siç përshkruhet në nenin 18 të Ligjit për Ndryshimet Klimatike, KPK gjithashtu do t'i nënshtrohet rishikimeve dhe përditësimeve të rregullta, të parashikuara çdo pesë vjet. Këto rishikime do të shërbejnë gjithashtu për të përshtatur ambiciet e kushtëzuara të zbatimit dhe përshtatjes të përshkruara në këtë KPK me kushtet aktuale të Kosovës, veçanërisht në aspektin e qasjes në mjetet financiare për zbatim. Në këtë mënyrë, sigurohet që ambiciet dhe masat konkrete të KPK-së të jenë të përditësuara dhe të pasqyrojnë gjendjen aktuale në vend. Përveç kësaj, rishikimi i rregullt do të sigurojë përputhjen e KPK-së me përditësimet në dokumentet kyçe strategjike dhe legislative, duke përfshirë edhe PKEK-un.

6. Perspektiva

Kjo KPK vullnetare është hapi i parë drejt përcaktimit të kontributeve kombëtare të Kosovës, në agjendën globale të ndryshimeve klimatike. Si i tillë, ai ofron një PM je të ambicieve dhe planeve të politikave të Kosovës për zbutjen dhe përshtatjen, të cilat do t'i nënshtrohen përsosjes së mëtejshme, bazuar në p.sh. zhvillimin e Strategjisë së Përshtatjes ose Strategjisë së Zhvillimit të Emetimeve të Ulëta.

Megjithatë, kjo KPK vullnetare, tashmë ofron një pasqyrë të qartë të rrugës së shënuar nga dokumentet strategjike dhe legjislative të Kosovës në hapësirën klimatike: Siç tregojnë rezultatet e modelimit të paraqitura në këtë KPK, reduktime të emetimeve deri në 42%⁹⁰ deri në vitin 2030, krahasuar me nivelet e vitit 2016, janë të mundshme në bazë të politikave dhe masave zbutëse ekzistuese dhe masave shtesë, nëse Kosova fiton qasje në financimin e klimës. Për përshtatjen, janë ndërmarrë hapa të rëndësishëm duke ankoruar masat e përshtatjes si në strategjitë sektoriale për sektorin e bujqësisë dhe pylltarisë, ashtu edhe në strategjinë e ndryshimeve klimatike, duke pranuar kërcënimin që rreziqet klimatike tashmë paraqesin për popullsinë dhe ekonominë e Kosovës, si dhe nevojën përkatëse për të nxitur elasticitetin.

Megjithatë, zbatimi me sukses i politikave dhe masave që do të lejonin arritjen e këtyre ambicjeve varet nga disa faktorë: më kritike qasja në financimin e klimës. Duke pasur parasysh situatën specifike të Kosovës, kur bëhet fjalë për qasjen në shumë nga fondet më të rëndësishme ndërkombëtare të financimit për klimën, identifikimi i burimeve të reja të financimit për klimën, që mund të mbulojnë nevojat për investime të kërkuara për agjendën ambicioze të politikës klimatike të Kosovës, do të jetë një hap tjetër kyç.

Për këtë, kjo KPK vullnetare do të ndihmojë në bërjen më transparente të ambicieve dhe planeve konkrete të Kosovës. Siç bëhet e qartë, ambiciet e Kosovës janë të harmonizuara jo vetëm me legjislacionin dhe strategjitë kombëtare, por edhe me ambiciet rajonale, siç janë formuluar për shembull në Axhendën e Gjellbër për Ballkanin Perëndimor dhe rrjedhimisht në Marrëveshjen e Gjellbër të BE-së. Duke shkuar përtej kësaj, kjo KPK shfaq ambiciet e Kosovës për t'u lidhur me përpjekjet globale në luftën kundër ndryshimeve klimatike, duke paraqitur ambicie të larta për reduktimin e emetimeve, pavarësisht se aktualisht nuk është pjesë e kontabilitetit global të emetimeve. Gjithashtu, sa i përket përshtatjes ndaj ndryshimeve klimatike, bëhet e evidente se Kosova tashmë është e prekur

⁹⁰ Masat e përshkuara në këtë dokument janë pjesë e një Kontributi të Përcaktuar Kombëtar (NDC) vullnetar dhe janë të kushtëzuara. Përveç atyre që janë miratuar në nivel të qeverisë apo parlamentit përmes strategjive sektoriale, këto masa nuk janë përkushtime për të cilat Kosova merr obligime ligjore dhe nuk janë buxhetuar nga niveli qendror. Prandaj, objektivi për reduktimin e emetimeve me 42% në NDC është i varur nga qasja e Kosovës në fondet multilaterale për klimën. Nëse nuk kemi përfshirje të Kosovës në fondet multilaterale për klimën dhe mekanizma tjerë ndërkombëtar, atëherë nuk synojmë të ulim emetimet përtej nivelit të përcaktuar në strategji sektoriale dhe rrjedhimisht në Planin për Energji dhe Klimë (PKEK). Në kuadër të PKEK-së, dokument i cili duhet draftohet sepse Kosova ka obligim ligjor ndaj Traktatit të Energjisë, Kosova synon të ulë emetimet vjetore të gazrave serrë (GHG) me 16.3% krahasuar me nivelet e vitit 2016, duke mbajtur emetimet në 8.95 Mt CO₂-eq.

konkretisht nga një gamë e gjerë ndikimesh të ndryshimeve klimatike dhe kështu ballafaqohet me nevojën urgjente për marrjen e masave të synuara përshtatëse për ndërtimin e elasticitetit. Për të çuar më tej ambiciet e paraqitura në këtë KPK dhe për të marrë pjesë në agjendën globale të klimës, partneritetet dhe bashkëpunimi i ri do të jenë kyç.

7. Shtojca I: Pasqyra e masave zbutëse

Nr.	Sektori	Masa e Politikës	Përshkrimi	Periodha e supozuar e zbatimit	Skenari (BAU/KPK)	Efektet sasiore	Shuma e investimit (EUR)	Burimi i financave	Kërkohej financim shtesë për KPK-në (po/jo)	Prioriteti
PM - Politikat dhe Masat 1	Furnizimi me energji	Shkarkimi i një njësie të thëngjillit, TC Kosova A	Mbyllja e përhershme e njëres prej njërive të Kosovës A, me kapacitet të instaluar neto prej 116 MW, pasi të ketë përfunduar rinovimi i njësisë tjetër të linjtit në TC Kosova A, me objektivat dekarbonizimin dhe promovimin e energjisë së ripërtëritshme.	2027-2031 (Shih PM 41)	BAU (Biznese si zakonisht)	Mbyllja e përhershme e kapacitetit të linjtit 116 MW	j/a (jo e aplikueshme)	j/a	Po	I lartë
PM 2	Mbeturinat	Menaxhimi i kontrolluar i mbeturinave të ngurta	Rritja e përqindjes së mbeturinave të ngurta komunale (MNK) të grumbulluara dhe menaxhuara në objektet e kontrolluara, nëpërmjet krijimit të një rrjeti të objekteve të integruara të menaxhimit të mbeturinave.	2024-2030	BAU, e zgjeruar në KPK	100% e MMN menaxhohet në objekte të kontrolluara deri në vitin 2030, me 9% (BAU) / 31% (KPK) të ricikluar/kompostuar	69 mn (BAU) 320.7 mn (KPK)	Buxheti i Kosovës dhe Donatorët	Po (251.7 mn)	I lartë
PM 3	AFOLU (Bujqesi, Pylltari dhe Perdorim tjetër I Tokes)	Përmirësimi i burimeve pyjore	Përmirësimi i pyjeve të Kosovës me plane menaxhuese dhe zbatim i masave për silvikulturën. Menaxhimi i përmirësuar i pyjeve do të përkthehet në një rritje të kapacitetit të pyjeve për të sekuestruar dioksidin e karbonit.	2024-2030	BAU, e zgjeruar në KPK	Rritja e sipërfaqes pyjore me 3% në 2030 (KPK). Rritja e biomasës deri në vitin 2030: 3,22 m ³ /ha (BAU) në 3,54 m ³ /ha (KPK)	1.39 mn (BAU) 5.07 mn (KPK)	Buxheti i Kosovës dhe Donatorët	Po (3.68 mn)	I lartë
PM 4	AFOLU (BPPT)	Mbrojtja e burimeve pyjore	Mbrojtja e pyjeve nga shfaqja në rritje e zjarreve pyjore, nëpërmjet masave për zvogëlimin e sipërfaqes së prekur nga zjarret në pyje.	2024-2030	KPK	Reduktimi i sipërfaqes së prekur nga zjarret në pyje nga 2653 ha (bazë) në 1000 ha.	9.3 mn	Buxheti i Kosovës dhe Donatorët	Po (9.3 mn)h	I lartë
PM 5	AFOLU (BPPT)	Shfrytëzimi i qëndrueshëm dhe i shumë qëllimshëm i burimeve pyjore	Thjeshtimi i procedurave teknike dhe administrative për shfrytëzimin e pyjeve; Rregullimi i dhënies së lejeve afatgjatë të prerjeve; Përcaktimi i kriterëve dhe treguesve	2024-2030	BAU	j/a	1.5 mn	Buxheti i Kosovës dhe Donatorët	Jo	I lartë

Nr.	Sektori	Masa e Politikës	Përshkrimi	Periodha e supozuar e zbatimit	Skenari (BAU/KPK)	Efektet sasiore	Shuma e investimit (EUR)	Burimi i financave	Kërkohej financim shtesë për KPK-në (po/jo)	Prioriteti
			kombëtarë të menaxhimit të qëndrueshëm të pyjeve; Ngritja e kapaciteteve të grumbulluesve dhe operatorëve të PPJD (Prodhimi pyjor jodrunor); Përcaktimi i zonave të mundshme për ekoturizëm dhe dixhitalizimi dhe shënjimi i shtigjeve të ekoturizmit.							
PM 6	AFOLU (BPPT)	Menaxhimi i qëndrueshëm i burimeve natyrore (tokë, pyje dhe ujë) in agriculture	Menaxhimi i qëndrueshëm i burimeve natyrore duke futur praktika të mira bujqësore dhe mjedisore për të reduktuar emetimet e GS nga bujqësia.	2024-2030	KPK	Reduktimi i zjarreve me 50% deri në vitin 2030 Rritja e përdorimit të plehrave minerale nga 43,66 kg N/ha në 150 kg N/ha deri në vitin 2030. 20% më pak mbeturina bujqësore deri në vitin 2030 10% më pak bagëti deri në vitin 2030 25% më pak CH4 deri në vitin 2030	Deri në vitin 2030: 25 mn për rritjen e përdorimit të plehrave minerale 4.51 mn për reduktimin e mbetjeve të bimëve/reduktimin e zjarreve të kulturave 6.6 mn për reduktimin e CH4	Fermerët, Buxheti i Kosovës: Përkrahje për Hua dhe shërbime të ekstensionit bujqësor.	Po (36.11 mn)	I ulët
PM 7	AFOLU (BPPT)	Menaxhimi i përmirësuar i plehut organik (metodat për ruajtjen, përgatitjen dhe aplikimin)	Këshilloni fermerët dhe blini teknologjinë e duhur (p.sh. magazinimi i plehut organik miqësor ndaj klimës) për të ulur emetimet e GS nga bujqësia.	2024-2030	KPK	20% në pjesën e sipërme të lartë të pjesëve të përhapjes ditore MMN dhe 20% të pjesëve të larta të lagunave anaerobe	2.6 mn p.a.	Fermerët, Buxheti i Kosovës: Grantet për investime në asetet fizike të ekonomive bujqësore. Prioriteti i granteve për fermerët me investime në depo plehërore për menaxhimin e plehut organik.	Po (2.6 mn p.a.)	Mesatare

Nr.	Sektori	Masa e Politikës	Përshkrimi	Periudha e supozuar e zbatimit	Skenari (BAU/KPK)	Efektet sasiore	Shuma e investimit (EUR)	Burimi i financave	Kërkohej financim shtesë për KPK-në (po/jo)	Prioriteti
PM 8	AFOLU (BPPT)	Skemat agromjedisore për mbrojtjen e biodiversitetit	Kjo masë fokusohet në veprime si menaxhimi i gjerë i kullotave për tokat me biodiversitet të lartë në zonat me vlera të vërtetuara të biodiversitetit, si zonat e mbrojtura, si dhe përgatitjen e udhëzimeve për fermerët dhe përdoruesit e kullotave, për përdorimin dhe menaxhimin e kullotave me vlerë të shtuar.	2024-2030	BAU	j/a	4.45 mn	Vjetor /pjesë e buxhetit për Masën 1 (Grante për investime në asete fizike të ekonomive bujqësore). Burimi: Buxheti KP: 40700-SB.	Jo	I lartë
PM 9	AFOLU (BPPT)	Promovimi i bujqësisë organike	Kjo masë parashikon futjen e subvencioneve/kompensimit për fermerët që ndjekin rregullat e bujqësisë organike për të përmirësuar kërkesat e shoqërisë për ushqim dhe shëndet, duke përfshirë ushqimin e sigurt, ushqyes dhe të qëndrueshëm, reduktimin e mbeturinave ushqimore dhe mirëqenien e kafshëve.	2024-2030	BAU	j/a	1.5 mn	Buxheti i Ministrisë së Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural	Jo	I lartë
PM 10	Furnizimi me energji	Promovimi i energjisë së ripërtëritshme në sektorin e energjisë elektrike	Kjo masë do të kontribuojë në rritjen e prodhimit nga burimet vendase të energjisë dhe peshën e BRE-ve duke ulur emetimet e GS-ve, ndotjen lokale dhe konsumin primar të energjisë.	2024-2027 (BAU) 2024-2031 (KPK)	BAU, e zgjeruar në KPK	BAU: 1030 MW kapacitet total i instaluar i BRE në 2031 KPK : 1700 MW kapacitet total i instaluar i BRE në 2031.	BAU deri në 2027: 551 min. (përfshirë konsumatorët) 571 min. (përfshirë konsumatorët, PM 16) KPK deri në vitin 2030: 1007 mn (përfshirë konsumatorët) 1181 mn (përfshirë konsumatorët, PM 16)	Investitorët privatë, Buxheti i Kosovës (duke ofruar tarifë nxitëse/premium pritës), KEK, donatorë	Po (456 mn pa prosumatorët, 610 mn përfshirë konsumatorët, PM 16)	I lartë
PM 11	Furnizimi me energji	Vendosja e projektit PV 100 MW në objektet e KEK-ut	Projekti përfshin ndërtimin e një termocentrali diellor fotovoltaiik me një kapacitet të instaluar deri në 100 MW, në një zonë të shfrytëzuar më parë si deponi e hirit për termocentralin Kosova A. Projekti përfshin një studim fizibiliteti për një shtrirje të mundshme të projektit në vazhdim përtej 100 MW.	2024-2027	BAU	Prodhimi i energjisë elektrike 152 GWh p.a.; 138.544 tCO2 reduktimi i emetimeve p.a.	104 mn (të përfshira në PM 10)	10 milionë kontribut të KEK-ut; 29 mln hua KfW; 32 milionë grant i WBIF GA; 33 milionë hua nga BEI	Jo	I lartë

Nr.	Sektori	Masa e Politikës	Përshkrimi	Periodha e supozuar e zbatimit	Skenari (BAU/KPK)	Efektet sasiore	Shuma e investimit (EUR)	Burimi i financave	Kërkohej financim shtesë për KPK-në (po/jo)	Prioriteti
PM 12	Furnizimi me energji	Studimi për Impiantin Fotovoltaik Solar 200 MW në objektet e KEK-ut	Qëllimi i kësaj mase është kryerja e një studimi që vlerëson fizibilitetin e integritetit të një kapaciteti shtesë prej 200 MW të gjenerimit të PV diellore në objektet e KEK-ut, bazuar në një vlerësim të potencialit për shfrytëzimin e zonave të KEK-ut për prodhimin e energjisë elektrike dhe qëllime të tjera industriale të financuara nga Banka Botërore. Gjetjet e studimit do të ndihmojnë në drejtimin e procesit të vendimmarrjes për hapat e ardhshëm në planin e zhvillimit dhe zbatimit të projektit.	2024-2027	KPK	Studimi i fizibilitetit është zhvilluar	0.5 mn	Donatorët	Po (0.5 mn)	Mesatare

Nr.	Sektori	Masa e Politikës	Përshkrimi	Periodha e supozuar e zbatimit	Skenari (BAU/KPK)	Efektet sasiore	Shuma e investimit (EUR)	Burimi i financave	Kërkohej financim shtesë për KPK-në (po/jo)	Prioriteti
PM 13	Furnizimi me energji	Marrëveshjet e blerjes së energjisë elektrike	Skema e tarifave nxitëse do të zëvendësohet me një skemë `premium feed-in` për projektet e reja të cilat do të jepen me ankande konkurruese (shih PM 14). Rregullatori do të miratojë Marrëveshjet për Blerjen e Energjisë Energjitike pas konsultimit me palët e treta. ZRRE-ja mund të udhëzojë Operatorin e Tregut në çdo moment para nënshkrimit të Marrëveshjeve për Blerjen e Energjisë Energjitike, në mënyrë që të mund të bëjë ndryshimet në draft-modelet sipas nevojës.	2024-2027	BAU	E përfshirë në PM 10	të përfshira në PM 10	j/a	të përfshira në PM 10	I lartë
PM 14	Furnizimi me energji	Ankande konkurruese për premiumet e furnizimit	Në kuadrin e një skeme Premium Feed-in (FIP), energjia elektrike e prodhuar nga BRE shitet në tregun spot të energjisë elektrike dhe prodhuesit e BRE-ve marrin një premium mbi çmimin e tregut të prodhimit të tyre të energjisë elektrike. FIP mund të jetë ose fiks ose rrëshqitës. FIP-i rrëshqitës llogaritet vazhdimisht, duke marrë parasysh diferencën midis çmimeve të tregut dhe një çmimi referencë të paracaktuar (çmimi maksimal i	2024-2027 (deri në vitin 2031 për skenarin e KPK-së)	BAU, e zgjeruar në KPK	Të paktën 100 MW kapacitet të ri PV diellor deri në vitin 2026. Rreth 150 MW kapacitete të reja të erës deri në vitin 2030.	të përfshira në PM 10	Ankandi diellor: investim privat Ankandi i erës: investime private; deri në 80 milionë bashkëinvestim kapital nga Qeveria e Kosovës.	të përfshira në PM 10	I lartë

Nr.	Sektori	Masa e Politikës	Përshkrimi	Periodha e supozuar e zbatimit	Skenari (BAU/KPK)	Efektet sasiore	Shuma e investimit (EUR)	Burimi i financave	Kërkohej financim shtesë për KPK-në (po/jo)	Prioriteti
			goditjes). Së fundi, FIP mund të diferencohet sipas teknologjive, madhësive dhe vendndodhjeve të ndryshme të BRE.							
PM 15	Furnizimi me energji	Certifikatat e Origjinës për BRE.	Strategjia e Energjisë njihet nevojën për krijimin e një sistemi për certifikimin e energjisë së ripërtëritshme (në nivel kombëtar dhe rajonal) që do të sigurojë një lëshim, transferim dhe anulim elektronik të Garancive të Origjinës. Prandaj, Rregullat e ZRRE-së do të përditësohen për të krijuar një mekanizëm elektronik për lëshimin e Certifikatave të Origjinës.	2025-2026	BAU	j/a	0.5 mn	Fondet e BE-së	Jo	Mesatare

Nr.	Sektori	Masa e Politikës	Përshkrimi	Periodha e supozuar e zbatimit	Skenari (BAU/KPK)	Efektet sasiore	Shuma e investimit (EUR)	Burimi i financave	Kërkohej financim shtesë për KPK-në (po/jo)	Prioriteti
PM 16	Furnizimi me energji	Skema e vetëkonsumimit	Sekretariati i Komunitetit të Energjisë ka publikuar udhëzime për një zbatim më të qëndrueshëm të skemave mbështetëse të BRE. ZRRE-ja ka miratuar Rregulloren për Shfrytëzuesit e Burimeve të Ripërtëritshme, e cila mbështet konsumatorët të cilët dëshirojnë të prodhojnë energji elektrike në objektet e tyre bazuar në teknologjinë e ripërtëritshme për përdorimin e tyre. Bazuar në rregulloren në fuqi, të gjithë konsumatorët kanë të drejtë të ndërtojnë kapacitet prodhues në bazë të kapacitetit të ulët të caktuar nga OSSH.	2024-2027 (deri në vitin 2031 për skenarin e KPK-së)	BAU, e zgjeruar në KPK	BAU: 20 MW by 2030. KPK : 175 MW by 2030.	20 mn (BAU) 174 mn (KPK) gjithashtu shih PM 10	Pakoja e Mbështetjes së Energjisë (fondet mbështetëse të BE-së), Buxheti i Kosovës dhe investitorët privatë	Po (154 mn) gjithashtu shih PM 10	I lartë
PM 17	Furnizimi me energji	Komunitetet e energjisë së ripërtëritshme	Komunitetet e energjisë së ripërtëritshme janë iniciativa që promovojnë prodhimin dhe konsumin e qëndrueshëm të energjisë në vend. Këto komunitete shfrytëzojnë fuqinë e burimeve të ripërtëritshme, të tilla si dielli, era ose të tjera për të përbushur nevojat e tyre për energji. Në mënyrë tipike, Komuniteti i rinovueshëm inkurajon pjesëmarrjen gjithëpërfshirëse të komunitetit, duke	2024-2025	BAU	Ligji për Energjinë Elektrike, Ligji për Promovimin e Përdorimit të Burimeve të Ripërtëritshme të Energjisë dhe të gjitha aktet nënligjore	j/a	j/a	j/a	Mesatare

			ndihmuar banorët të investojnë kolektivisht dhe të përfitojnë nga projektet e energjisë së ripërtëritshme.			përkatëse të miratuara				
PM 18	Furnizimi me energji	Ngrohje qendrore diellore	The project to use solar collectors for thermal energy production combined with seasonal heat storage (Solar4Kosovo II) has been initiated in the context of efforts to address the district heating system expansion and environmental issues of DH Termokos – Pristina. This project maps Kosovo as the first country in the region to use this kind of technology in district heating systems and will enable the connection of 38,000 new consumers. An increase of capacities from 50 MW to 70 MW is proposed for the KPK scenario.	2024-2028	BAU, e zgjeruar në KPK	BAU: 50 MWth / KPK : 70 MWth kapacitet të instaluar, rreth. Prodhimi vjetor 200 GWhth (BAU) / 280 GWhth (KPK)	60 mn (BAU) 84 mn (KPK)	Termokos Prishtina, Donatorët	Po (24 mn)	I lartë

Nr.	Sektori	Masa e Politikës	Përshkrimi	Periudha e supozuar e zbatimit	Skenari (BAU/KPK)	Efektet sasore	Shuma e investimit (EUR)	Burimi i financave	Kërkoheft financim shtesë për KPK-në (po/jo)	Prioriteti
PM 19	Banim	Renovimi i objekteve të banimit	Masa konsideron rinovimin e ndërtesave ekzistuese të banimit, të iniciuara nga pronarët dhe/ose të mbështetura nga bankat dhe fondet komerciale, përfshirë Fondin e Kosovës për Eficiencë të Energjisë (FKEE). Riparimi i ndërtesave përfshin izolimin e mureve të jashtme, bodrumeve, papafingove, termoizolimin e çatisë, ndërrimin e dritareve dhe dyerve të jashtme etj. Masa do të sigurojë lëshimin e certifikatave për performancën energjetike të ndërtesave si parakusht për vënien në punë të rikonstrukcioneve.	2024-2030	BAU, e zgjeruar në KPK	ursime shtesë vjetore të energjisë përfundimtare: 3.25 ktoe p.a. (BAU) 4.26 ktoe p.a. (KPK)	12.49 mn p.a. (BAU) 48,65 mn p.a. (KPK) Përfshin investime publike dhe private	Investimet private, Buxheti i Kosovës dhe Donatorët nëpërmjet FKEE	Po (36.16 mn p.a.)	I lartë
PM 20	Shërbimi	Renovimi i objekteve tregtare	Masa konsideron rinovimin e ndërtesave ekzistuese tregtare, të iniciuara nga pronarët dhe/ose të mbështetura nga bankat dhe fondet komerciale, duke përfshirë FKEE. Riparimi i ndërtesave përfshin izolimin e mureve të jashtëm, bodrumeve, papafingo, termoizolimin e çatisë, ndërrimin e dritareve dhe dyerve të jashtme, etj. Masa do të sigurojë lëshimin e	2024-2030	BAU, e zgjeruar në KPK	Kursime shtesë vjetore të energjisë përfundimtare: 0.52 ktoe p.a. (BAU) 2.5 ktoe p.a. (KPK)	7.15 mn p.a. (BAU) 78.97 mn p.a. (KPK) Përfshin investime publike dhe private	Investimet private, Buxheti i Kosovës dhe Donatorët nëpërmjet FKEE	Po (71.82 mn p.a.)	I lartë

			certifikatave për performancën energjetike të ndërtesave, si parakusht për vënien e rikonstruksioneve në operacion.							
PM 21	Banim	Instalimi i kolektorëve termikë diellorë në seksionin e banimit	Qëllimi i masës është ulja e kostove të energjisë dhe përmirësimi i efikasitetit të sistemit për përgatitjen e ujit të ngrohtë përmes zëvendësimit të ngrohësve elektrikë me kolektorë termikë diellorë. Kostoja më e ulët e investimit për instalimin e kolektorëve termikë diellorë mund të zvogëlojë faturat e konsumatorëve për ujë të ngrohtë. Këto sisteme ofrojnë gjithashtu kursime të energjisë dhe mund të plotësojnë të paktën 50% të kërkesës në vit, në varësi të nevojave për ujë të ngrohtë. Për më tepër, kolektorët termikë diellorë mund të kombinohen me energji elektrike dhe sistemet e ngrohjes qendrore.	2024-2030	KPK	Kursime shtesë vjetore të energjisë përfundimtare: 0.32 ktoe p.a.	3.74 mn p.a.	Investimet private, Buxheti i Kosovës dhe Donatorët nëpërmjet FKEE dhe mekanizmave të tjerë	Po (3.74 mn p.a.)	Mesatare
Nr.	Sektori	Masa e Politikës	Përshkrimi	Periudha e supozuar e zbatimit	Skenari (BAU/KPK)	Efektet sasiore	Shuma e investimit (EUR)	Burimi i financave	Kërkohej financim shtesë për KPK-në (po/jo)	Prioriteti
PM 22	Banim	Ndërtesat me energji pothuajse zero	Ligji për LPEN (Ligji i ri për Performancën Energjetike të Ndërtesave), kërkon që të gjitha ndërtesat e reja të arrijnë standarde pothuajse zero të konsumit të energjisë deri më 31 dhjetor 2030 dhe që ndërtesat në pronësi të qeverisë t'i plotësojnë këto standarde deri më 31 dhjetor 2028. Plani NZEB (Ndërtesa me energji neto ose pothuajse zero) do të përcaktojë NZEB-të, të vendosë objektiva bazuar në kategoritë e ndërtesave, duke përfshirë tregues të veçantë të përdorimit të energjisë, dhe do të përshkruajë politikat dhe masat për arritjen e këtyre qëllimeve, siç janë kërkesat për energji të ripërtëritshme. Ky plan do të përditësohet çdo tre vjet dhe do t'i dorëzohet Sekretariatit të Komunitetit të Energjisë për të mbështetur praktikat e qëndrueshme të ndërtimit në Kosovë.	2024-2030	KPK	Kursime shtesë vjetore të energjisë përfundimtare: 1.2 ktoe kursime përfundimtare të energjisë p.a.	j/a	Investimet private, Buxheti i Kosovës dhe Donatorët nëpërmjet FKEE	Po	I lartë
PM 23	Banim / Shërbim	Energy certification of buildings	Certifikimi i performancës energjetike të ndërtesave do të jetë i detyrueshëm për ndërtesat që shiten ose jepen me qira dhe kur	2024-2030	BAU, e zgjeruar në KPK	Kursime shtesë të energjisë përfundimtare	0.26 mn (BAU në 2025) 0.26 mn p.a. (KPK pas 2025)	j/a	Po	Mesatare

			një ndërtesë ndërtohet, rinovohet ose rikonstruktohet. Rregullorja synon të përcaktojë procedurat për Çertifikimin e Performancës Energjetike të Ndërtesave duke marrë parasysh metodologjinë e llogaritjes, vlerësuesin e energjisë, certifikimin, monitorimin dhe zbatimin. Procedura e certifikimit sipas rregullores duhet të plotësojë kërkesat për kuadrin e përgjithshëm për certifikimin energjetik të ndërtesës.			prej 0,24 ktoe p.a.				
PM 24	Banim /Shërbim	Inspektimi i sistemeve të ngrohjes, ftohjes dhe ventilimit	Neni 17 i Ligjit të ri për Performancën Energjetike të Ndërtesave në Kosovë përcakton inspektimet e detyrueshme për sistemet e ngrohjes dhe ajrit të kondicionuar për të vlerësuar gjendjen dhe efikasitetin e tyre. Pronarëve të ndërtesave u kërkohet të kryejnë inspektime të rregullta për sistemet e ngrohjes me kaldaja ose sistemet e kombinuara të ngrohjes dhe ventilimit që tejkalojnë 70 kW të kapacitetit të instaluar, si dhe sistemet e ajrit të kondicionuar me fuqi efektive mbi 70 kW.	2024-2030	BAU	12 muaj pas miratimit të Ligjit të ri për BPE, Rregullorja e re do të jetë në fuqi	0.6 mn (deri në vitin 2030)	j/a	Jo	Mesatare
Nr.	Spektori	Masa e Politikës	Përshkrimi	Periudha e supozuar e zbatimit	Skenari (BAU/KPK)	Efektet sasiore	Shuma e investimit (EUR)	Burimi i financave	Kërkohej financim shtesë për KPK-në (po/jo)	Prioriteti
PM 25	Banim / Shërbim	Kompanitë Energy Shërbim (ESCO)	Kompanitë Energy Shërbim (ESCO) janë një nga mekanizmat përmes të cilëve mund të rritet zbatimi i projekteve të eficientës së energjisë në Kosovë.	2024-2030	KPK	Kursime shtesë vjetore të energjisë finale: 0.04 ktoe p.a.	j/a	j/a	Po	Mesatare
PM 26	Furnizimi me energji / Banim / Shërbim	Përmirësimi dhe zgjerimi i sistemeve të ngrohjes qendrore të "Termokos" Prishtinë dhe NQ Gjakova	Përmirësimi i sistemeve të ngrohjes qendrore të Prishtinës dhe Gjakovës do të rrisë efikasitetin e sistemeve dhe do të ulë shumë amvisëri dhe objekte komerciale, që të bëjnë kalimin e karburantit për ngrohje, nga energjia elektrike dhe biomasa në NQ. Kjo do të rrisë efikasitetin e përgjithshëm të sistemit energjetik. Synimi është gjithashtu rritja e numrit të konsumatorëve të lidhur me të dy sistemet e NQ.	2024-2030	BAU	27265 (Termokos) ka lidhur konsumatorë në vitin 2025, dhe 38240 (Termokos) në vitin 2031 (së bashku NQ Termokos dhe NQ Gjakova).	47 mn (promovimi dhe zgjerimi i sistemeve ekzistuese të NQ në Kosovë)	Donatorët dhe komunat përkatëse.	Jo	I lartë
PM 27	Shërbim	Renovimi i godinave të qeverisë qendrore	Sipas nenit 11 (1) të projektligjit për EE, Qeveria e Republikës së Kosovës, përmes	2024-2030	BAU, e zgjeruar në	Kursimet vjetore shtesë të energjisë	4.36 mn p.a. (BAU) 5.04 mn p.a. (KPK)	Buxheti i Kosovës dhe Donatorët	Po (0.68 mn p.a.)	I lartë

			Ministrisë përgjegjëse për ndërtim, mandatohet të demonstrojë rol shembullor, duke rinovuar çdo vit 3% të sipërfaqes totale të dobishme të ngrohjes dhe/ose ftohjes, ndërtesat në pronësi dhe të zëna nga institucionet e qeverisë qendrore, duke siguruar respektimin e kërkesave minimale të performancës energjetike të përcaktuara nga Ligji për Performancën Energjetike të Ndërtesave.		KPK	përfundimtare: 0.19 ktOE p.a. (BAU) 0.36 ktOE p.a. (KPK)		via FKEE (legjislacioni detyësor në pritje)		
PM 28	Shërbim	Renovimi i objekteve publike	Vazhdimi i mbështetjes për rikonstrukcionin e ndërtesave publike të mbetura në nivel lokal përmes Fondit të Eficiencës së Energjisë, .	2024-2030	BAU	Kursime shtesë vjetore të energjisë përfundimtare: 0.313 ktOE p.a.	4.86 mn p.a.	Komunat përkatëse dhe Donatorët nëpërmjet FKEE (legjislacioni detyësor në pritje)	Jo	I lartë
PM 29	Shërbim	Prokurimi publik i gjelbër	Spektori publik ka përgjegjësinë të udhëheqë me shembull dhe të promovojë praktika të qëndrueshme. Prokurimi publik i gjelbër mund të ndihmojë në demonstrimin e përkushtimit të organizatave publike të Sektorit për qëndrueshmëri dhe mund të frymëzojë organizata të tjera që të ndjekin shembullin.	2024-2030	BAU	j/a	j/a	Buxheti i Kosovës	Po	I ulët
Nr.	Spektori	Masa e Politikës	Përshkrimi	Periudha e supozuar e zbatimit	Skenari (BAU/KPK)	Efektet sasiore	Shuma e investimit (EUR)	Burimi i financave	Kërkoheft financim shtesë për KPK-në (po/jo)	Prioriteti
PM 30	Shërbim	Energy audit and management systems	Neni 12 i Projektligjit për Eficiencën e Energjisë përcakton se ndërmarrjet e kategorizuara si kategoria e parë duhet të kryejnë auditime gjithëpërfshirëse të energjisë çdo katër vjet duke përdorur sisteme të certifikuar të menaxhimit të energjisë ose mjedisit. Këto auditime synojnë të identifikojnë mundësitë e kursimit të energjisë dhe të rekomandojnë	2024-2030	BAU	j/a	0.35 mn për të zbatuar një program trajnimit	Buxheti i Ministrisë së Ekonomisë	Po	I ulët

			masat e efikasitetit bazuar në të dhënat e përditësuara dhe të matshme të konsumit të energjisë.							
PM 31	Banim	Fushata për eficientë e energjisë	Ndihmoni konsumatorët të kursejnë para në faturat e tyre të energjisë, përmes programeve të informimit të konsumatorëve për eficientë e energjisë, duke ofruar informacion se si ta përdorin energjinë në mënyrë më efikase, në mënyrë që konsumatorët të mund të reduktojnë konsumin e tyre të energjisë dhe kështu të jenë në gjendje të kursejnë para në faturat e tyre të shërbimeve. Në përgjithësi, programet e informimit të konsumatorëve për eficientë e energjisë janë një mjet kritik për promovimin e përdorimit të qëndrueshëm të energjisë dhe reduktimin e kostove të energjisë, emetimeve dhe ndikimeve të tjera negative mjedisore.	2024 (zgjatet deri në vitin 2030 në skenarin e KPK-së)	BAU, e zgjeruar në KPK	j/a	0.17 mn (BAU) 0.335 mn (KPK)	j/a	Po (0.165 mn)	I lartë
PM 32	Banim	Rritja e përdorimit të teknologjive efikase në sektorin e banimit	Teknologjitë më efikase të ngrohjes do të kontribuojnë në kursimin e energjisë, zvogëlimin e ndotjes së ajrit të jashtëm dhe të brendshëm, rritjen e pjesës së BRE-rehati më të mirë të kushteve të jetesës dhe përmirësimin e kushteve të jetesës dhe shëndetit, duke u përqendruar veçanërisht te gratë shtatzëna, foshnjat dhe fëmijët nën pesë vjeç. Kjo masë do të mundësojë zëvendësimin e sobave joefikase me biomasë dhe qymyr (me efikasitet rreth 50%) dhe ngrohësve individualë elektrikë me teknologji më efikase si pompave të nxehtësisë (me efikasitet 250%) ose sobave efikase me biomasë (me efikasitet 85%), me fokus në familjet e cënueshme. Teknologjitë më efikase të ngrohjes do të kontribuojnë në kursimin e energjisë, reduktimin e ndotjes së ajrit të jashtëm dhe të brendshëm, rritjen e pjesëmarrjes së BRE dhe përmirësimin e kushteve të jetesës dhe shëndetit, veçanërisht për gratë shtatzëna, foshnjat dhe fëmijët nën pesë vjeç.	2024-2030	KPK	Kursimet kumulative të energjisë përfundimtare deri në vitin 2030: ~85 ktoe	Pompave të nxehtësisë: 5,65 mn p.a. Stufa efikase me biomasë: 1 mn p.a.	j/a	Po (6.65 mn p.a.)	I lartë

Nr.	Sektori	Masa e Politikës	Përshkrimi	Periodha e supozuar e zbatimit	Skenari (BAU/KPK)	Efektet sasiore	Shuma e investimit (EUR)	Burimi i financave	Kërkohej financim shtesë për KPK-në (po/jo)	Prioriteti
PM 33	Transport	Rritja e përdorimit të hekurudhës përmes modernizimit dhe rehabilitimit të linjave hekurudhore	Transporti hekurudhor është më efikas se transporti rrugor pasi përdor më pak energji për pasagjer ose ton sesa transporti rrugor. Mirëpo, për momentin në Kosovë nuk është kështu. Numri i pasagjerëve dhe tonëve është ulur ndjeshëm në dhjetë vitet e fundit, ndërkohë që konsumi i energjisë është pothuajse në të njëjtin nivel. Rritja e numrit të pasagjerëve dhe tonëve do të rrisë efikasitetin e energjisë, do të reduktojë ndotjen dhe potencialisht do të rrisë pjesën e BRE-ve në transport. Kjo përfshin vijën ndërkufitare ndërmjet Kosovës dhe Shqipërisë.	2024-2030	BAU, e zgjeruar në KPK	Rritja e numrit të pasagjerëve në transportin hekurudhor në 400 mijë deri në vitin 2026 dhe 3 milionë deri në vitin 2030. 12% e transportit hekurudhor ndërkufitar të mallrave deri në vitin 2026 dhe 35% deri në vitin 2030.	BAU: 252 mln (40 mln hua BERZH, 80 mln kredi EIB, 130 mln grant WBIF, 2 mln nga MMPHI) KPK : 880.4 mn (shënim: Linja Kosovë – Shqipëri, figura nuk është ende e caktuar).	Buxheti i Kosovës dhe Donatorët	Po (574.6 mn) (Shënim: nevojiten financime shtesë për linjën Kosovë – Shqipëri, për të cilën analiza e fizibilitetit përfundon në dhjetor 2024, figurat paraprake tregojnë më shumë se 1.2 miliardë financa të përbashkëta ndërmjet dy vendeve).	I lartë
PM 34	Transport	Dixhitalizimi i sistemeve të transportit dhe zbatimi i ITS në Rrjetin Bërthamë TEN-T në Kosovë	Përmirësimi i sistemeve thelbësore të sigurisë së trafikut është thelbësor pasi modernizimi i linjave hekurudhore do të rezultojë në rritje të kapacitetit dhe vëllimit të trafikut. Aktualisht, infrastruktura hekurudhore e Kosovës është e cilësishme së ulët dhe i mungon Sistemi Evropian i Menaxhimit të Trafikut Hekurudhor (ERTMS). ERTMS është jetik për të siguruar që trafiku hekurudhor të jetë konkurrues dhe i sigurt, kështu që të gjitha projektet e modernizimit duhet të përfshijnë zbatimin e tij.	2024-2030	KPK	Kapaciteti i rritur deri në 30%.	j/a	Buxheti i Kosovës dhe Donatorët	Po	I lartë
PM 35	Transport	Elektrifikimi i hekurudhave	Strategjia e Energjisë përfshin zhvillimin e planifikuar të elektrifikimit të hekurudhës në Kosovë, i cili do të zvogëlojë konsumin e karburantit dhe emetimet e GS. Aktualisht, në vend nuk ka asnjë linjë hekurudhore të elektrizuar. Prandaj, elektrifikimi duhet të realizohet gradualisht duke rritur peshën e trenave elektrike në 25% në vitin 2030 dhe 40% në vitin 2040.	2024-2030	KPK	0.9 ktoe e kursimeve të energjisë përfundimtare nga 2030 në KPK krahasuar me BAU	98 mn (2027-2030)	Buxheti i Kosovës dhe Donatorët	Po (98 mn)	Mesatare

Nr.	Sektori	Masa e Politikës	Përshkrimi	Periodha e supozuar e zbatimit	Skenari (BAU/KPK)	Efektet sasiore	Shuma e investimit (EUR)	Burimi i financave	Kërkohej financim shtesë për KPK-në (po/jo)	Prioriteti
PM 36	Transport	Rritja e përqindjes së automjeteve me karburant alternativ	Strategjia e Transportit Multimodal 2023-2030 pranoi se promovimi i automjeteve më të pastra për të reduktuar emetimet e GHG është një nga shtyllat për transport më të qëndrueshëm. Është e nevojshme që transporti të bëhet më i qëndrueshëm për të arritur qëllimet e përcaktuara në Marrëveshjen e Gjellbër Evropiane, Axhendën e Gjellbër dhe Marrëveshjen e Parisit. Qëllimi i strategjisë është rritja graduale e pjesës së automjeteve që përdorin lëndë djegëse alternative (hibride, elektrike) në 10% deri në vitin 2030. Gjithashtu supozohet se automjetet me karburant alternativ do të arrijnë një përqindje prej 20% deri në vitin 2040.	2024-2030	KPK	30.4 ktoe e kursimeve të energjisë përfundimtare nga 2030	~70 mn per 10% të subvencionimi	j/a	Po	Mesatare
PM 37	Transport	Ndryshimi i flotës së automjeteve	Numri i automjeteve në Kosovë ka ardhur duke u rritur në dhjetë vitet e fundit (2012-2022) me një normë mesatare vjetore të rritjes prej rreth 9.5%, kështu që kjo është një mundësi e shkëlqyer për shtetin që të ali ulët importin e sa më shumë automjeteve të reja. të mundshme. Ligji i miratuar për automjete Nr. 05/L-032 ndalon importin e veturave më të vjetra se dhjetë vjet dhe veturave që nuk plotësojnë standardin Euro 4. Megjithatë, duke marrë parasysh ndikimin e Sektorit të Transportit në konsumin final të energjisë dhe emetimet e GES, do të bëhet një analizë për ndryshimin e Ligjit për automjete për të ndaluar importin e veturave më të vjetra se tetë vjet.	2024-2030	KPK	j/a	j/a	j/a	j/a	I ulët
PM 38	Transport	Zhvendosja modale për udhëtime në distanca të shkurtra	Duke zëvendësuar automjete më pak efikase, përdorimi i biçikletave dhe skuterave elektrike për distanca të shkurtra mund të zvogëlojë konsumin përfundimtar të energjisë në sektorin e transportit. Kjo masë mund të përfshijë veprime të ndryshme për të inkurajuar lëvizshmërinë miqësore me mjedisin, si ndërtimi i korsive për biçikleta, zhvillimi i	2024-2030	KPK	7 ktoe e kursimeve të energjisë përfundimtare nga 2030	j/a	j/a	Po	I ulët

Nr.	Sektori	Masa e Politikës	Përshkrimi	Periodha e supozuar e zbatimit	Skenari (BAU/KPK)	Efektet sasiore	Shuma e investimit (EUR)	Burimi i financave	Kërkohej financim shtesë për KPK-në (po/jo)	Prioriteti
			zonave të gjera dhe të ndriçuara mirë të këmbësorëve dhe korsive të çiklizmit, zgjerimi i trotuareve dhe heqja e barrierave nga trotuaret.							
PM 39	Furnizimi me energji	Modernizimi i rrjeteve dhe reduktimi i humbjeve në rrjet	ZRRE-ja ka zhvilluar legjisllacionin dytësor efikas i cili rregullon të gjitha aspektet e përmirësimit të infrastrukturës energjetike dhe shfrytëzimin e përgjithshëm të efikasitetit të energjisë. Rregullatori miraton planin 5-vjeçar të investimeve të Rrjetit të Shpërndarjes për të përmirësuar sigurinë e furnizimit, duke ulur nivelin e humbjeve në rrjet.	2023-2027 (deri në vitin 2030 në skenarin e KPK-së)	BAU, e zgjeruar në KPK	9% humbje teknike në rrjetin e shpërndarjes deri në vitin 2031, kursim bruto i konsumit final të energjisë prej 21.6 ktoe p.a. deri në vitin 2031 (në krahasim me 2022 nivelet e humbjeve teknike në rrjetin e shpërndarjes)	BAU: 127.12 mn (2023-2027) Shtesë për KPK: 76.3 mn (2028-2030)	KEDS dhe KOSTT	76.3 mn (2028-2030)	I lartë
PM 40	Furnizimi me energji	Rehabilitimi i TC Kosova B	Strategjia Kombëtare e Energjisë dhe Plani i Implementimit shoqëruar parashikojnë një rinovim të dy njësive të termocentralit Kosova B. Rinovimi i njësive të Kosovës B1 dhe B2 do të kryhet në dy faza. Deri në fund të vitit 2025 dhe 2026, përkatësisht, të dyja njësitë do të funksionojnë në një mënyrë më efikase dhe më të besueshme, duke përbushur standardet e detyrueshme të emetimeve të Direktivës së Emisioneve Industriale. Pas rehabilitimit, prodhimi vjetor pritet të rritet në një kapacitet neto prej 544 MW.	2025-2026	BAU	Rritja e kapacitetit neto nga 516 nga 544 MW (nga 258 në 272 MW për njësi) Përmirësimi i efikasitetit neto elektrik nga 38% në 40%	178 mn (KEK) plus Fondet shtesë e BE-së	KEK, Fondet e BE-së	Jo	I lartë

Nr.	Sektori	Masa e Politikës	Përshkrimi	Periodha e parashikuar e zbatimit	Skenari (BAU/KPK)	Efektet sasiore	Shuma e investimit (EUR)	Burimi i financave	Kërkohej financim shtesë për KPK-në (po/jo)	Prioriteti
PM 41	Furnizimi me energji	Rehabilitimi i një deri në dy njësi në TC Kosova A	Sipas Strategjisë Kombëtare të Energjisë dhe Planit të Implementimit shoqëruar, parashihet që njëra nga tre njësitë e Kosovës A, t'i nënshtrohet procesit të rinovimit në fund të vitit 2024 (aktualisht i planifikuar për në fund të vitit 2025). Vendimi nëse do të rinovohet ose do të hiqet një njësi e dytë do të merret më së voni deri në fund të vitit 2024. Njësia e tretë operuese A do të mbyllet përgjithmonë pasi të ketë përfunduar rinovimi i njësive të tjera të linjitet. Njësia(të) e rinovuara A do të funksionojnë në një modalitet rezervë strategjik nga viti 2031 e tutje, që do të thotë se këto njësi(a) do të jenë të disponueshme në sezonin vendimtar të ngrohjes me kërkesë të lartë, ose gjatë rasteve të jashtëzakonshme siç është kriza e fundit e energjisë.	2025-2031	BAU	Rritja e kapacitetit neto nga 116 në 180 MW për njësi Përmirësimi i efikasitetit neto elektrik nga 28% në 34%	120-150 mn per njësi	KEK	Jo	I lartë
PM 42	Furnizimi me energji	Rritja e kapacitetit të rrjetit për të trajtuar dhe integruar një sasi të lartë të energjisë së ripërtëritshme Burimis	Për të siguruar sigurinë energjetike dhe për të arritur një integrim më të mirë në treg, Kosova gjithnjë e më shumë po i zhvendos përpjekjet e saj drejt vendosjes së energjisë së ripërtëritshme Burimis në sektorin e energjisë, gjë që kërkon punë të nevojshme të modernizimit të rrjeteve elektrike për të akomoduar kapacitete të mëdha gjeneruese të ndryshueshme. Rritja e sasisë së kapacitetit të ndryshueshëm të BRE-ve që sistemi do të jetë në gjendje të integrojë/trajtojë në 2000 MW energji të bazuar në BRE në vitin 2031.	2024-2027 (deri në vitin 2030 në skenarin e KPK-së)	BAU, e zgjeruar në KPK	Rritja e kapacitetit të BRE-ve që rrjeti mund të trajtojë/integrojë në 2000 MW në 2031	Shih PM 39	Shih PM 39	Shih PM 39	I lartë
PM 43	Furnizimi me energji	Instalimi i një sistemi të ruajtjes së energjisë së	Mbështet sigurinë energjetike të Kosovës dhe tranzicionin në një të ardhme më të pastër të energjisë, përmes përdorimit të sistemeve të ruajtjes së energjisë për rezerva, disponueshmërisë së sistemeve të ruajtjes dhe	2024-2028	BAU	170 MW bateri të instaluar deri në vitin 2028 (45 MW / 90 MWh deri në 2027)	202 milionë USD grant (Korporata e Sfidës së Mijëvjeçarit), 34 milionë USD (Qeveria e Kosovës), nga të cilat	Korporata e Sfidës së Mijëvjeçarit (MCC) , Buxheti i Kosovës	Jo	I lartë

		baterive	kostos së reduktuar për sigurimin e furnizimit adekuat me energji elektrike për Kosovën përmes instalimit të së paku 170 MW të sistemit, kapacitetit të ruajtjes së baterive në energjinë e Kosovës.				rreth 180 milionë USD për blerjen dhe instalimin e vetë ruajtjes së baterive.			
--	--	----------	--	--	--	--	---	--	--	--

Nr.	Sektori	Masa e Politikës	Përshkrimi	Periodha e parashikuar e zbatimit	Skenari (BAU/KPK)	Efektet sasiore	Shuma e investimit (EUR)	Burimi i financave	Kërkoheft financim shtesë për KPK-në (po/jo)	Prioriteti
PM 44	Banim	Zbatimi i skemave të reja mbështetëse të dedikuara për konsumatorët në nevojë të energjisë elektrike	Mbështetja e konsumatorëve vulnerabël të energjisë elektrike dhe mbrojtja e tyre nga efektet e rritjes së pritshme të çmimeve në mes të liberalizimit të mëtejshëm të tregut. Zëvendësimi i skemës ekzistuese të mbështetjes për të rritur efikasitetin e shpërndarjes së saj përmes shënjestrimit më të mirë dhe reduktimit të rrjedhjeve të financimit për konsumatorët jo të cenueshëm.	2024 (2025-2030 në skenarin e KPK-së)	BAU, e zgjeruar në KPK	Përqindja më e lartë e konsumatorëve vulnerabël të energjisë është arritur nga skema mbështetëse	20 milion të investuara në 2024 në një program pilot, kostot për zgjatjen deri në vitin 2030 vlerësohen në 120 milion	Buxheti i Kosovës	Po (120 mn)	I lartë
PM 45	Kërkimi dhe Edukimi	Edukim dhe trajnime për punëtorët e kualifikuar në fushat e teknologjive të qëndrueshme të energjisë	Përfshinë masat e synuara për promovimin e arsimimit të punëtorëve të kualifikuar për rinovimin e ndërtesave, instalimin e ngrohjes qendrore, instalimin e PV dhe pompave të nxehtësisë etj. Kjo masë është e një rëndësie vendimtare, është një mundësues, për pothuajse të gjitha masat në dimensionin e efikasitetit të energjisë, veçanërisht ato që lidhen me rinovim objekti.	2024-2030	KPK	j/a	j/a	j/a	Po	I lartë

8. Shtojca II: Prioritetizimi i politikave dhe masave

Në këtë KPK vullnetare, janë paraqitur një numër i madh i masave zbutëse nëpër sektorë të ndryshëm të ekonomisë kosovare (Shih Shtojcen I) dhe përbëjnë bazën për analizën e potencialit të reduktimit të emetimeve të Kosovës të paraqitur në Kapitullin 3. Është e rëndësishme që kjo përfshin edhe politikat dhe masat e paraqitura në dokumentet strategjike dhe legislative, por edhe politikat dhe masat shtesë në përputhje me Planin e Kosovës për Energjinë dhe Klimën (PKEK). Ndërsa të parat në shumë raste janë tashmë në zbatim dhe të mbështetura nga burimet financiare, të fundit do të kërkojnë burime shtesë për sa i përket përpjekjeve për zbatimin dhe financave.

Në këtë kontekst, shqetësimet e prioritetizimit janë të rëndësishme, duke pasur parasysh kapacitetet dhe buxhetin e pakët. Një sugjerim për një prioritet të tillë është ofruar në kolonën në të djathtë të Shtojces I. Për nxjerrjen e këtyre Prioriteteve, janë marrë parasysh aspektet e mëposhtme:

- » Potenciali zbutës i masës së politikës.
- » Burimet financiare të nevojshme për zbatimin e suksesshëm.
- » Kërkesat institucionale (kapaciteti i personelit në institucionet publike, etj) të nevojshme për zbatim.
- » Disponueshmëria e mjeteve teknologjike të nevojshme për zbatim.
- » Bashkëpërfitimet e mundshme të zbatimit të masës (p.sh. krijimi i vendeve të punës, ndikimet shëndetësore, etj.), veçanërisht ato që përfitojnë grupet e marginalizuara.
- » Roli i Masës së Politikës si mundësues për zbatimin e masave të tjera të politikave (p.sh. rinovimet e rrjetit si parakusht për rritjen e integritit të BRE).

Për sa i përket përfitimeve të përbashkëta, marrja në konsideratë e lidhjeve ndërmjet masave zbutëse dhe përshtatjes, është gjithashtu një çështje e rëndësishme për t'u marrë parasysh. Për shembull, siç tregohet në Kapitullin 3 dhe shtjellohet në Kapitullin 4, masat zbutëse në Sektorin AFOLU, si ripyllëzimi, kanë një potencial të madh reduktimi të emetimeve, ndërsa në të njëjtën kohë ofrojnë përfitime të rëndësishme përshtatëse, si stabilizimi i tokës ose reduktimi i nxehtësisë.